

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KARIA BÖLGESİNDE ANTİK ÇAĞ BATIKLARINDA
BULUNAN ÇATI KİREMİTLERİ**

Cebrail BAYDAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. A. Harun ÖZDAŞ

İZMİR – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak “Karia Bölgesinde Antik Çağ Batıklarında Bulunan Çatı Kiremitleri” adlı çalışmam, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2019

Cebrail Baydan

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Karia Bölgesinde Antik Çağ Batıklarında Bulunan Çatı Kiremitleri

Cebrail BAYDAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

Arkeoloji Programı

Batı Anadolu gibi önemli bir coğrafyada yer alan Karia Bölgesi, Anadolu'nun güneybatı kısmını kapsar. Dağlık ve kısmen ovalık araziden oluşan bölge, zengin olmayan bir akarsu ağına sahiptir. Belirli bölgelerde tarım gelişmiş olup, antik dönemde özellikle zeytin ve şarap üretiminde önemli bir yere sahiptir. Bunların dışında geçim kaynağını balıkçılık ve hayvancılık oluşturmaktadır.

Eski Tunç Çağı'ndan günümüze kadar yerleşim görmüş Karia Bölgesi önemli tarih olaylarına sahne olmuştur. Bölge, Anadolu'nun batıya açılan bir konumu olduğundan, çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girmiştir. Bu topraklarda hüküm süren uygarlıklar bölge halkının denizcilik bilgisini kendi çıkarlarına kullanmışlardır. Bölgenin girintili çıkıntılı olması, doğal ve korunaklı birçok limanı barındırması; Geç Antik Dönem'e kadar yerleşim açısından tercih edilmesinin başlıca sebeplerinden biridir.

Karia Bölgesi'nde birçok doğal ve yapay liman yer almaktadır. Bunlardan bazıları; İasos, Myndos, Halikarnassos, Keramos, Knidos, Loryma, Physkos ve Kaunos'tur. Bu liman kentleri, Karia Bölgesi deniz ticareti açısından önemlidirler. Bu kentler ve denize kıyısı olmayan diğer kentlerdeki arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmalarında, tez konusu olan çatı kiremidi bulgularına rastlanılmıştır. Bu çatı kiremitleri, mermer gibi işlenmesi zor ve maliyeti yüksek malzemelerin yerine tercih edilmiştir. Uzun yıllar boyunca yavaş bir tipolojik değişim göstererek Erken Dönem'de Kalypter ve Stroter, Roma Dönemi'nde ise Tequila ve Imbrex olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Çatı kiremitleri sadece çatıların kapatılmasında değil üretiminin ucuz ve kolay olması nedeniyle mezarların yapımında da tercih edilmiştir. Bunun yanında gemilerin mutfak kısmının çatısında, yapıların zemin döşemesinde de kullanılmıştır. Kullanım alanı geniş olan bu malzeme önemli bir ticari ürün olması sebebiyle üretim alanlarından çeşitli bölgelere sevk edilmekteydi. Malzemenin ağır ve kırılkan olması ayrıca sevkiyat maliyetinin düşük olması deniz yolunun tercih edilmesinin başlıca nedenleridir. O yüzden Karia Bölgesi kıyılarında kargosu çatı kiremidi olan çok sayıda batık bulunmuştur. Bu batıklar genel olarak Geç Roma ve Geç Antikçağ'a aittir. Bu tez çalışması bu konu üzerine yapılacak gerekli çalışmalar için bir giriş niteliğindedir ve benzer çalışmalara yön vereceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çatı Kiremidi, Karia, Deniz Ticareti, Batık, Liman, İmbrex, Tegula, Stroter, Kalpter.

ABSTRACT
Master's Thesis
Roof Tiles Found on Ancient Shipwrecks of the Caria Region
Cebrail BAYDAN

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Archaeology
Archaeology Program

The Caria Region, which is located in an important geographical area like Western Anatolia, covers the southwestern part of Anatolia. The Region which consists of partly mountainy and partly lowland areas has no extensive river network. In particular regions agriculture is developed especially producing of olive and wine has an important role in antique age. Except these maintain their life with fishing and animal breeding.

The Karia Region has settlements that were founded in the bronze age, some of them are still inhabited today, has witnessed two important historical events. This is due to them being the gate to the western part of the Anatolia. This region has been dominated by various civilization. The civilizations, which have reigned over these lands, used the knowledge of the local people, about the marine for themselves. Because of having indented region and many sheltering harbors, it is one of the main reasons to be preferred.

In the Caria Region there are many natural and artificial harbors. Some of them are Iasos, Myndos, Halicarnossos, Keramos, Knidos, Loryma, Physkos and Kaunos. This harbour cities are important for Caria Region because of the maritime trade. The archaeological excavations undertaken in these cities, and in other cities which are not near the coast, have shown that the roof tiles, which are subject of this thesis, can be found there. These roof tiles have been preferred instead of difficult materials to process and costly materials like marble. . It's used as Kalypter and Stroter in Roman Period it is used as Tegula and Imbrex.

The production of roof tiles was very cheap and easy. Because of that the roof tiles were not only used for covering roofs but also in graves. In addition roof tiles were used on the roofs of galley ships especially in the kitchen area and for covering the floors of buildings. Tiles have been used widely and were an important trade product, they were shipped to various areas from the production sides. The main reasons for preffering the sea route were the material is heavy and fragile, also the cost of shipment is low. So at the coast at the Caria Region many roof tiles have been found. Thoses ship wrecks generaly belong to the Late Roman and Late Antique Age. This tesis is an enterance for studying this subject and it is tought that it may lead to smilar works.

Keywords: Roof Tiles, Caria, Marine Trade, Wreck, Harbour, Imbrex, Tegula, Stroter, Kalypter.

**KARİA BÖLGESİNDE ANTİK ÇAĞ BATIKLARINDA BULUNAN ÇATI
KİREMITLERİ
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xv

GİRİŞ	1
-------	---

**BİRİNCİ BÖLÜM
AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM**

1.1. ANKET	6
1.2. SAHA ÇALIŞMASI	6
1.2.1. Akustik Çalışma	6
1.2.2. Aletli (Scuba) Dalışlar	7
1.2.2.1. Tespite Yönelik Dalışlar	7
1.2.2.2. İncelemeye Yönelik Dalışlar	7

**İKİNCİ BÖLÜM
KARİA BÖLGESİ**

2.1 KARİA BÖLGESİ COĞRAFİ SINIRLARI	8
2.2. KARİA BÖLGESİ COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ	9
2.3. KARİA BÖLGESİ TARİHÇESİ	11
2.4. KARİA BÖLGESİ LİMAN KENTLERİ	17

2.4.1. Iasos	17
2.4.2. Myndos (Gümüşlük)	18
2.4.3. Halikarnassos	19
2.4.4. Keramos	21
2.4.5. Knidos	22
2.4.6. Loryma	23
2.4.7. Physkos (Marmaris)	24
2.4.8. Kaunos	24
2.5. KARİA BÖLGESİNDE KİREMİT GÖRÜLEN ALANLAR	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDA ÇATI KİREMİTLERİ

3.1. ÇATI KİREMİTİ	32
3.2. ÇATI KİREMİTİNİN TARİHSEL GELİşİMİ	34
3.3. ÇATI KİREMİTLERİNDE MALZEME VE TEKNİK	38
3.4. ÇATI KİREMİTLERİNDE TİPOLOJİ	40
3.4.1. Lakonia Tipi	41
3.4.1.1. Lakonia Tipi Kaplama Kiremidi (Stroter)	41
3.4.1.2. Lakonia Tipi Kapama Kiremidi (Kalypter)	45
3.4.2. Korinth Tipi	46
3.4.2.1. Stroter	47
3.4.2.2. Kalypter	49
3.4.2.3. Oluklu Kiremit	50
3.4.2.4. Opaionlu Kiremit	51
3.4.2.5. Dere Kiremidi	52
3.4.2.6. Mahya Kiremidi	54
3.4.2.7. Eğimli Mahya Kiremidi	55
3.5. ÇATI KİREMİTİ KULLANIM ŞEKİLLERİ	55
3.5.1. Çatılardaki Kullanım Yerleri ve Amaçları	55
3.5.2. Nekropoller'deki Kullanım Alanları	57
3.5.3. Gemiler'deki Kullanım Alanları	61
3.5.4. Duvarlar'daki Kullanım Alanı	64

3.5.5. Yapı Zeminleri'nde	65
3.5.6. Diğer Kullanım Alanları	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDA DENİZ TİCARETİ

4.1. DENİZ TİCARETİ	69
4.2. AKDENİZ'DE ÇATI KİREMİTİ BULUNAN BATIKLAR	75
4.2.1. Hellenistik Dönem Batıkları	75
4.2.1.1. Piadha (No:810)	75
4.2.1.2. Vulpiglia (No: 1230)	75
4.2.1.3. Porto Venere (No: 894)	76
4.2.1.4. Lazaret (No: 593)	76
4.2.1.5. Marsala (Punic Ship) (No: 661)	76
4.2.1.6. Sud-Camarat (No: 1116)	77
4.2.1.7. Mahdia (No: 621)	77
4.2.1.8. Marzamemi G (no:676)	78
4.2.1.9. Chretienne C, La (No: 304)	78
4.2.1.10. Escombreras (No: 388)	78
4.2.2. Roma Dönemi Batıkları	79
4.2.2.1. Port-Vendres E (No: 878)	79
4.2.2.2. Skarda A ve B (No: 1096 ve 1097)	79
4.2.2.3. Secanion, Le (No: 1059)	79
4.2.2.4. Opat (No: 764)	80
4.2.2.5. Cabrera A (No: 123)	80
4.2.2.6. Capo Carbonara C (No: 221)	81
4.2.2.7. Nemi A-D (No:732-735)	81
4.2.2.8. Dromont G (No:377)	81
4.2.2.9. Roches D' Aurelle, Les (No: 994)	82
4.2.2.10. Nord-Camarat (No: 749)	82
4.2.2.11. Punto Scario A (No: 961)	82
4.2.2.12. Medes B, Les (No: 687)	83
4.2.2.13. Lion De Mer, Le (No: 601)	83

4.2.2.14. Loque A, La (No:610)	84
4.2.2.15. Plocice (No: 837)	84
4.2.2.16. Pudding-Pan Rock (No: 908)	84
4.2.2.17. Mellieha (No:691)	85
4.2.2.18. Calanque De L'ane (No:158)	85
4.2.2.19. Capo Passero (Sicilya) (No: 245)	85
4.2.2.20. Cape Andreas A-F (No: 202-207)	86
4.2.2.21. Grebeni (No:484)	86
4.2.2.22. Pomorje A ve B (No: 860-861)	86
4.2.2.23. Vis F (No: 1225)	87
4.2.2.24. Capo Ferrato (No: 228)	87
4.2.2.25. Silba C (No: 1086)	87
4.2.2.26. Pointe De La Galere (No: 840)	87
4.2.2.27. Procchio (No: 906)	88
4.2.2.28. Susak (No: 1123)	88
4.2.2.29. Planier C (No: 826)	88
4.2.3. Bizans Dönemi Batıkları	89
4.2.3.1. Zdrijac (No: 1250)	89
4.2.3.2. Canvoli (No: 289)	89
4.2.3.3. Karantinnaya Bay	89
4.2.3.4. Ognina (Catania) B (No: 754)	90
4.3. TÜRKİYE KIYILARINDA ELE GEÇEN KİREMİT BULUNAN BATIKLAR	91
4.3.1. Karia Bölgesi Batıklarında Yer Alan Çatı Kiremitleri	91
4.3.1.1. Knidos Kiremit Batığı	91
4.3.1.2. Gökova Nergis Burnu Kiremit Batığı	95
4.3.1.3. Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı	98
4.3.1.4. Bozburun Kızılada Kiremit Batığı	99
4.3.1.5. Yalıkavak	102
4.3.1.6. Yassıada A (Bizans Batığı)	102
4.3.1.7. Yassıada B Batığı (Roma Batığı)	103
4.3.1.8. Karabağla (Karabakla)	104
4.3.1.9. Marmaris İncirli Limanı Cam Batığı	104
4.3.1.10. İskandil Burnu Kiremit Batığı	105

4.3.1.11. Söğüt, Kızılyer Antik Rıhtım	106
4.3.2. Karia Bölgesinin dışındaki Batıklarda Yer Alan Çatı Kiremitleri	106
4.3.2.1. Uluburun Bölgesi	106
4.3.2.2. Batık No:1	107
4.3.2.3. Batık No: 5	107
4.3.2.4. Kumluca Dikice Burnu Bizans Batığı	108
4.3.2.5. Bozcaada Bizans Kiremit Batığı	109
4.3.2.6. Kuyu Burnu Kiremit Batığı	110
4.3.2.7. Marmara Adası Tekmezar Burnu Bizans Batığı	111
4.3.2.8. Sinop Demircili	111
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	117
EKLER	

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
Fig.	Figür
km	Kilometre
m	Metre
cm	Santimetre
mm	Milimetre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
Lat.	Latince
Yun.	Yunanca

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Yöntemi	s. 5
Şekil 2: Karia Bölgesi Coğrafi Sınırlarını Gösteren Harita	s. 9
Şekil 3: Karia Kentleri	s. 17
Şekil 4: Kaunos Antik Kenti'ni Gösteren Harita	s. 25
Şekil 5: Pişmiş Toprak Ürün Tipleri	s. 39
Şekil 6: Lakonian Stroter Tip - 1	s. 42
Şekil 7: Lakonian Stroter Tip 2	s. 43
Şekil 8: Lakonian Stroter Tip 3	s. 44
Şekil 9: Lakonia Tip 1a ve 1b Kapama Kiremitleri	s. 45
Şekil 10: Wikander'in sınıflandırdığı Lakonian Kapama kiremitleri	s. 46
Şekil 11: Korint Tipi Stroterler	s. 48
Şekil 12: Oluklu Kiremit Çizim	s. 50
Şekil 13: Opaionlu Kiremit	s. 51
Şekil 14: Dere Kiremidi	s. 52
Şekil 15: Dere Kiremidi Tip-1	s. 53
Şekil 16: Dere Kiremidi Tip-2	s. 54
Şekil 17: Kiremit Mezar Tipleri	s. 57
Şekil 18: Kiremit Mezar Tipi	s. 59
Şekil 19: Mutfak Bölümünün Çatısı Kiremit Olan Bir Gemi Modeli	s. 62
Şekil 20: Foça Pers Mezar Anıtı'nın Pişmiş Toprak Taban	s. 66
Şekil 21: Düzensiz Biçimde Oluturulmuş Kiremit Taban	s. 68
Şekil 22: 1992 Yılına Kadar Akdeniz'de Tespit Edilmiş İçinde Kiremit Barındıran Batıklar (Türkiye Kıyıları Hariç)	s. 90
Şekil 23: 1992 Yılına Kadar Akdeniz'de Tespit Edilmiş Kargosu Kiremit Olan Batıklar (Türkiye Kıyıları Hariç)	s. 91
Şekil 24: Knidos Kiremit Batığı Mozaïği	s. 94
Şekil 25: Gökova Nergis Kiremit Batığı Mozaïği	s. 97
Şekil 26: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı Mozaïği	s. 101
Şekil 27: Kumluca Dikice Burnu Bizans Batığı'nda Bulunan Eserler	s. 109
Şekil 28: Bozcaada Bizans Kiremit Batığı'nda Bulunan Eserler	s. 110

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Anket Formu	ek s.1
Ek 2: Knidos Antik Kenti Limanlarını Gösteren Mozaik	ek s.2
Ek 3: Kinidos Kiremit Batığı	ek s.3
Ek 4: Knidos Kiremit Batığı Katalog	ek s.4
Ek 5: Knidos Kiremit Batığında Bulunan Diğer Eserlerin Bir Bölümü	ek s.8
Ek 6: Gökova Nergis Kiremit Batığı'nın 1959 Yılında Honor Frost Tarafından Yayınlanan Çizimler	ek s.9
Ek 7: Gökova Nergis Kiremit Batığı'nın 1959'da Yapılan Eskiz Çizimi	ek s.9
Ek 8: Gökova Nergis Burnu Kiremit Batığı	ek s.10
Ek 9: Nergis Kiremit Batığı Kataloğu	ek s.11
Ek 10: Kargonun Olası İstiflenme Şeklini Gösteren İki Farklı Çizim	ek s.13
Ek 11: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı'nda Bulunan Amphoralar	ek s.14
Ek 12: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı'nda Yer Alan Eserler	ek s.14
Ek 13: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı Katalogu	ek s.15
Ek 14: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı Eserleri	ek s.23
Ek 15: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı Katalogu	ek s.24
Ek 16: Yassıada A Batığı'na ait Çizim	ek s.30
Ek 17: Kuyu Burnu Kiremit Batığı	ek s.31
Ek 18: Marmara Adası Tekmezar Burnu Bizans Batığı	ek s.31
Ek 19: Türkiye Kıyılarında Bulunan Batıkların Haritadaki Yerleri	ek s.32

GİRİŞ

Denizler ve nehirler çağlar boyu insanların en hızlı ve güvenilir ulaşım alanlarından biri oldu. Sistematik yol ağlarının ortaya çıktığı Roma İmparatorluk Dönemi'nde bile insanlar, ticaret yapmak ve uzak mesafelere gitmek için karayolu yerine deniz yolunu tercih etti. Bu anlamda Akdeniz, özellikle de Doğu Akdeniz, deniz ticaretinin ilk adımlarının atıldığı coğrafya olarak bin yıllar boyunca, doğu ile batıyı ekonomik ve kültürel olarak birbirine bağlayan en önemli su yolu oldu. Akdeniz'in bir parçası olan Ege Denizi ise insanların Neolitik Dönem kadar erken bir tarihte bile ticaret ve ulaşım yapabildikleri bir coğrafya idi.

Ege'nin iki yakasının bu kadar erken tarihlerde işlek bir su yoluna sahip olmasının başlıca sebeplerinden ilki çok sayıda ve birbirine yakın adaların varlığı, ikincisi ise anakaraların liman için uygun doğal koy ve körfezlere sahip olmasıydı. Bu sayede hem doğu-batı hem de kuzey-güney yönlü deniz ticaretinde gemiler, her türlü kötü hava koşulunda kendilerini koruyabilecekleri liman bulmakta zorlanmıyorlardı. Ancak, her gemi kendini koruyabilecek kadar şanslı olmuyordu. Bu kadar sık girinti ve çıkıntının olması, kıyıya yakın sığılıkları da beraberinde getirdi. Bu, özellikle gece sefer yapan gemiler için büyük bir tehlikeydi. Buna sert hava koşulları da eklendiğinde, Ege Denizi bazen gemiler için oldukça tehlikeli olabiliyordu. Nitekim bugüne kadar hem kıyıya yakın alanlarda hem de derin sularda tespit edilmiş çok sayıda batık gemi kalıntısı, bu tehlikenin en önemli göstergesidir. Ancak antik çağlarda batmış olan gemilerin, arkeoloji bilimi açısından önemi göz ardı edilemez. Arkeoloji literatüründe batıklar; kuyular, sarnıçlar, mezarlar gibi toplu buluntuların ele geçtiği kapalı kontekt buluntulardır. Belirli bir döneme ait buluntuları taşıdıkları için hem kronolojik hem de tipolojik anlamda kargolarında taşıdıkları eserlerin sınıflandırılmasına yardımcı buluntulardır.

Sualtı arkeolojisi biliminin araştırmaları sonucunda tespit edilen batıklardan anlaşıldığı kadarıyla, uzun mesafeli ticaretin hız kazandığı ve genişlediği MÖ 2. binyıldan itibaren, Ege ve Akdeniz'de çok sayıda ticari malın, gemilerle taşındığı anlaşıldı. Antik dönem batık gemilerini kargolarına göre sınıflandırdığımızda, en çok ele geçen kargonun amphora olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bunda antik çağın başlıca hammaddelerinin şarap ve zeytinyağı olması etkindir. Ancak, amphoralar kadar yoğun

olmasa da, antik dönem ticaret gemileri çok farklı malları da taşımışlardır. Bu mallar arasında çatı kiremitleri, en yoğun buluntu grupları arasında sayılabilir. Formlarının yassı olması sayesinde, gemi ambarına binlerce kiremit sığdırılabilmekteydi. Çatı kiremidi taşıyan batıkların tespiti sayesinde, antik çağda bu ürünün ne kadar yoğun bir biçimde üretilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Antik dönemde, özellikle MÖ 7. yüzyıldan itibaren, başta kamu yapıları olmak üzere, binaların çatıları kiremitlerle örtülmeye başlandı. Yassı formda kaplama (Yun. stroter; Lat. tegula) kiremitleri ile bu kiremitlerin birleşim noktalarını örten profilli kapama (Yun. kalıpter; Lat. imbrex) kiremitlerinden oluşan sistem, ilk kullanıldıkları çağdan günümüze kadar yapıların üzerini örterek dış etkilerden korudu. Bu yüzden çatı kiremitleri, antik yerleşim kazılarında, bulunan en yoğun seramik gruplarından biridir. Ne yazık ki, bugüne kadar üzerlerinde yeterli araştırmanın ve incelemenin yapılmamış olması ya da yapılan çalışmaların yetersizliği nedeniyle, bu seramik grubunun belirgin bir tipolojisi ve kronolojisi oluşturulamamıştır. Tam bu noktada, kiremit taşıyan batıkların önemi ortaya çıkar. Çünkü çatı kiremitlerinin kullanım ömrü oldukça uzundur ve kara kazılarında bulundukları tabakanın tarihlenmesi için kullanılamazlar. Bunun yanında batıklar doğrudan üreticiden aldıkları kiremitleri taşıdıkları için bu tür seramiğin tanımlanmasında ve tarihlenmesinde kilit rol üstlenirler.

Tezin konusunu oluşturan kiremit batıklarının bulunduğu Karia Bölgesi kıyıları, girintili ve çıkıntılı yapısı, sığılıkları ve kayalık alanları ile çağlar boyu gemilere ve gemicilere mezar olmuştur. Bugüne kadar yabancı ve yerli bilim insanlarının yaptıkları araştırmalarda, en yoğun batığın tespit edildiği bölgelerden birinin Karia Bölgesi olması şaşırtıcı değildir.

Karia Bölgesinde Antikçağ Batıklarında Bulunan Çatı Kiremitleri başlıklı yüksek lisans tezi dört bölümden oluşur. Birinci bölüm tezin amaç, kapsam ve yönteminin anlatıldığı bölümdür. İkinci bölümde, tezin çalışma alanını oluşturan Karia Bölgesi'nin tarihi, coğrafyası ve liman kentleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde, çatı kiremitlerinin tarihçesi, gelişimi, tipolojisi ve kronolojisi anlatılmıştır; bunun yanında çatı dışında farklı kullanım alanlarına değinilmiştir. Dördüncü bölüm olan son bölümde ise antik dönem deniz ticaretinin başlangıcı, gelişimi incelenmiş ve çatı kiremitlerinin bu deniz ticaretindeki yerine değinilmiştir; ayrıca Karia Bölgesi ve

dışında bulunmuş kiremit taşıyan batıklar, koordinatları ile birlikte verilmiştir. Bu bölümün amacı, koordinatlar yardımıyla oluşturulacak harita üzerinde, antik dönem çatı kiremidi ticareti rotalarını ve yoğunluk oluşturduğu bölgeleri haritada göstermektir. Bölümün ilk kısmında Karia Bölgesi dışında Akdeniz'in genelinde, Ege Denizi'nde, Marmara ve Karadeniz'de bulunmuş, ya kargosunda ya da geminin özellikle mutfak bölümünde kullanılmış kiremitlerin tespit edildiği batıklar ele alınmıştır. Dördüncü bölümün ikinci kısmında ise tezin ana konusunu oluşturan Karia Bölgesi'nde bulunmuş çatı kiremidi taşıyan batıklar tanımlanmıştır. Kargosu kiremit olan toplam 4 adet batık incelenmiştir. Bunun yanında diğer batıklarda gözönünde bulundurulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Antik dünyanın merkezi olan ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Akdeniz Havzası'nda ve bu havza ile ilişkili diğer bölgelerde yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazılar; arkeolojik buluntular arasında sayıca en yoğun grubu oluşturan, ancak hakettiği önemi görmeyen çatı kiremitlerinin yoğun biçimde ele geçmesini sağlamıştır. Arkaik dönemden itibaren sivil, dini ve diğer kamu yapılarının çatıları, dış etkenlere karşı çatı kiremitleriyle kaplanmaktaydı. Bu durum seramik üreten merkezlerde çatı kiremitlerinin de yoğun biçimde üretilmesine neden oldu. Belli başlı çalışmalar dışında çatı kiremitleri kazılarda göz ardı edilen buluntular arasında yer aldı, bu durum bu seramik grubunun diğer seramik türlerinden farklı olarak kronolojik ve tipolojik olarak sınıflandırılmasını engelledi. Akdeniz de gerçekleştirilen arkeolojik sualtı araştırmaları sırasında bulunmuş kiremit taşıyan çok sayıdaki batık, söz konusu seramik grubunun yoğun üretiminin göstergesidir. Dolayısıyla bu batıkların detaylı bir şekilde incelenmesi ve batıklarda taşınan diğer tarihlendirici malzemelerin yardımıyla, antik dönem çatı kiremitlerinin tipolojik ve kronolojik sınıflandırılması daha sağlam temeller üzerine oturtulacaktır. Bu da sualtı arkeolojisinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Son yıllarda ülkemizde sayıları giderek artan arkeolojik sualtı araştırmaları ülkemizin sualtı kültür envanterine son derece önemli katkılar sağlamaktadır. Bu kapsamda Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri Teknolojisi Enstitüsü tarafından 2006 yılından bu yana gerçekleştirilen Türkiye Batık Envanteri Projesi sayesinde Türkiye kıyılarındaki batıkların, limanların ve sualtında kalmış yerleşimlerin envanteri oluşturulmuş ve bu sayede arkeolojik anlamda yeni soruların sorulması ve bu soruların cevaplanması sağlanmıştır. Bu tez kapsamında söz konusu projede tespit edilen ve Karia Bölgesi kıyılarında bulunan çatı kiremidi taşıyan batıklar incelenmiştir.

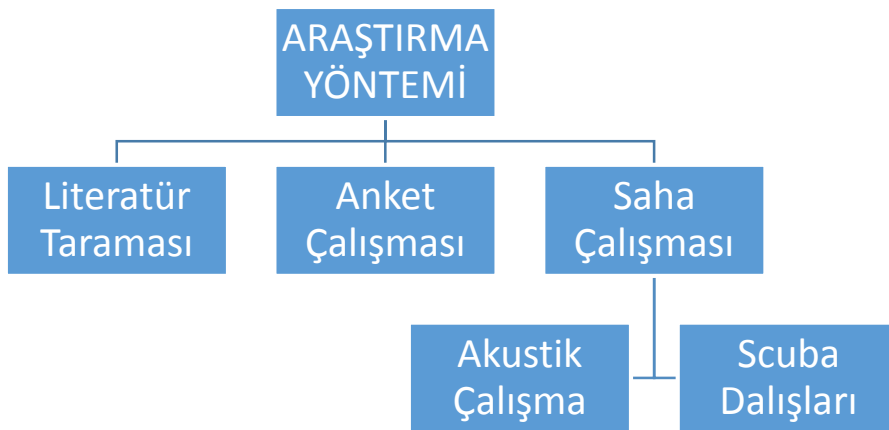
Çatı kiremitleri, arkeolojik materyal olarak sınıflandırılması ve tarihlenmesi en zor seramik gruplarından biridir. Bu konuda özellikle mezarlar önemli bir tarihleme kaynağı olarak görülebilir. Ancak çatı kiremitlerinin kullanım ömürlerinin uzun olması mezar kontekstiyle aynı tarihten olduğu sonucunu doğurmaz. Bu bağlamda çatı kiremitlerini ticari amaçla taşıyan antik dönem gemilerine ait kalıntılar kiremitlerin

yapılmış olduğu ya da üretilmiş olduğu dönemi doğrudan vermesi açısından önemlidir. Çatı kiremitlerine ilişkin bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda bu kiremitlerin sınıflandırılması, tipolojik açıdan incelenmesi ve bunların kronolojik bir tablo içerisine yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma kapsamında üretimin olduğu düşünülen kıyı yerleşimlerinden alınan kiremit örneklerinin arkeometrik analizlerinin yapılması da planlanmaktadır. Bu sayede ilerleyen süreçte kiremitlerin üretim yerlerinin tespiti yapılabilecektir.

Bu çalışmanın amaçlarından bir diğeri de çalışma sahasında tespit edilen çatı kiremidi taşıyan batıkları, Anadolu kıyılarında ve Akdeniz genelinde tespit edilmiş diğör örneklerle birlikte haritalandırarak antik dönem kiremit ticaretinin yoğunluğunu ve izlediği rotayı ortaya çıkarmaktır. Bu tez çalışması, Karia gibi sınırlı bir bölgedeki buluntuları araştırmayı hedef alsa ve genel itibariyle az sayıda batığı içerse de elde edilen sonuçlar söz konusu bölgeyi de içine alan Anadolu kıyılarında tespit edilmiş diğör kiremit taşıyan batıklara yönelik oluşturulan envantere katkı sağlayacak niteliktedir. Kargosu kiremit olan toplam 4 adet batık incelenmiştir. Bunun yanında diğör batıklarda gözönünde bulundurulmuştur.

Şekil 1'deki şema ile kısaca gösterilmiş olan tez çalışma yöntemi aşağıdaki gibidir.

Şekil 1: Araştırma Yöntemi

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

Sualtı arkeolojisinin tarihi son 50 yıla dayanmakta olup, son yıllarda farklı ülkelerden bilim insanları tarafından çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sonuçlarını içeren makale, kitap, sempozyum bildirileri vb. yayınlar bu tez çalışması kapsamında incelenmiştir.

1.1. ANKET

Çalışmanın konusu olan Karia Bölgesi kıyılarındaki başta kiremit taşıyan batıklar olmak üzere diğer sualtı kültür miraslarının tespiti amacıyla (Bkz. Ek 1) görülen anket formu ile süngercilerden, balıkçılardan ve dalış okullarından bilgi alınmıştır.

1.2. SAHA ÇALIŞMASI

1.2.1. Akustik Çalışma

Yanal taramalı sonar yöntemi, deniz tabanının üzerinde bulunan herhangi bir objenin akustik yöntemle görüntülenmesidir. Gemiden sabit hızda kabloyla çekilen sonar (Towfish) denilen bir sualtı ünitesinden, deniz tabanına ses sinyali gönderilir ve bu sinyal tabandan geri yansır. Bilgisayar ortamına gelen sayısallaştırılmış sinyal, tabanda bir obje varsa gölge şeklinde görülür (Çifçi, Dondurur ve Okay: 2005: 45-50). Söz konusu yöntemle, deniz tabanının her iki yanı farklı genişliklerde taranabilmektedir. Bu yöntem, çok geniş alanları çok kısa sürede taraması nedeniyle oldukça avantajlıdır. Aynı zamanda; akıntının güçlü, görüşün kısıtlı olduğu sularda ve sportif dalış derinliklerinin ötesinde efektif bir yöntemdir.

Proje kapsamında, Klein model yanal taramalı sonar ile birçok anomali tespit edilmiştir. DGPS(Differential Global Positioning Systems-Ayrımsal Küresel Konumlama Sistemi) denilen hassas konum belirleme sistemi sayesinde cihaz ile tespiti yapılan anomalilere dalışlar gerçekleştirilmiş ve bu anomalilerin kültür varlığı olduğu ortaya çıkartılmıştır.

1.2.2. Aletli (Scuba) Dalışlar

1.2.2.1. Tespite Yönelik Dalışlar

Sualtı araştırması kapsamında gerçekleştirilen deniz çalışmaları gerek bir araştırma gemisi üzerinden, gerekse de günlük balıkçı tekneleri kullanılarak yürütülmüştür. 0-30 m arasında gerçekleştirilen tüplü dalışlar, dalış emniyeti üst düzeyde tutularak gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar, 8-12 kişilik bir ekiple yürütülmüş, ekip üyeleri arasında sualtı arkeologları dışında eğitmen balıkadamlar, deniz jeofizikçileri, deniz biyologları ve tarihçiler yer almıştır. Sualtı motoru (scooter) kullanılarak daha hızlı bir şekilde tarama yapılmıştır. Bulunan her obje fotoğraflanmış ve GPS koordinatı alınmıştır. Daha sonra batık alanı haritalara yerleştirilmiştir.

1.2.2.2. İncelemeye Yönelik Dalışlar

Mevcut batıkların detaylı çalışmasını gerçekleştirmek üzere tekrar scuba dalışları yapılmıştır. Bu dalışlar kapsamında öncelikle tüm batık alanının ayrıntılı görüntüsünü elde etmek için fotomozaik çalışması gerçekleştirilmiştir. Belli yazılımlar kullanılarak fotogrametri yöntemine dayalı bu çalışma ile batığın ayrıntılı üç boyutlu ve ölçekli görüntüleri alınmıştır.

Yine scuba dalışları sırasında gerek batık alanında bulunan, gerekse de münferit olarak gözlenen çatı kiremitlerinden tam form veren örnekler seçilerek çıkartılmış ve fotoğraflanıp çizimi yapılmıştır. Çizimi yapılan çatı kiremitleri daha sonra yerlerine geri bırakılmıştır.

Ayrıca, kil analizi yapılmak üzere, çatı kiremitlerinden 1x1 cm'i geçmeyecek boyutlarda örnekler alınmıştır. Ancak bu tez kapsamında bu örneklerin analizleri gerçekleştirilememiştir. İleriki çalışmalarda bu örneklerin analizleri yapılarak söz konusu kiremitlerin kökeni hakkında bilgi sahibi olunması planlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KARIA BÖLGESİ

2.1 KARIA BÖLGESİ COĞRAFİ SINIRLARI

Batı Anadolu’da bulunan Karia Bölgesi günümüzde Aydın ve Muğla illerinin büyük bir bölümü ile Denizli ilinin batı uç kesimini kapsamaktadır (Sevin, 2001; 105). Daha açık bir tanımlama yapmak gerekirse Karia, Güneybatı Anadolu’nun, batıda ve güneyde Ege Denizi’yle, kuzeyde Menderes Irmağı’yla, kuzeydoğuda Salbakos/Babadağ ile doğuda Kızılhisar-Acıpayam Ovası’yla, güneydoğuda İndos/Dalaman Çayı (Kocaçay) ile sınırlanan bölümüdür (Şekil 2). Böylece Aydın ilinin, Menderes’in güneyinde kalan parçası; Denizli ilinin, Babadağ güneyinde ve Kızılhisar-Acıpayam Ovası’nın batısında kalan parçası; Fethiye ilçesine bağlı parça dışında Muğla ilinin tümü Karia kapsamındadır (Umar, 1999: 1; Sevin, 2001: 108-109).

Antik kaynaklara baktığımızda Homeros İlyada adlı yapıtında Kariyalılar’dan şöyle söz etmektedir; “*Miletos’ta otururlar yaprağı bol Phthiron Dağı’nda Maiandros kıyılarında, yüksek doruklu Mykale’nin eteğinde.*” (Homeros, II, 865-871). Modern tarihçiler de Karia Bölgesi için çeşitli tanımlamalar yapmışlardır. Bu tanımlardan biri, Karia, Maiandros Nehri’nin sol kenarından Toros’un en yüksek tepesine kadar olan arazi kesimi olarak ifade edilirken; başka bir tanımda ise bölge, Anadolu’nun güneybatısında, kuzeyde Maiandros Nehri ve güneyde İndos (Dalaman) Çayı ile sınırlanan kesim olarak belirtilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Karia Bölgesi Coğrafi Sınırlarını Gösteren Harita

Kaynak: <https://cografyabilim.files.wordpress.com/2011/07/tc3bcrkiye-fiziki-haritasc4b1-bc3bcyc3bck-boy.jpg> (Coğrafi Bilim, 2011).

2.2. KARIA BÖLGESİ COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Karia Bölgesi zorlu bir coğrafyaya sahiptir (Özer, 2007: 10.) Jeolojik yapı olarak bölgenin %70'e yakın bir kısmı dağlıktır (Tırpan, 1987: 167). Bölgeye baktığımızda kuzeyde, doğu-batı yönlerinde uzanıp Lydia Bölgesi'yle sınırı çizen Messogis (Aydın) Dağları, kuzeydoğu uçta Phrygia ile sınırı oluşturan Salbakos (Babadağ) Dağı, batı uçta da Büyük Menderes Ovası, Milas Ovası ve Çine Çayı Vadisi arasında yer alan Latmos (Beşparmak) Dağı yer almaktadır (Sevin, 2001: 110). Bunlar dışında birçok dağ silsilesi bölgede yer almaktadır. (Özer, 2007: 11). Bölgenin bu kadar çok dağlık bir yapıya sahip olması derin vadilerin oluşumuna neden olmuştur.

Yoğun bir dağ silsilesini barındıran Karia Bölgesi'nde bu dağ oluşumlarının içinde yer alan alüvyonlu dar vadiler ile yüksek platolar, bölgenin daha yoğun nüfus barındıran kısımlarıdır. Karia Bölgesi'ndeki en verimli ovaların başında, içinde karışık nüfusun yaşadığı Maiandros Ovası gelir (Sevin, 2001: 110). Strabon da Maiandros Ovası'ndan söz etmektedir. Maiandros Nehri'nin birçok ırmakla birleştikten sonra düz bir ülkeden yumuşak ve ağır bir şekilde geçtiğini ve ileride genişleyerek, Phrygia içerisinden bir süre aktıktan sonra Maiandros Ovası denen yerde Karia ile Lydia arasındaki sınırı meydana getirdiğini aktarır (Strabon, XII.8, C578: 84).

Bölge, zengin olmayan bir akarsu ağına sahiptir. Yukarıda da adı geçen Latmos Körfezi'ne dökülen Maiandros (Büyük Menderes), bölgenin en önemli akarsu ağını oluşturmaktadır. Bölgede yer alan en önemli göl ise eski bir körfez kalıntısı olan Kaunia'dır (Köyceğiz Gölü) (Sevin, 2001: 111).

Bölgenin iklimi incelendiğinde farklı iklim tipleri görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri bölgenin dağlık bir yapıya sahip olmasıdır. Kıyı şeridi ve buna yakın yerlerde Akdeniz iklimi baskın iken iç kesimlere doğru gidildiğinde, yani denizden uzak ve yüksek alanlarda karasal iklim etkileri görülmektedir.

Bilindiği üzere iklim koşulları doğal bitki örtüsünü de etkilemektedir. Bu sebepten kıyı bölgelerde yani Akdeniz iklimine sahip olan yerlerde bu iklim şartlarına uygun bitki örtüsü yaygındır. İç kesimlerde (denizden uzak) karasal iklimin baskın olduğu alanlarda yavaş yavaş step bitki örtüsü kendini göstermektedir (Sevin, 2001: 110).

Coğrafi özelliklerin tarıma etkisi göz önünde bulundurulduğunda bölgenin birçok yeri zeytin ve incir yetiştiriciliğine elverişlidir. Nitekim Karia'da üretilen zeytinyağının ünü, MÖ 4. yüzyılda, Atina'ya kadar ulaşmıştır. Bunun yanı sıra bağcılığın önemli bir yeri vardı. Şarap ve sirke gibi ürünler Knidos kentinin ekonomisinin temelini oluşturmaktaydı ve birçok kente ihraç edilmekteydi. Bölge sık bir orman örtüsüne sahip olduğundan kerestecilik önemli bir ekonomik faaliyet olarak yer almaktaydı. Kedrai (Sedir) Adası ismini buradaki sedir ağaçlarının yoğunluğundan dolayı almıştır. Coğrafi özellikler bölgede yapılan hayvancılığı da şekillendirmiştir. Kaunos'un ekonomisinde balıkçılığın büyük bir yeri vardı. Halikarnassos'ta balıkçılık önemli bir geçim kaynağıydı.

Bölgenin doğal zenginlikleri arasında mermer önemli bir yere sahiptir. Plinius'a göre, levhalar halinde mermer kesme yöntemi ilk kez Karia'da keşfedilmiştir. Bunun yanında Myndos, Klasik Dönem'de geniş bir gümüş maden yatağına sahiptir. Miletos'ta siyah ve kıymetli bir taş ocağı bulunmaktaydı. Orthosia'da küçük çaplı dağ kristali yatakları yer almaktaydı (Özer, 2007: 42 -45).

2.3. KARIA BÖLGESİ TARİHÇESİ

Bodrum Yarımadası *Leleg* Yerleşimleri: Küçük Asya'nın Ege ve Akdeniz'e açılan güneybatı köşesinde yerleşik Karia Bölgesi; Anadolu, Adalar, Yunan anakarası arasında doğu ve batı kültürlerini buluşturan önemli coğrafi konumuyla, Eski Tunç Çağı'ndan başlayarak her dönemde çeşitli halkların yaşama ve gelişme alanı olmuştur. Karia Bölgesi'ne yurtlanan halkların kimlik ve kültürleriyle ilgili bilgilerimiz ise oldukça kısıtlıdır.

Karialıların kim oldukları, nereden ve ne zaman bu bölgeye yerleştikleri konusunda arkeoloji dünyasında bugüne kadar kesin verilerden uzak, tartışmaya açık görüşler ileri sürülmüştür. Zira bu yerli halka ait çok az şey bilinmektedir.¹

Karialılar, eski Yunan inancına göre Ege Adaları'nda yaşayan ve sonra Asya anakarasına göç eden bir topluluktur (Bean, 2009: 1). Karia ismi, MÖ 2. binyılın ikinci yarısına ait Hitit ve Mısır metinlerinde olasılıkla Karkışa; MÖ 1. binyılın Pers kayıtlarında ise Karka olarak geçmektedir (Sevin, 2001: 105). Herodotos, Karialılardan bahsederken; Karialıların anakaraya adadan geldiklerini, eskiden *Leleg* adı altında adada yaşadıklarını ve Minos kökenli olduklarını söylemiştir. Aynı zamanda vergi vermediklerini, yalnız Minos vergi istediği zaman, ona gemilerde çalışacak adamlar gönderdiklerini aktarmıştır. Minos savaşları kazanıp birçok ülkeye baş eğdirdiğinde Karialı soyunun o zamanlar soyların en ünlüsü ve en kalabalığı olduğundan, ayrıca Yunanlıların üç şeyi Karialılardan aldığından bahsetmiştir. Bunlar miğferin üzerine konan sorguç, kalkan üzerine işaretler kazımak ve kalkanı tutmak için kulp yapmaktır (Herodotos, 1, 171). Homeros da bize Karialılar hakkında bilgi aktarmıştır. Karialılardan; *Miletos'ta, yaprağı bol Phthiron Dağı'nda Maiandros*

¹ Çok az sayıda rastlanan Kar'ca yazıtların henüz çözülememiş olması bu konuda büyük bir şansızlıktır.

kıyılarında, yüksek doruklu Mykale'nin eteğinde önderleri Amphimakos'la Nantes'tir. Nomion'un iki alımlı oğlu diye bahsetmiştir (Homer, İlyada, 2, 865-871).

Herodotos ve bazı antik çağ yazarları, Kariyalıların önceleri Leleg adı altında adalarda yaşadıklarını ve sonradan karaya göç ettiklerini anlatmışlardır (Özer, 2007: 48) Kariyalılar ise bu söylenenlerin hiçbirini kabul etmeyip, her zaman anakarada yaşadıklarını ve hep Kariyalı olarak adlandırıldıklarını söylemişlerdir. Kanıt olarak da kendilerinden başka sadece Mysialıların ve Lydialıların gidebildiği Mylasa'daki eski Zeus Korios tapınağını gösterirler (Bean, 2009: 1).

Strabon'un eserinde de Kariyalılardan bahsedilmektedir. Strabon, Leleglerin Kariyalılardan ayrı bir halk olduğunu söylemiştir (Strabon, XIII.1, C611). Hitit Dönemi'ne bakıldığında Karia Bölgesi'nin bazı bölümlerinin beyliklerin egemenliği altında olduğu söylenebilir. Fakat bölgenin tek bir egemenliğin altına girmesi bilindiği kadarıyla ilk kez Lydialılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Lydialılar bölgelerini Alyattes Dönemi'nde Kızılırmak'a kadar genişlettikten sonra, Kroisos Dönemi'nde yani MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'nun kuzey ve güney (Lykia dışında) bölümünün tümünde egemenliklerini tanıtıp Karia'yı da topraklarına katmışlardır. Karia'da Kroisos Dönemi'nde gerçekleşmiş olan Lydia egemenliği yine kendi döneminde sona erip, ardından da Pers hâkimiyeti başlamıştır. MÖ 546 yılında Kyros Lydia devletini yıkıp Sardes'i ele geçirmiştir. Küçük çaplı direnişler olmasına rağmen (Kaunos ve Pedasa kentleri gibi) Kariyalılar genel bir direniş göstermeden Pers egemenliğini kabullenmişlerdir (Sevin, 2001: 107). Pers hâkimiyetine girmeden önce Kariyalıların denizcilikte iyi oldukları bilinmektedir. Pers savaşları sırasında Kariyalıların önemli büyüklükte bir donanma meydana getirdikleri ve Karyandalı Skylax'ın Darius'un seferinde yer aldığı; Kariyalılar'ın ve İonialılar'ın Darius'un hükümdarlığının başında Babylon'dan Susa'ya bot ile geldikleri ifade edilmektedir (Özer, 2007: 54). Pers işgalinden sonra Karia Bölgesi satraplık sistemi içine alınmıştır (Sevin, 2001: 107).

MÖ 1000 yıllarından itibaren Karia kıyıları Dor göçlerine sahne olmaya başlamıştır (Özer, 2007: 54). Troia savaşından sonra Yunanistan'dan Asya'ya göçler başlamış, bu göçlerden sonra Dorlar en güneye yerleşmişlerdir. İşgal ettikleri yerler Rhodos adasının üç şehri, Kos Adası ve anakaradaki Knidos ile Halikarnassos'tur (Bean, 2009: 4). Karia'nın MÖ 7. yüzyıl öncesindeki durumu hakkında fazla bilgiye

ulaşılamamakla beraber kimi yerel Kariyalı kralların bulunduğu anlaşılmaktadır (Sevin, 2001: 107).

Karia'nın bilinen tarihi, Kroisos'un Lydia Krallığı'na bağlamasıyla beraber başlar. Antik kaynaklar da ilk önce Lydialılar'ın Kariyalılar'ı erken dönem askeri olaylarda kullandıklarını göstermektedir (Özer, 2007: 57).

Mermad Hanedanlığı'nın ilk kralı Gyges, MÖ 687-652 yıllarında Kariyalı ücretli askerlerin yardımıyla Heraklid Hanedanlığı'nın son kralı Kandaules'e karşı savaşarak tahtı ele geçirmiş ve daha sonraları Mısır'a ücretli Kariyalı askerler göndermiştir (Özer, 2007: 58). Böylece Kariyalılar ve İonialılar ile birlikte Mısırlı krallar için ücretli asker desteği sağlanmıştır. MÖ 660 yılı civarında Mısır Kralı Psammetikos I'nın, Asurlular ile olan mücadelesinde Kariyalı ve İonialı askerlerin yardım ettiği bilinmektedir. Gyges'in deniz yoluyla gönderdiği ve Mısırlılar'ın "bronzlu adamlar" diye tabir ettikleri Kar ve Ion askerleri, Sais Kralı için büyük ve dayanılacak bir kuvvet olmuştur. Bu ordu ile Psammetik, Asurluları Mısır'dan çıkarmış ve hatta onları Filistin'e kadar takip ederek, Aşdod Kalesi'ni muhasara etmiştir (İnan, 1987: 159). MÖ 591 yılında Psammetikhos II'nin gerçekleştirdiği Nubia seferinde Kariyalıların ek güç olduğu Abu Simbel sütunlarındaki yazıtlardan anlaşılmaktadır (Özer, 2007: 58).

MÖ 5. yüzyılda hem Helen hem de Pers dünyasından etkilenen Kariyalılar İonia ayaklanması gerçekleştiğinde Helenlerin yanında yer almıştır.

Hekatomnos Hanedanlığı Dönemi'ne bakıldığında, I. Darius (M.Ö. 521-486) Pers kralı iken, MÖ 500'de İonia'da başlayan sonra Propontise ardından da Karia, Lykia ve Kıbrıs'a yayılan MÖ 493'te bastırılan isyanda Kariyalılar ağır kayıplar vermişlerdir. Perslerle yapılan savaşlarda yirmi binden fazla Kariyalının öldüğü aktarılmıştır. Ölenlerin içinde birçok Kariyalı hanedan üyesi de bulunmaktaydı. Bu da Karia Hanedanlığı'nın zayıflamasına neden olmuştur. Böylece bölgede güç dengesi değişmiş olup Hekatomnos Hanedanlığı'nın bütün Karia Bölgesi'ne hâkim olmasını bir ölçüde kolaylaştırmıştır (Aydaş, 2010: 26).

MÖ 480'li yıllarda başlayan Yunan-Pers savaşlarında, Kariyalılar Kserkses'in seferine katılmışlardır. Kariyalılar, Kserkses'e 60 gemiden oluşan bir deniz gücü sağlamışlardı. Bu deniz gücü Lykialıların deniz gücünden daha fazlaydı (Özer, 2007: 61). Helenlerin MÖ 479'daki Mykale savaşında Persleri yenilgiye uğratmasından

sonra Helenler, Karia ile daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Ancak, MÖ 550-480 yılları arasında Karia'da çok az Helen etkisine rastlanmaktadır (Özer, 2007: 61).

MÖ 6. ve 5. yüzyıllarda Karia'nın tamamını yöneten bir Karia satrapı bilinmemektedir (Hornblower, 1982: 35). MÖ 4. yüzyıla gelindiğinde Hyssaldomos Karia'ya egemendir. Daha sonrasında yerini, oğlu Hekatomnos devralmıştır (Strabon, XIV.2, C657).

Karia Bölgesi özellikle MÖ 4. yüzyılda güçlü bir yapıya sahip olmuştur. Strabon'un bildirdiğine göre Hekatomnos, Karia kralıydı (MÖ 377'de ölmüştür). Maussollos, İdrieus ve Pixodoros adında üç oğlu ve iki kızı vardı. Erkek kardeşler arasında en büyüğü olan Maussollos büyük kız kardeşi Artemisia ile evlendi. Maussolos aslında bir satrap olmasına (MÖ 377) rağmen daha sonra Karia'nın gerçek kralı olmuştur (Akkurgal, 1987: 474).

MÖ 377-353 yılları arasında satraplık yapan Maussolos ve bölgeyi adeta bağımsız bir krallık gibi yöneten bu sülalenin hâkimiyeti sırasında, Karia'nın iç kesimleri Yunan kültürü etkisi altına girmiştir. MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısında Moussollos, satraplık başkenti Mylasa'dan, deniz kıyısındaki elverişli konumu sebebiyle Halikarnassos'a taşınmıştır. Bölgede bulunan 6 küçük kasabayı da Theangela ile birlikte Yunan tarzında büyük bir kent durumuna getirmiştir (Sevin, 2001: 108). Maussolos'un, MÖ 353'de erken sayılabilecek bir ölümle karşılaşması onun tasarılarını gerçekleştirmesini engellemiş, bölge hakimiyeti sebebiyle generalleri arasında iç çekişmelere neden olmuştur (Sevin, 2001: 108).

İskender Dönemi'nde Pers hâkimiyeti altında bulunan mevcut topraklar İskender'in fethi ile hızla ele geçirildi. İskender sadece birkaç yerde direnişle karşılaşmıştır. Bu yerlerden bir tanesi de Karia başkenti Halikarnassos' tu. İskender, buranın yönetimini ele geçirdikten sonra dostu Ada'yı getirip Karia'nın idaresini ona vermiştir. Ada'nın tam olarak ne kadar yönetimde kaldığı bilinmemektedir (Bean, 2009: 8). İskender, yönetimi Ada' ya bıraktıktan sonra Lykia' ya doğru hareket etmiştir (Türe, 2006: 40). Yağma, yangın ve yıkımlarla sarsılan Halikarnassos, eski güç ve önemine bir daha ulaşamamıştır. Azalan nüfus ile birlikte küçük bir kıyı kentine dönüşmüştür. İskender'in ölümünden sonra (MÖ 323), komutanları (Diadochlar) İskender'in ele geçirdiği toprakları paylaşmaya başladılar (Bean, 2009: 8). Bölge önce Antigonos'un, MÖ 301 yılından sonra Lysimakhos'un, MÖ 281 yılı sonrasında da

Seleukos'un eline geçmiştir (Sevin, 2001: 10). Bu arada kıyıdaki Kaunos, Halikarnassos ve Myndos gibi kentler, Ptolemaioslar tarafından zapt edilir. Pergamon kralı I. Attalos ise Seleukoslar'ın egemenliğini sona erdirmiş, MÖ 227 civarında güneye inerek tüm Karia'yı ele geçirmiştir (Bean, 2009: 9). Karia bir süre Makedonya kralı V. Philippos'un (MÖ 221-179) tehdidi altında kalmıştır (Sevin, 2001: 108).

V. Philippos ile gücü artan Romalılar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu anlaşmazlıklar MÖ 197 yılında V. Phillippos' un bozguna uğramasıyla sonuçlanır (Bean, 2009: 10). Aynı yıl III. Antiokhos, Küçük Asya'nın güneyindeki Seleukos İmparatorluğuna ait olan yerleri yeniden ele geçirmeye karar verir. Roma ordusu bu girişim ile ilk defa Asya'ya girer. Antiokhos, MÖ 190 yılında Synnos Dağı eteklerinde yapılan Magnesia savaşında mutlak bir yenilgiye uğrar (Bean, 2009: 11). Bu savaştan sonra MÖ 188 yılında imzalanan Apameia Barış Anlaşması'nın hükümleri gereğince Maiandros' un güneyindeki tüm Karia ve Lykia'nın idaresi Rhodos'a, kuzeydeki dar şerit Pergamon Krallığı'na bırakılmıştır (Walbank, 1942: 8-9). Latmos Herakleia'sı, Euromos, İasos, Mylasa, Bargylia, Myndos, Halikarnassos, Pedesa ve Knidos gibi kentler özgür bırakılmıştır (Sevin, 2001: 108). Rhodos idaresi başından beri acı verici ve tahammül edilmez bir şekilde olmuş, Lykialılar bu yönetime sürekli karşı koymuşlardır. MÖ 167 yılında Kariyalılar da yönetime karşı koymaya başlayınca birleşip bir ayaklanma başlatmışlardır. Fakat bundan bir sonuç alınamamıştır. Roma senatosu yayınlamış olduğu bildiri ile Karia ve Lykia bağımsızlığını elde etmiştir (Bean, 2009: 10). Roma'nın Rhodos'a karşı tavrı ve siyaseti değişmiş, bunun sonucu olarak Rhodos'un Anadolu'daki yerleri de elinden alınmıştır (Demircioğlu, 1987: 385). MÖ 133 yılında III. Attalos Pergamon Krallığı'nı vasiyet yoluyla Roma'ya bırakır (Malay, 1992: 126-128). Daha sonra "Asia" adını verdikleri bir Roma eyaleti kurulur (Türe, 2006: 41). Pergamon'u miras olarak bırakmasının sebebi ölümünden sonra çıkabilecek bir mücadelenin önüne geçmektir. Ancak Aristonikos, kraliyet ailesiyle yakınlığı olduğunu iddia edip bazı girişimlerde bulunmuş, MÖ 129'da Asya eyaletlerinde olduğu gibi Pergamon'da da örgütlenen Romalılar tarafından bastırılmıştır. Bu eyalet sınırları içine Karia da dâhildir (Bean, 2009: 11).

MÖ 88 yılında Pontus kralı VI. Mitridates, Roma'nın eyalet yönetiminde yönetimin kötü olması, valilerin aç gözlülüğü ve zengin tüccarların servetine servet katma düşüncesi yüzünden bölgeye gitmeye karar verir. Birçok yerde kurtarıcı gibi

memnuniyetle karşılanır (Bean, 2009: 11). Kaunos, Knidos, Kos; Mitridates'in ordusu tarafından kurtarılmıştır. Başlangıçta karşı koyan kentler daha sonra Mitridates'in eline düşmüş ve içlerine Pontus garnizonları almaya mahkûm edilmiştir. Roma yaşam biçimini kabul etmelerinden ve Ege Denizi'nde Roma ordusunun bulunmasından dolayı, Knidos'un da olduğu bazı kentler direniş göstermiştir (Sönmez, 2007: 47). Roma savunması önceleri çok zayıftı fakat MÖ 85 yılında Mitridates savaş alanında mağlup edilir ve eyaletten kötü bir şekilde kovulur. Yaklaşık 20 yıl sonra ikinci defa Karia'ya gelmek istese de başaramamıştır (Bean, 2009: 11). MÖ 43'te başlayan Roma iktidar savaşlarında Karia bölgesi zarar görür. MÖ 40'ta Anadolu topraklarına gelen Part Krallığı ordusu bu yıkımın daha da büyümesine neden olur. Antonius Karia'ya yolladığı bir Roma ordusu ile Part Generali Labianus'u geri çekilmeye zorlar ve MÖ 39'da Kilikia'da yener (Türe, 2006: 41). Antonius'un aşırıya kaçan davranışları ile Kleopatra'nın hırsı, kendilerini birkaç bölgenin yöneticisi ve ikamet ettiği yerin kralı olarak ilan etmesi Octavianus'un sabrını taşırır ve müdahale edilmesi gerektiği kararını alır. Böylece MÖ 31 yılında Actium Deniz Savaşı başlar. Kleopatra ve Antonius mutlak bir yenilgi alır. Bu, Roma Cumhuriyeti'nin sonu olmuştur. Augustus ünvanı alan Oktavianus'la, Roma İmparatorluğu kurulur. Oktavianus, Karia'ya dostça yaklaşır ve bu zamandan itibaren uzun bir süre *Pax Romana* olarak adlandırılan barış süreci hâkim olur (Bean, 2009: 13). Konstantinapolis'ten Doğu Akdeniz'e ve Avrupa'ya uzanan deniz yollarının kesiştiği önemli bir konumda yer alan Karia coğrafyası girintili çıkıntılı kıyıları, çok sayıda doğal ve korunaklı liman sunuyor olması nedeniyle geç antik dönemde de yerleşim açısından zengin bir alandır (Sevin, 2013: 192) (Şekil: 3).

Şekil 3: Karia Kentleri

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

2.4. KARIA BÖLGESİ LİMAN KENTLERİ

2.4.1. Iasos

Günümüzdeki adıyla Kızılkışlacık olan antik Iasos kenti, Latmos Herakleiası'ndan güneye doğru inildiğinde, Mandalya Körfezi, Güllük Koyu'nun kuzeydoğu ucunda kurulmuştur (Sevin, 2013: 122). Strabon bize Kindye adında bir yerden bahseder ve buradan sonra Iasos'a varıldığını, karaya yakın bir adada olduğunu aktarır (Strabon, XIV.2, C 658, 21) (Şekil: 3). Kent olasılıkla sonraları dar bir boyunla anakaraya birleşerek günümüzdeki yarımadaı oluşturmuştur. Kentin geçmişi Tunç

Çağı'na kadar geri gitmektedir (Sevin, 2013: 122). Antikçağda Iasos için deniz çok önemliydi ve bu dönemde Iasos, Mylasa ve Didyma-Miletos arasında gelişmiş kara güzergâhı yoktu. Kentin ticaret bağlantısı denizden sağlanmaktaydı. Aynı zamanda deniz Iasos'un geçim kaynağını oluşturmaktaydı (Karaöz, 2007: 144).

Strabon Iasos'tan şöyle bahsetmektedir: *“Bir limanı vardır ve halk geçimini çoğunlukla denizden sağlar çünkü denizde balık boldur, fakat ülkenin toprağı çokça fakirdir.”* Ayrıca Strabon balığın Iasoslar için önemini belirten bazı öyküler de anlatmaktadır (Strabon, XIVII, C658, 21). Yapılan son araştırmalarda kazılarda çıkan Myken Dönemi buluntuları; kentin, Girit'le bağlantıları olduğuna dair arkeolojik kanıttır. MÖ 5. yüzyılda Delos Deniz Birliği'ne üye olmuştur. MÖ 422 yılına gelindiğinde Atina'nın müttefiki olan Iasoslular, Persler ile birleşerek Atinalılara karşı harekete geçen Sparta gemilerini Atina'ya ait gemiler sanmıştır. Büyük bir sürprizle karşılaşan Iasosluların şehirleri ele geçirilip yağmalanmıştır. Thukydides de yağmanın bereketli olduğunu anlatır (Bean, 2009: 58-59). MÖ 405'de Spartalı Amiral Lsyandros kenti yeniden ele geçirmiş 800 Iasos vatandaşını öldürmüştür. MÖ 387'de Antialkidas anlaşması ile Mausolos'un babası olan Karia satrapı Hekatomnos'un yönetimine girmiştir. İskender Anadolu seferi sırasında Perslere destek verir fakat Perslerin yapmış olduğu baskın başarısızlıkla sonuçlanır. Iasos İskender'in ölümünden sonrada coğrafi konumundan dolayı kendini birçok mücadelenin içinde bulmuştur. MÖ 201'de Makedonların eline geçer. MÖ 129'da birçok Karia kenti gibi Romalıların Asya eyaleti içine dahil olur (Yaşar, 1995: 70). Daha sonra, MÖ 88'de Iasos Mithridates ile yapılan savaşta kralın tarafını tutmuş ve cezalandırılmaktan kurtulamamıştır. Sulla, korsanlara şehri yağmalamaları için izin vermiştir. Para basımına MS 3. yüzyıla kadar devam eden Iasos, Aphrodisias'a bağlı bir dini merkez haline gelmiştir (Bean, 2009: 63-64).

2.4.2. Myndos (Gümüşlük)

Karia Bölgesi kıyı kentlerinden biri olan Myndos Muğla ili Bodrum ilçesinin batısında bugünkü Gümüşlük köyünde yer alır (Şahin, 2005: 171). Antik yazarlara bakıldığında kent, Kos'un karşısında yer alan Bargylia ve Termerion Burnu arasına yerleştirilmektedir (Plinius 5. 107; Strabon, XIV.II, C657,18) (Şekil: 3).

Mausolos tarafından Halikarnassos'a taşınmayan batı kıyıdaki Myndos iki Leleg yerleşiminden en ünlüsüdür. Kent, Pausanias'a göre Troizenli göçmenlerce Halikarnassos ile birlikte kurulmuştur (Pausanias 2.30.9.). Plinius'un Palaimyndos (Eski Myndos) olarak belirttiği alanda kurulmuş küçük bir Leleg yerleşimidir. Attika Delos Deniz Birliği'nin ilk üyelerinden biri olan bu kent, Yunan örneklerine göre daha kapsamlı şekilde biraz daha kuzeye, Mausolos tarafından taşınmıştır.

Mausolos zamanında Myndos'ta imar faaliyetleri gerçekleştirilmiş kentin oturan kısmı sur içine alınmıştır. Büyük İskender tarafından MÖ 334 yılında kuşatılmış fakat kent ele geçirilememiştir. İskender'in komutanı olan Orontobates tarafından ancak 1 yıl sonra alınabilmiştir (Tırpan, 1987: 168). MÖ 2. yüzyıl başlarında sikke basmaya başlayan kent büyük İskender'e karşı direnen nadir kentlerdendir. Hristiyanlık sürecinde bir piskoposluk merkezi olmuş ve Amyndos olarak adlandırılmıştır. Günümüzde yapıların sadece kalıntıları kalmıştır (Sevin, 2013: 124). Strabon, Karia kıyılarında yer alan Myndos topraklarından bahsederken Astypaleria ve Zephirion burunlarına değindikten sonra, Myndos'un bir limanı olduğundan bahseder (Strabon, XIV.II, C658, 20). Lade Deniz Savaşı'nda (MÖ 201) Rhodos donanması Myndos limanına sığınmıştır (Tırpan, 1987: 168). Bean bu limanın iyi ve korunaklı olduğuna değinmiş, 3 km'nin üzerinde sur yapısına sahip olduğunu belirtmiştir. Liman kuzey batıda bir yarımada ile çevrilidir. Bu nedenle bölgede sık sık esen meltem rüzgârlarına karşı korunaklı bir yapıya sahiptir. Mimari yapı özellikleri bakımından aşina olunan Leleg üslubundan çok farklıdır (Bean, 2012: 112-115).

2.4.3. Halikarnassos

Karia'nın batısında Ege Denizi'ne doğru uzanan yarımada'nın güney sahilinde kurulan Halikarnassos kenti (Şekil: 3), Karia'nın en eski şehirlerinden biridir (Yaşar, 1995: 60). Bodrum Yarımadasının en büyük yerleşimi olan bu kentin halkını Kariyalılar ve Lelegler oluşturmaktadır. Dor kökenli göçmenler; buraya gelerek, zamanla bölgede bulunan halklara karışarak homojen bir nüfusun oluşmasına neden olmuşlardır (Pişkin, 2007: 39). MÖ 545 tarihinden sonra Akhaimenidlerin denetimi altına giren kent, Dor Heksapolis üyelerinden biriydi (Sevin, 2013: 122). Fakat daha sonra bir vatandaşın kötü davranışlarından dolayı üyelikten çıkartıldı. MÖ 546'da Sardes'i ele geçiren

Persler, kıyı boyunca ilerleyerek Yunan şehirleri arasında bulunan Halikarnassos'u da işgal etti. Kent, yaklaşık olarak 60 yıl sonra Karia hanedanının üyesi olan Kraliçe Artemisia tarafından Perslerin adına yönetilir. Kentin, Kserkses'in donanmasına destek verdiği ve savaşa katıldığı bilinmektedir (Bean, 2009: 96).

Mausolos döneminde Halikarnassos satraplık merkezi olur. Pers idaresi altında yönetilen kent İonia ihtilaline katılır, ancak başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Pers egemenliğini kabul eder. Yunanistan seferinde başarısız olan Perslerin hâkimiyeti altından kurtulmak için Attika-Delos Deniz Birliği'ne katılır. Ödediği vergiye bakıldığında ekonomik gücü oldukça zayıftır (Yaşar, 1995: 61).

Klasik dönemde önem kazanan kent Mausolos ile birlikte bölgenin baş şehri haline gelir. Ölümünün ardından eşi Artemisia tarafından MÖ 350 yılına doğru anıt mezarı, Mausoleion yaptırılır (Çakmakçı, 2006: 16.). Günümüzde antik dünyanın yedi harikasından biri olarak bilinmektedir. Mausolos'tan sonra karısı II. Artemisia satrap olur. Mausoleion mezar anıtı ile Halikarnassos'un adını bütün dünyaya duyurmuştur. Artemisia'nın kardeşleri olan Hidrieus, Ada ve Peksadoros sırasıyla Artemisia'dan sonra tahta geçer. Bu taht varisleri ile birlikte Halikarnassos birbirinden muhteşem mimari yapılarla donatılmıştır (Yaşar, 1995: 61). Makedonya Kralı Büyük İskender İonia Bölgesi'nde bulunan Sardes, Ephesus ve Milet'i aldıktan sonra geride kalan Halikarnassos üzerine yürümeye başlamıştır. Küçük Asya'da satrap olan Memnon, Milet'te kurtarmış olduğu donanma ile Halikarnassos'a gidip, Orontopates ile birleşerek şehri korumaya karar vermiştir. Üç tarafında kale bulunan kentin kuzey tarafında yüksek bir akropolis, güneybatı köşesinde Salmakis, liman girişinde küçük bir ada, üzerinde de üç adet burç mevcuttur. Memnon, Halikarnassos kıyılarını Pers ve ücretli askerlerle çoğaltmış, olası saldırılara karşı yiyecek ve içecekleri gemilerle limana getirmiştir. Pers yönetiminden memnun olmayan kentin ileri gelenlerinin de desteğini alan Memnon bölgeye hâkim olmuştur (Bodrumlu, 1996: 23). Hellenistik Dönem'de şehir bir süre daha satraplar idaresinde yönetildi. İskender'in ölümünden sonra kent; Seleukoslar, Ptolemaioslar, Rhodos ve Bergama krallarının mücadelesine sahne olur (Yaşar, 1995: 61). Kolayca savunulabilir pozisyonda olan kentte, tepeler şehri kuşatmış ve Zephyrion ve Salmakis iki dağlık burun çıkıntı yaparak doğal bir kapalı liman oluşturmuştur. Zephyrion'un doğusundaki sahil, kent içinden ticari yüklemeler yapmayı olanaklı hale getirmiştir (Özer, 2007: 29). Ayrıca kenti çeviren

surlar antik dönemde Salmakis’de deniz kenarında yer alan, antik mendirekten başlamaktaydı (Çimen, 2004: 20).

Coğrafi konumundan dolayı Halikarnassos ticarete elverişli bir bölgededir. Pytheos, Halikarnassos’un büyük limanının planını yapmıştır ki bu da yerin önemini göstermektedir. Başta Milas’ta oturan Mausolos, Halikarnassos’un korunaklı, ticarete elverişli çok uygun bir liman olduğunu görünce hükümet merkezini buraya taşımıştır. İskender’in ölümünden sonra Asya toprakları İskender’in generalleri tarafından paylaşılmıştır. Ptolemaioslar Mısır’da, Antiochos sülalesi de Suriye’de hüküm sürmüştür. Halikarnassos Mısır sömürgesi iken Mısır’a vergi olarak bir Trireme (Üç sıra kürekçi ile yürütülen savaş gemisi) verirdi. Bu vergiden anlaşılacağı üzere bölgede gemilerin yapıldığı tersanelerin olduğu anlaşılmakta bu da Halikarnassos’un işlek bir liman olduğunu göstermektedir (Bodrumlu, 1996: 23-24).

2.4.4. Keramos

Bugün Muğla ilinin, Milas ilçesine bağlı Ören bucağının yerleşim alanında yer alan kent, antik dönemde Karia Bölgesi’nin kıyı şehirlerinden bir tanesidir (Şekil: 3). Antik Çağ’da Halikarnassos-Idyma yolunun tam ortasında yer aldığı ve Stratonikeia’ya Panamara üzerinden bir yol ile bağlandığı bilinmektedir (Tırpan, 1988: 363).

Evliya Çelebi’nin de aktardığı kent; 17. yüzyılda Gerame, daha sonra Kerme, bugün ise Ören olmuştur. Keramos sözcüğü Eski Helen dilinde çanak çömlek yapımı nda kullanılan kili anlatır (Hülagu, 2013: 62). Keramos’tan MÖ 4. yüzyıla ait ele geçen yazıtlardan şehrin Kar kökenli olduğu anlaşılmıştır.

Şehrin Attik Delos Deniz Birliği’ne üye olduğu ayrıca bu birliğe vergi verdiği bilinmektedir. MÖ 3. yüzyılda İskender’in haleflerinin hâkimiyeti altında olduğunu öğrenmekteyiz. MÖ 197’de ise Rhodos hâkimiyetine girmiş fakat MÖ 167 yılında Roma’nın karar değiştirmesi üzerine özgürlüğünü elde etmiştir. MÖ 129’a gelindiğinde şehir Roma’nın Asia eyaleti içine alınmıştır.

Roma ve Bizans dönemine ait yapıların sur dışında görülmesi bu dönemde şehrin kalabalık olduğunu göstermektedir. Bizans döneminde kent şehir yaşamını devam ettirmiş ve bir piskoposluk merkezi olmuştur (Tırpan, 1988: 363-365).

2.4.5. Knidos

Muğla ili, Datça ilçesi sınırlarında yer alan Tekir Burnu'nda kurulmuştur (Özgan, 1989: 167) (Şekil: 3). Dor Heksapolisi'nin Karia'daki en önemli kentidir (Sevin, 2013: 126). Keramikos Körfezi'nin güney kıyısını oluşturan, Antik Çağ'da Bybassos adını taşıyan Datça (Reşadiye) Yarımadası'nın batı ucundadır (Heradotos, I, 174). Sparta kökenli Dorlar tarafından kurulmuştur (Strabon, XIV.II, C653, 6). MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısına kadar Knidos, yarımada'nın ortasında bulunan Datça yakınlarında yer almaktaydı. Klasik Yunan yazarlarının da tüm referansları ilk yerleşimin burası olduğu yönündedir. Kent, taşınmasıyla Ege kıyılarından geçen transit ticaret yoluna daha yakın olmuş ve kentin ticaret gelirleri artmıştır; diğer bir söylemle değişikliğin sebebi o dönemdeki deniz ticaretinin gün geçtikçe artan önemidir. Yeni şehrin Tekir'deki yeri, kayalık kurak ve tarım arazisinden yoksun olmakla beraber ticari limanların uğrak noktası olması açısından uygundur. Denizcilik mevsimi boyunca dağlık burnun üzerinden gece gündüz güçlü bir rüzgâr eser. Bu yüzden güneyden gelen gemiler, bu çevrede zorluklarla karşılaşır. Günümüzde de aynı güzergâhtan gelen gemiler Knidos Limanı'nda hava şartları uygun olana kadar demirlemek zorundadır. Antik dönemde bu limana uğramadan giden gemi sayısı çok azdır (Bean, 2009: 137). Strabon, Knidos'un iki limanı olduğundan bahseder. Limanlardan biri açık, diğeri ise Trireme'leri² içine alabilen istenildiğinde kapatılabilen 20 gemilik bir donanma merkezidir. Diğer liman görkemli şekilde yükselen ve kaya mendireklerle bağlantılı olan bir adada uzanır. Halkının büyük bir kısmı her iki limanı da gözden saklayan adada yaşar. (Strabon, XI V.II, C656, 15).

Hellenistik Dönem amphora kalıntılarından antik yerleşim merkezinde zeytinyağı, şarap üretildiği ve ihraç edildiği anlaşılmaktadır (Frankel, 1999: 39). MÖ 4. yüzyıldan MS 1. yüzyılı kapsayan dönemde Mısır, Korinth, Atina ve hatta Rusya'ya dek ulaşmış olması, ticari üretimin ve üretim kalitesinden kaynaklanan yayılımı göstermektedir (Diler, 2005: 79-86).

² Trireme: eski bir savaş gemisi olup, güvertesi 3 katlıdır. Her katta kürekçiler dizilir. Trireme ismi burdan gelmektedir.

2.4.6. Loryma

Sömbeki Körfezi'nin güneyinde Rhodos Peraia'sı (Karşıyaka) olarak da bilinen yarımada'nın güneybatı kıyısında yer alır (Diler, 1994: 442) (Şekil: 3). Günümüzde Bozuk Köyü sınırları içinde yer alan Loryma antik kenti, Karia'nın en korunaklı limanlarından bir tanesidir. Karia'nın güney sınırında bulunan Loryma bölge yerleşimlerinin önemli özelliklerinden biri olan ve *Konion* olarak adlandırılan; birkaç kentin bir kutsal alan ile politik bir merkezle birleşmesinden oluşan birlikler kurmuş olma özelliğini taşır ve bu durumunu Roma İmparatorluk Çağı'na kadar sürdürmüştür (Gürdal, 2007: 32-33).

Kentin bölgedeki coğrafi özelliğine bakıldığında topografik olarak kısmen engebeli aynı zamanda düzlükleri olan bir yapısı vardır. Strabon, engebeli bir kıyıda bulunan Loryma'nın coğrafi yapısı hakkında bize bilgi vermekte, bölgenin en yüksek dağının burada yer aldığını söylemektedir (Strabon, XIV.II, C652,4). Loryma Yarım adası, Rhodos Peraiası'nda³ tarım teraslarının yoğun görüldüğü bir alandır. Loryma kentinde bulunan 4-8 m. genişliğinde teraslar yapılan tarımı göstermektedir ki bu tarım da çiftlik yerleşimleri tarafından organize edilmekteydi (Pişkin, 2007: 59).

Büyük bir koya sahip olan kent yukarıda da bahsedildiği gibi geniş, doğal bir limana sahipti. Rhodos'daki yeni liman yapılana kadar Loryma'nın Doğu Akdeniz ile Ege Deniz'i arasındaki deniz ticaretinde önemli bir işlevi vardı. Ancak Rhodos hem ekonomik hem de stratejik sebeplerden dolayı, Synoikismos'dan sonra Loryma'yı bir an önce denetimi altına almak isteyecektir. Diodoros, kayıtlarında MÖ 305 yılında 1000 gemi ile Loryma'dan saldıran Demetrios Poliorketes'in Rhodos kuşatmasını aktarır ve bu tablo Rhodos için ortada olan tehlikeyi gösterir (Held, 1995: 173). MÖ 6 . yüzyıla geri gittiğimizde Loryma, polis olarak adlandırılırken daha sonraları sadece liman ve locush olarak adlandırılmıştır (Held, 1995: 173).

³ Birleşik Peraia toprakları adanın hemen karşısında, anakarada yer alan Loryma ile başlar ve kuzeyde Miletos'a bağlı Poseidon ve Stratonikeia, doğuda Meis Adası, batıda Knidos sınırlarına kadar olan alanı kapsar. Kazanılan topraklar ise genel olarak orta Karia bölgesini içine alan bir bölgeyi ifade etmektedir (Gülbüzer, 2006: 26).

2.4.7. Physkos (Marmaris)

Bugünkü adı Marmaris olan Physkos, batısında Reşadiye Yarımadası ve Kerme Körfezi, kuzeyinde Ula, doğusunda Balan Dağı, Karadağ ve Günlük Tepeleri ile güneyinde Akdeniz ile çevrilidir (Şekil: 3). Kent, birçok kaynaktan farklı isimlerle anılmaktadır. Bu isimler Physkos, Phycus, Fyskos, Fiskos, Fiskus'tur.

Physkos eski zamanlarda Asya Yarımadası'nın güneybatı köşesi olarak benimsenmekteydi (Sevin, 2013: 128). Strabon, bir limanı ve Leto'nun kutsal alanı olduğundan bahsetmiştir (Strabon, XIV.II, C652,4). Ele geçen yazıtlardan Peraia'nın en önemli demesi olduğu bilinmektedir. Bunun dışında ayrı bir valilik tarafından idare edilen tek yer olarak geçmekte olup Büyük İskender zamanına kadar Rhodos'un himayesindedir (Bean, 2009: 165). Önemli antik kentlerin, antik dönemden beri Physkos'a bağlanan bir karayolu bulunmaktadır. Physkos, Doğu Akdeniz'e açılan en önemli limanlardan biri konumundadır. Limanın, deniz aşırı ilişkilerde Mısır için önemini yineleyerek vurgular. Hititlere karşı Mısır tarafında yer alan Karia'lı paralı askerlerin gemilerle nakli, bu kentin limanından gerçekleşmiştir. Büyük İskender'in ölümünden sonra Rhodos İmparatorluğu'na bağlanan Physkos bu dönemde önemini bir ticari liman olarak daha da artırmış ve bu durumunu Roma ve Bizans Dönemi'ne de taşıyabilmiştir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Physkos>).

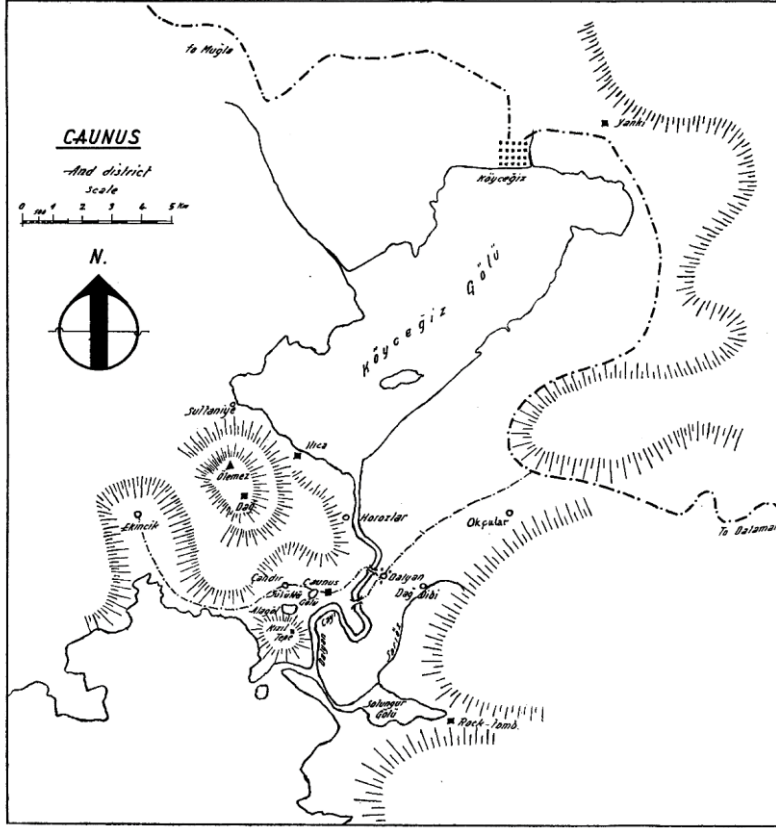
2.4.8. Kaunos

Karia Bölgesi güneydoğu ucunda yer alan Kaunos, bölgenin en önemli kentlerindendir (Sevin, 2013: 128). Günümüzde Dalyan Çayı deltasının sağ kıyısında yer alan Kaunos (Şekil: 3), çayın taşıdığı alüvyonlardan dolayı denizden uzak kalmış gibi gözüktense de döneminin en önemli limanlarından birine sahiptir (Gürdal, 2007: 13) (Şekil: 4).

Kaunos kurulduğu dönemden itibaren çift limana sahip bir kentti (Şekil 4). Yakınlarında ona rakip olacak ikinci bir liman kenti bulunmamaktaydı. Hadrianus Dönemi çeşme yazıtlarına göre; Kaunos Limanı'nın kullanımına, kısmen dolmasına rağmen, MS 2. yüzyıl ortalarına kadar devam edilmiştir. Yazıtlardan anlaşılabileceği gibi

bu limanların sadece Kaunos için değil, denizciler ve tüccarlar için de büyük bir öneme sahip olduğu ortadadır (Bulba, 2012: 58).

Şekil 4: Kaunos Antik Kenti'ni Gösteren Harita

Kaynak: Bean, 1953: 10-35.

Strabon, Kaunos'un kapanabilen bir liman ve tersanelere sahip olduğunu belirtir (Strabon, XIV.II, C652). Şehrin yukarı kısmında İmbroz adında bir kale yükseldiğini ve kalenin yanında gemilerin girebildiği Kalbis Nehri'nin aktığını söylemektedir. Strabon'un anlattığı, antik dönem Kaunos'una ait bu özellikler günümüzde de önemli ölçüde aynıdır (Bean, 2009: 174). Lykce yazıtlarda kent Ksibde olarak geçmektedir. Köyceğiz Gölü'nün hemen güneyinde kurulan kentin farklı bir halkı olduğunu Herodotos aktarmaktadır (Herodotos, I, 172). MÖ 8. yüzyıldan beri iskân edilen bölgenin adı ilk kez MÖ 545 yılında Persler'e karşı gösterdiği direniş nedeni ile geçmektedir. MÖ 5. yüzyılda Attik Delos Deniz Birliği üyesi olan kent Peloponnesos Savaşı sırasında hem Atina hem de Spartalılar tarafından liman olarak kullanıldı (Sevin, 2013: 128). Klasik Dönem'de Kaunos bir Karia şehri sayılıyordu.

Herodotos'a göre Kaunoslular kendilerini Girit kökenli saymaktadır; fakat Herodotos bunu kabul etmez ve yerli olduklarını ileri sürer (Herodotos, I, 172). İon şehirlerinin Perslere karşı çıkarmış olduğu isyanda başta tarafsız kalmış, daha sonra İonların başarısını görünce onlarla birleşmiş fakat isyan çok geçmeden MÖ 494 yılında bastırılmıştır. Kıyıdaki Pers kontrolü Kserkses'in başarısızlıkla sonuçlanan Yunanistan seferinin ardından son bulur. Delos Deniz Birliği'ne üye olan Kaunos, 1 talent kadar vergi vermektedir. Bu miktar MÖ 425 yılında aniden Miletos'a eşit olarak on talente çıkartıldı. Ephesos ve Knidos gibi büyük kentler bile bu kadar ödemiyorlardı. Bean, Kaunoslular'ın antik dönemde vazgeçilmez bir diyet yemeği olan tuzlanmış balık ticaretinden büyük bir kazanç elde etmiş olabileceklerini söylemektedir. MÖ 425'te ödenen bu verginin gerçek olduğuna dair bir kanıt yoktur. Kaunos MÖ 387'deki Kral Barışı ile kıyıdaki diğer kentlerle birlikte Pers egemenliği altına girer. İskender'in MÖ 334'deki seferi sırasında Kaunos da Karia'nın diğer kentleri gibi Ada'ya verilmiştir (Bean, 2009: 178). Daha sonra Ptolemaioslar ve Seleukoslar arasında el değiştirir. Belli bir süre Rhodos'un denetimi altında kalır. MÖ 129 yılında Roma sınırları içerisine dâhil edildiyse de otonom kent statüsünü korur. Hristiyanlık Dönemi'nde Lykia'ya dâhil edilen kent, Myra Metropolitliği'ne bağlı bir piskoposluk merkezi olur (Sevin, 2013: 128-129). Günümüzde denizden 3 km kadar içerde yer alan Kaunos, Strabon zamanında kapatılabilen bir limana ve tersanelere sahipti. Kent merkezi Kaunia gölünden denize giden kolların taşımış olduğu alüvyonlarla dolarak Sülüklü adıyla bataklık bir göle dönüşmüş limanın, kuzey doğusundaydı. Kentte birçok mimari kalıntı mevcuttur. Limanın kuzeyinde agora, nymphaion ve Korinth düzeninde bir tapınak yer alır. Liman agorasının bir kanadını oluşturan ve MÖ 4. yüzyıla tarihlenen 2 katlı stoa kalıntıları da yer almaktadır (Sevin, 2013: 129).

2.5. KARIA BÖLGESİNDE KİREMIT GÖRÜLEN ALANLAR

Antik Dönem'de birçok alanda kullanılan kiremitler Karia Bölgesi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Kazıların birçoğunda çatı elemanının parçası olan kiremitlere gereken önemin verilmemesi, kiremitler hakkında yeteri kadar detaylı çalışmaların

gerçekleştirilmiş olmaması, kiremit buluntularıyla ilgili net bilgilere ulaşılmasını zorlaştırmıştır.

Arkaik Dönem’de en yaygın çatı sistemi, Korinth stili düz kiremitlerle Lakonia stili yarım daire kapama kiremitlerden oluşan hybrit sistemdir. Maalesef bu çatı sistemi hakkında Klasik ve Hellenistik Dönem’e ilişkin çok az doküman bulunmaktadır. Ama Halikarnassos’ta bulunan Mousoleum’dan gelen buluntular MÖ 4. yüzyılda da bu tipin kullanımının devam ettiğine işaret etmektedir. Bu kiremitler yoğunlukla Q7 açması, A ve C kuyularından ele geçmiştir. Çoğunlukla düz kiremitten oluşan 180 parça bulunmuştur. Bulunan bu parçalar tam olarak tanımlanamamıştır. Üretim tekniği ve yüzey dekorasyonunda çeşitlilik görülebilmektedir. Jah Zahle günümüz çalışmalarına adapte edilebilen erken bir sınıflandırma yapmış ve dört üretim tekniği tanımlamıştır. Bu teknikler hamur rengine ve içeriğine göre sınıflandırılmıştır. Parçaların tümü basit düz çatı kiremidine uymaktadır. Genişliğin en üst kısımda 58,5-59 cm olduğu görülmüştür. Maalesef uzunluk bilinmemektedir. Fakat 70(+/- 10) cm olduğu tahmin edilmektedir. Dikdörtgen bir forma sahiptir. Tava kısmı düzdür. Kalınlığı 2-2,5 cm’dir ve kenara doğru artarak 5-6 cm yüksekliğe ulaşmaktadır. Yuvarlak sırt kısmı kiremidin üst kısmı boyunca devam etmektedir. Kiremidin alçak kısımları ise kavisli kalın bir kuşağa sahiptir. Benzer tava kiremitler Hermos’taki Lariss’da, Pergamon’da ve Kytion’da ele geçmiştir. Troia’da Hellenistik Dönem’den bu tipin olası bir çeşidi yalnızca 3 alanda ele geçmiştir. Bu tipe “*Trapezoidal kapama kiremidi*” denmektedir. Bu tipin Troia’da yaygın olduğu söylenebilir. Başka hiçbir yerde ele geçmemiştir. Mausoleion kazılarında yarım daire biçimli kapama kiremidi ele geçmemiştir. Q7 açmasında ele geçen parçaların birçoğu MÖ 4. yüzyılın ortalarından daha erkene tarihlenmektedir. Kuyulardan gelen parçaların MÖ 350-300 arasına ait olabileceği düşünülmektedir. MÖ 4. yüzyıl boyunca çatı kiremitlerinin kullanımında herhangi bir gelişim olduğu söylenemez. Bu açıdan bakıldığında Klasik ve Arkaik Dönemler’den gelen malzemeye çok benzerdirler (Nørskov, 2002: 69-71).

Mausoleion dışında da birçok yerde de çatı kiremitlerine rastlanılmıştır. Araştırma ve kazı sonuçlarının incelenmesi sonucunda, kiremit görülen yerlere yıl ve alanlara göre değinilmiştir.

2002 yılında Halikarnassos'ta yapılan çalışmalarda (Zephyrion'da) ele geçen pişmiş toprak ve çatı kiremit dokümantasyonu Maria Berg ve ekibi tarafından gerçekleştirilmiştir (Briese, 2004: 401).

Datça Yarımadası 1982 yılı yüzey araştırmasında Burgaz'dan 1,5 km uzaklıkta Uzun Azmak deniz çıkışının hemen kuzeydoğusunda kalan kısımda 2 hektarlık alanda deniz kıyısı boyunca çanak-çömlek, amphora ve çatı kiremitlerinin olduğu yeni bir yerleşme alanı saptanmıştır (Tuna, 1983: 126). Yine 1983 yılı Datça Yarımadası yüzey araştırmalarında Maltepe civarında antik çağa ait amphora ve çatı kiremitleri gibi kaba yüzey buluntuları görülmüştür (Tuna, 1984: 35-36). 1987 yılında Datça Yarımadası'nda Ölgün Boğazı mevkiinde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında, Körmen Limanı ve Karaköy düzlüklerine bakan sırta 5 dönümlük alanda geç Hellenistik Çağ'a tarihlenen çanak çömlek fırınlarında sadece amphora üretimi değil aynı zamanda çatı kiremidi ve ince mallar üretildiği anlaşılmıştır. Yine bölgede çatı kiremidi parçaları ele geçirilmiştir (Tuna, 1988: 144-146).

1997 yılında Milas'ta yapılan yüzey araştırmaları sonucunda Mylasa kentinin doğusunda ovanın kenarındaki Kuyruklu Kalesi'nde ve civarında kiremitlere rastlanılmış, kale içinde yer alan kiremitlerin Roma Dönemi öncesine ait olduğu ve bu savunma duvarlarının içinde yapıların olduğunu kanıtlanmıştır. Yine aynı kentte Kuyruklu Kalesi'nin batı bölgesinde yapılan kaçak kazılar sonucunda birkaç evden, üzerinde çeşitli yiv ve desenlerin olduğu çatı kiremitleri gün yüzüne çıkmıştır. Bu kiremitlerin benzer örnekleri MS 13-14. yüzyıla kadar Pergamon'da bulunmaktadır (Rumscheid, 1998: 167).

2000 yılında Muğla'nın Marmaris ilçesinin Turgutlu köyü civarında II. Hydas yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sonucunda mezarlara ait kiremit levhalara rastlanılmıştır (Benter, 2001: 177).

2004-2005 yılı Bodrum Yarımadası ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında Aspat Dağı'nın batısında yol güzergahı üzerinde tahribata uğramış alanda çatı kiremitleri ve çanak çömlek parçalarına rastlanılmıştır (Diler, 2006: 488).

2006 yılında Bybassos araştırmasında Oyuklu Tepe'de çatı kiremitlerine ve bir bloğa rastlanılmış bu buluntulardan dolayı üzeri kapalı bir yapının olabileceği düşünülmüştür (Held, 2007: 368).

2006 yılı Muğla Milas ilçesi ile Ören ve Selimiye beldelerinde arkeolojik yüzey araştırması gerçekleştirilmiş, Hisartepe Bölgesi'nde yüzeyde yoğun olarak rastlanmayan seramik parçaları arasında çoğunluğunu çatı kiremitlerinin oluşturduğu gruplara rastlanılmıştır. Belen mevkiinde kaba çatı kiremitlerine rastlanılmıştır (Kızıllı, 2007: 358-365). 2007 yılı yüzey araştırmalarında Bybassos'da bir sürpriz buluntuyla karşılaşılır. Bu buluntu Karya Chersonessosu'nda ilk kez Karya dilinde bir örnek olarak, tek harfli bir grafito taşıyan bir çatı kiremidi bulunur (Held, 2008: 214-215). Bybassos'ta geçmiş yıllarda aynı ekip tarafından araştırmalarda gerçekleştirilmiş ve başka çatı kiremidi örneklerine de rastlanmıştır. 2007 yılında Kastabos kutsal alanında çok sayıda çatı kiremidi ele geçirilmiştir (Held, 2008: 218).

Euromos antik kentinde tapınağın ahşap iskeletinin üzerinde Korinth çatı kiremitleriyle kaplı bir beşik çatı yer aldığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur (Ateşlier, 2010: 124).

Bodrum Yarımadasında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda Pilavtepe' nin eteğindeki yamaçta yoğun miktarda seramik ve çatı kiremitleri ele geçirilmiştir (Diler, 2010: 197).

Datça, Burgaz mevkiinde kanalizasyon kazıları sırasında bulunan dikdörtgen blokların olduğu alanda yoğunlaştırılan çalışmalar sonucunda beş tabaka tespit edilir. Bu tabakalardan olan IV. tabakada herhangi bir mimari öğeye rastlanmaz fakat buranın mezarlık olarak kullanıldığını gösteren 10 adet mezar ele geçer. Bu mezarların çoğunluğu kiremit ve amphora mezarlardan oluştuğu görülür. Farklı dönemlerde birbirleri üzerine gömü nedeniyle bir sonraki tabaka tarafından tahrip edilmiştir. Burada ele geçen amphoralar ve mezar hediyelerinden dolayı bu mezarların MS 2. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir (Tuna, 1994: 285). 1998 yılı Burgaz çalışmalarında NE sektöründe çatı kiremitlerinin yoğun görüldüğü bir tabakaya ulaşılmıştır (Tuna, 1999: 453). 2000 yılı çalışmalarında BZ.00.SE.4.8. açmasında 7. seviyede kazılan alanın tamamına yayılan çatı kiremidi parçalarına rastlanmıştır (Tuna, 2001: 46). 2002 yılı Datça'da yer alan Sarı Liman mevkiinde alt teras çalışmalarında ST.02.I.6.a açmasında M66 duvarı ortaya çıkarıldıktan sonra bu duvarın bulunduğu açmanın yüzeyindeki toprak atılır ve böylece genellikle Roma Dönemi'ne ait çatı kiremitleriyle karşılaşılır (Tuna, 2003: 42).

1995 yılı Knidos kazılarında 1-2 teras çalışmaları önceki yıllar başlamış ve bu alanda çalışmalar devam etmiştir. F-G mekanlarının bulunduğu bölgede 1,60 m derinlikte 0,20 m kalınlığında bir kiremit tabakası ele geçirilmiştir (Özgan, 1996: 279). 1996 yılı Knidos Kazılarında Dionysos Terası çalışmaları sırasında modern tabakanın kaldırılmasından sonra buluntular gün yüzüne çıkmaya başlamış ve bunun sonucunda yeni verilere ulaşılmıştır. Bununla birlikte kazıda ele geçen çok sayıdaki parçadan üst örtünün yaklaşık 60x70 cm ebatlarında çatı kiremidi ile kapatılmış olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca A ve D odalarını bulunduğu alanda mermer heykeller bulunmuş ve bunların en geç MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bunların yanında çatı kiremitleri de ele geçirilmiştir. Bu kiremitlerin Hellenistik Dönem özellikleri gösterdiği görülmüştür (Özgan, 1998: 136-137). 1997 yılında da Knidos'ta kazılara devam edilmiş stoanın olan mimari yapının doğu yönüne doğru açmalar oluşturulmuş, tabanın hemen üzerinde kerpiç ve onların hemen altında çatı kiremidi parçaları bulunmuştur (Özgan, 1998: 205-206). Knidos kazılarının 1998 yılı sezonundaki çalışmalarında kızıl kerpiçten oluşan bir tabaka görülmüş ve bu tabakanın içinde çatı kiremitleri ortaya çıkarılmıştır. Yine T odasının içinde kiremit parçaları ele geçmiştir (Özgan, 1999: 116-117). 2000 yılında gerçekleştirilen Knidos kazısında Dionysos Terası-Stoa çalışmalarında, daha önce kazılan odada, taban üzerinde kaba seramik ve taşların yanında kiremit parçalarıyla karşılaşmıştır. K odasında çatı kiremitlerinin yoğunlaştığı görülmüştür. L-M odalarında da yoğun kiremit parçalarına rastlanılmıştır (Özgan, 2001: 352-353).

Muğla ili Marmaris ilçesi Hisarönü Köyü, Çabucak mevkiinde gerçekleştirilen kurtarma kazılarında Z7 açması kuzeyinde yer alan Z3 açmasıyla birleştiği alanda Rhodos Amphoralarını içeren 1 nolu tabaka ortaya çıkarılmıştır. Kalınlığı 40 cm'e yakın olan bu tabakada Rhodos Amphoraları dışında MS 1. yüzyıla ait günlük kullanım kapları ortaya çıkarılmış ayrıca künkler ve büyük boyutlu (46x66 cm) çatı kiremitleri ele geçmiştir (Doğer, 1998: 294).

2005 yılında Myndos'ta, liman yapısı civarında yapılan çalışmalarda daha önceden varlığı saptanan su ile ilintili olduğu düşünülen oda liman girişini kontrol amacıyla mendireğin batı ucundadır. Yıkılmış olan bu odanın bir üst yapıya sahip olduğu yapılan çalışmalar sonucunda anlaşılmış, üst örtüde pişmiş toprak çatı kiremitleri kullanılmıştır (Şahin, 2006: 561-562). 2006 yılında Myndos antik kentinde gerçekleştirilen kazıda G açmasında daha önceden kaçak kazıyla açılan çukurun

bulunduğu alanda 3x 7,30m’lik bir alanda sistemli kazı çalışması başlatılır. Bu alanda gerçekleştirilen kazıda 49 cm’den itibaren yoğun çatı kiremitleri ele geçirilmiştir (Şahin, 2007: 25-26).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDA ÇATI KİREMİTLERİ

3.1. ÇATI KİREMİTİ

Coğrafi ortamın oluşmasıyla birlikte, bitki örtüsü ve insan yaşamı üzerinde kuşkusuz en önemli etkenlerin başında iklimler gelmektedir. İlk çağlarda değişik iklim koşullarından ve yırtıcı hayvanlardan korunmak amacıyla barınaklar, farklı ve basit tiplerde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde barınmak için ağaç kabukları, mağaralar, küçük sığınaklar kullanılmaktaydı. Paleolitik Dönem’de ılıman iklimli bölgelerde kullanılmış olan toprağa oyulmuş kulübe tipi, Neolitik Dönem’de başlıca konut tipi olarak devam etmiştir. Bunun yanında tropik bölgelerde ise palmye yaprakları, deri ya da kayın ağacı yaprakları ile örtülen çadırlar kullanılmıştır. Üretimde insan bilgisi arttıkça duvarlı, çatılı, dikdörtgen, oval biçimli yapılar inşa edilmeye başlanmıştır (Diakov V, Kovalev S, 2008: 38). İklim, yukarıda söylendiği gibi coğrafyanın şekillenmesinde ve insanların yaşayış biçiminde büyük rol oynamıştır. Ilıman bölgelerde evler genellikle kütükten yapılmış ve duvarlar katılaşmış bir kil ile gübre karışımından inşa edilmiştir. Bu evler ekin sapı, kamış, kayın, ağaç kabuğu ve ot yığınlarıyla örtülmüşlerdir. Her hangi bir yağış karşısında suların dışa akmasını sağlamak amacıyla çatılar eğik yapılmıştır. Balkan yarımadasında ise evlerin kerpiçten yapıldığı görülmüştür. Girit’te duvarları kalker bloklardan oluşan evlerin çatıları, su toplamak amacıyla düz bir şekilde inşa edilmiştir. Dam adı verilen bu düz çatılar, sıkıştırılmış topraktan yapılan bir zemine sahip olup, kayın ağacı kabukları ya da üzerlerine serilen hasırdan oluşturulmuştur (Diakov V, Kovalev S, 2008: 38). Ancak bazen düz çatıların dezavantajları olduğu da görülmüştür. Yüklü miktarda biriken sular yüzünden çatıların çökmesi söz konusudur. Suyun akıntısını sağlamak amacıyla çamur ile sıvanmış dik eğimli çatılar kullanılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2014: 16).

Örtü sisteminin dayanıklı olabilmesi için taşıyıcı sistemin de sağlam olması gerekmektedir. Bu taşıyıcı sistem, yani iskelet sistemi genellikle ahşap malzemeden yapılmıştır. Fakat korunması güç olduğundan, birçok kazıda ahşap malzemeler ele geçmemektedir.

Akurgal, Eski İzmir kitabında oval evden söz etmektedir (MÖ 925-900). Duvarlar, küçük taşlar ve küp kırıklarıyla temellendirilip, bu temel üzerine örülmüştür. Akurgal, bu duvarların, kerpiçlerin birbirleri üzerine uzunlamasına konulmaları ile örülmüş olduğunu belirterek, sadece 30 cm kalınlığında olduğunu aktarmıştır. Çok ince duvarlardan oluşması üstünün sazdan bir çatıyla örtülü olduğunu açığa vurmaktadır. Aynı şekilde İllias ta, sazdan yapılmış evlerden söz etmiştir. Günümüzde de Ankara-İzmir yolu boyunca saz damlı evlere rastlanmaktadır. Sisam'da bir ev modelinde olduğu gibi, çatıyı içerden birkaç direğin desteklediği evin güneyinde, orta eksen üzerinde, bir direk deliği ve onun içinde kömürleşmiş ağaç kalıntıları saptanmış, yapının üç direk yardımıyla taşındığı ortaya konmuştur (Akurgal, 1997: 16-17).

Geç Geometrik Dönem'de de duvar inşasında köklü değişiklikler dikkat çekmektedir. Yerel kireç taşından yapılmış temeller üzerine yerleştirilmiş toikhobatların üzerine 0,50 m. yüksekliğindeki su basman duvarı yükselmektedir. Bu duvarların üzerine kerpiç bloklar oturtulmuştur. Aynı inşa tekniği Arkaik Dönem'de de söz konusudur. Akpınar Nekropolisi'nde ele geçen ve MÖ 7. yüzyılın sonlarına tarihlenen ev biçimli lahdin semerdam şeklinde bir kapağı bulunmaktadır. Bu lahit, kentin Arkaik Dönem evlerinde kullanılan çatıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Lahitten hareket edilerek, Arkaik Dönem evlerinin, kerpiç duvarlar üzerine semerdam çatının ahşap iskeletlerle yerleştirildiği, daha sonra bu evlerin çatılarının sazlarla kaplandığı söylenebilir. Kentte yapılan kazılarda, Arkaik Dönem'e ait çatı kiremitlerinin bulunamamış olması, çatıların sazlarla örtüldüğünü ya da düz damlı olduğunu göstermektedir (Özby, 2007: 97).

Anadolu'da çatıların kiremitle örtülmesi, günümüzden 2700 yıl öncesine (MÖ 7. yüzyıl) ve hatta biraz daha eski tarihe dayanmaktadır. Anadolu'da erken dönemde kullanılan kiremit tipi Korinth tipidir. Bu kiremit tipi Anadolu dışında Ege adaları ve Yunanistan'da da görülmektedir. Korinth tipi kiremitlerin en yaygın olanını düz kiremitler oluşturmaktadır (Özyiğit, 1990: 152). Bu kiremitler, çatı yüzeyini örten ana kaplama elemanıdır. Bu düz kiremitlerin sızdırmazlığını sağlamak amacıyla aralarını örten kiremitlere kapama kiremidi adı verilmektedir. Kapama ve kaplama kiremitleri, ana biçimlerini koruyup yavaş bir değişim göstermişlerdir (Özyiğit, 1990: 152).

3.2. ÇATI KİREMITİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Plinius, kiremitli çatı sisteminin ilk kez Kral Kinyras zamanında Kıbrıs'ta kullanıldığını söylemektedir (Plinius, *Naturalist historia*, 7.56, 195.) ama bu miti doğrulayacak herhangi bir arkeolojik bulgu bulunmamaktadır. Araştırmalar Kıbrıs'ta çatı kiremidi kullanımının daha geç dönemlerde ortaya çıktığına işaret etmektedir (Wikander, 1988: 204; Winter 1993: 1). Ayrıca Hellen uygarlığında ulaştığı başarıya, Kıbrıs'ta ulaşamamıştır (Wikander, 1988: 204). Kiremit çatının Antik Dönem'deki ortaya çıkış tarihi oldukça karmaşıktır ve üç ayrı gelişimi vardır: Erken Helladik Dönem, Miken Dönemi ve Erken Arkaik Dönem'in başlangıcı. Görünüşe göre üçü de Yunan Ana Kıtası'nda ve büyük ihtimalle Kuzey Peloponnesos'ta doğmuştur (Wikander, 1988: 204). Buna karşılık Erken⁴, Orta ve Geç Helladik dönemlerde çatı örtüsünde kiremit kullanımına dair arkeolojik bulgular ele geçmiştir.

Arkeolojik kazılarda ilk çatı kiremitlerini Peloponnesos yarım adasının doğusunda bulunan Argolis Körfezi'ndeki birkaç Erken Helladik Dönem yerleşiminde rastlanmıştır. Bu yerleşimler Lerna, Asine, Malthi, Tiryns ve Zygouries' dir. Lerna, buluntuları ile bu merkezlerin en önemlisidir. Lerna'da kiremitli ev olarak isimlendirilen yapı çatı kiremitlerinin sayısı ve bunun dışında kullanım şekillerini göstermesi açısından oldukça önemlidir (Demir, 2003: 316.). Tiryns'de ele geçen şist levhalar Erken Helladik Dönem çatılarında taş plakaların yerine pişmiş toprak levhaların kullanıldığını işaret etmektedir (Wikander, 1988: 204). Lerna ve diğer merkezlerde de bu şist levhalar bulunmuştur. Bu durum şist ve pişmiş toprak kiremitlerin birlikte aynı dönemde kullanıldıklarını ve dolayısıyla pişmiş toprak kiremitlerin bu şist plakalarını taklit eden kil plakalardan ortaya çıktığı ihtimalini akla getirmektedir. Yer kabuğunun şekillenmesi sırasında büyük basınç kuvvetine maruz kalan kil katmanlarından oluşan şistlerin bulunması ve işlenmesi zor, kırılması kolay olduğundan zamanla yerlerini kil plakalara bıraktığı düşünülebilir. Zamanla şist kullanımı azalmış, yerini maliyeti ucuz olan ve istenen her ölçüde yapılabilen pişmiş toprak kiremitlere bırakmıştır (Demir, 2003: 316-317).

⁴ Erken Helladik Dönemi çatı kiremidi sadece kronolojik olarak değil işlevi bakımından da ayrılmıştır. Bu kiremitler 15-25 cm uzunluğunda, küçük ve kare ya da dikdörtgen şeklindedir. Kalkık köşeleri ve doğramaya ya da birbirine bağlanabilecek herhangi bir çıkıntısı yoktur (Wikander, 1988: 204).

Arkeolojik verilere göre Orta Helladik Dönem içerisinde de Kıta Yunanistan'daki kimi yerleşmelerde çatı örtüsü olarak pişmiş toprak kiremit kullanılmaya devam ettiği görülmüştür. Messenia, Malthi, Argolis ve Asine' deki mezarlarda bu döneme tarihlenen çatı kiremitleri ele geçmiştir (Dinsmoor, 1942: 372).

MÖ 3000'den MÖ 7. yüzyıla kadar kiremitlerin geçirdiği gelişim birçok soru işareti taşır. Bunun en önemli nedeni Orta Hellas (MÖ 2000-1700/1600) ve Geç Hellas (MÖ 1600-1200/1100) çağlarına ait kiremit örneklerinin az sayıda olmasıdır. Orta ve Geç Hellas Dönemi'ne ait en önemli buluntular Berbati, Tiryns, Gla, Zygoruies gibi merkezlerden gelmektedir. Geç Helladik Dönem'in son evresine tarihlendirilen Zygoruies'te bulunan bir seramik atölyesinde *in situ* durumda çatı kiremitleri bulunmuştur (Demir, 2003: 317; Winter, 1993: 10).

MÖ 7. yüzyılda çatı sistemleri belirginleşmeye başlamış ve bununla birlikte çatı kiremitlerinde bir standardizasyona gidilmiştir. Bu standartların başlıcaları Korinth, Attika ve Lakonia standartlarıdır (Demir, 2003: 318). MÖ 7. yüzyılın ilk yarısında çatı kiremitleri ile ilgili bilgiler oldukça dar bir alanda küçük kiremit grupları ile sınırlıdır. Korinth tipi çatı kiremitlerinin ilk örneklerine Korinth, Olympia, Delphoi, Isthmia, Korkyra ve Perakhora' da rastlanır (Wikander, 1988: 205). Korinth Apollon Tapınağı⁵ ve Isthmia Poseidon Tapınağı MÖ 7. yüzyıl çatı kiremitleri açısından oldukça önemli anıtsal yapılardır (Cooper, 2008: 238). MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Hellen dünyasında çatı kiremitleri kullanımı yaygınlaşmıştır. Birçok Hellen şehrinde bu dönemde çatı kiremidinin kullanıldığına dair arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır (Wikander, 1990: 285).

Anadolu'da kesin olarak tarihlendirilebilen en eski çatı kiremitlerine Phrygia bölgesinde rastlanmaktadır (Demir, 2003: 318). Bununla birlikte Batı Anadolu'da önemli bir üretim merkezi olan Sardeis'de MÖ 7. yüzyılın sonlarında pişmiş toprak çatı malzemesinin kullanıldığını gösteren buluntular mevcuttur (Ramage, 1978: 38-41). Phrygia bölgesinde kiremitlerin kullanılması, İonia bölgesinden gelen bir etkilenme sonucunda ortaya çıktığı kabul gören bir görüştür. Bu durum Batı

⁵Fırınlanmış kil kiremit çatı icadı 7. yüzyılın ilk yarısında Korinth şehrine atfedilebilir. Terrakota kiremitleri ilk olarak orada MÖ 680'lerde Apollo Tapınağını örtmek için kullanılmıştır (Glendinning, 1996: 99).

Anadolu’da MÖ 7. yüzyılda çatı kiremidinin bilindiğini işaret etmektedir (Demir 2003: 318).

Anadolu’da ise çatı kiremidinin ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda antik kaynaklarda herhangi bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte Korinth soylusu Demoratos’un üç sanatçısı ile birlikte MÖ 657 yılında Etruria’ya sığınması sırasında olasılıkla pişmiş toprak çatı kiremidi geleneğini Kıta Yunanistan’dan İtalya’ya taşımış olabileceği Plinius tarafından söylenmektedir (Plinius, *Naturalist Historia*, 35.152; Akerström, 1966: 257).

MÖ 680 sonrasında Apollo Tapınağı’nda kullanılmış olan kiremitlerin yağmur ve yangına karşı dayanıklı olmasından dolayı bu teknolojik buluş çabuk yayılarak Yunanistan’daki çeşitli bölgelerde tapınak gibi önemli yapıların çatılarında da uygulanmaya başlamıştır (Glendinning, 1996: 99; Kahya, 2011: 51).

Bildiğimiz kadarıyla MÖ 7. ve 6. yüzyıllarda mimari alanında özel mimari şaşırtıcı bir biçimde küçük bir yer kapladığından çatı kiremidi kullanımının gelişimi konusunda tam bir resim ortaya çıkarmak mümkün değildir. Ancak İtalya’da durum daha iyidir. Özellikle orta İtalya’da geçtiğimiz on yıllar içerisinde gerçekleştirilen kazılar etkili bir devrim niteliğinde gelişmeler olduğunu ortaya koymuştur (Wikander, 1988: 206).

Anadolu’da MÖ. 6 yüzyıla tarihlenen çatı kiremidi buluntularına Phrygia, Gordion, Didyma gibi yerleşim yerlerinde yapılan çalışmalar sonucunda rastlanmıştır (Brodribb, 1987: 5-6).

MÖ 6. yüzyılda İtalya’da çerçevesi düz kiremitlerin kapama kiremitleri ile birleştirilerek kullanılmış olduğu görülmektedir. Güney İtalya ve Sicilya’da birçok kiremit örneği bulunmuştur. Bulunan ilk kiremit örneklerinin bazıları San Mauro’da bir tapınakta yer alan desenli ve boyalı kiremitlerdir. MÖ. 5 yüzyılda çatı kiremitleri kullanımı yaygınlaşarak devam etmiştir. Korinth’ de yer alan yuvarlak planlı⁶ iki yapıda bulunan çatı kiremitleri klasik döneme tarihlenmektedir. Yapılan araştırmalarda bu yapıların birinde rastlanılan kiremitler altıgen formdadır ve ne yazık ki bu kiremitler tam olarak korunamamıştır (Williams, 1991: 53-54).

⁶ Kanıtlar çok fazla olmasa da klasik dönemde Korinth’de en az 2 yuvarlak yapının varlığını işaret eder. İlk yapının 3 yada 4 parça altıgen kiremitte sahip olması bu yapının büyük boyutta olduğunu gösterir. İkinci yapının daha küçük bir yapı olduğu bilinmektedir. Henüz bu yapıları destekleyici üst yapı bulunamamıştır (Williams, 1991: 95).

MÖ 5. yüzyılın ortasından itibaren bazı yapılarda mermer çatı kiremidi kullanıldığı görülmektedir. Klasik dönemde bazı tiyatro binalarında da çatı sistemi görülmektedir. Çatısı olduğu düşünülen yapıların kazısında yanmış ahşap, çatı kiremidi, dış duvar, kapı, pencere kalıntılarının ele geçmesi bu yapıların üstlerinin kapalı olduğuna kanıttır (Yıldırım, 2014: 25).

Arkaik Dönem'deki büyük boyutlu, pişmiş kiremit ve taş işçiliğinde, Geç Klasik Dönem ve Hellenistik Dönem'de teknolojik gelişmeler olmuştur. El yapımı olan Protokorinth çatı kiremitleri Geç Arkaik ve Klasik Dönem'den itibaren yerini kalıp yapımı ile oluşturulan çatı kiremitlerine bırakmıştır. Hellenistik Dönem'de ise seri üretime geçilmesi⁷ erken dönemlerdeki daha titiz üretimin azalmasına sebep olmuş ve kiremitler arasındaki farklılıklar azalmıştır (Cooper, 2008: 238).

Roma Dönemi'nde ise çatı sistemi Yunan çatı sisteminin devamı niteliğindedir. Kiremitlerin çatıya dizilim şekli aynı olsa da, kiremitlerin şekillerinde bazı farklılıklar vardır. Kiremit boyutları önceki dönemlerdekilere göre küçülme göstermektedir. Seri üretim çatı kiremitleri Roma Dönemi'nde de devam etmiştir ve kaliteleri bakımından oldukça yüksek bir noktaya çıkmıştır (Cooper, 2008: 238). Roma Dönemi'nde çatı kiremitleri sağlam ve orijinal pozisyonunda bulunan ve çalışmaya olanak sağlayan çok az sayıda antik yapı bulunmaktadır. Pompei'deki Villa dei Misteri'nin peristilinde küçük yapı, 56x49 cm. ebatlarındaki dört *Tegula*'dan oluşan çatısı ile korunmuştur. Diğer iki tam çatı yakın zamanda bulunan Boscoreale'de Villa Regina'da, diğeride Pompei'de Julius Polybius'un evinin peristilindedir (Brodrigg, 1987: 8-9).

Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden sonraki dönemde ve Bizans Dönemi'nde kilise yapıları diğer yapılara göre daha çok önem kazanmıştır. Bu dönemlerde çatı kiremitlerinin kullanımını bu dini yapılarda sıkça görmekteyiz. Anadolu'da bulunan bazı kilise ve manastırlar gibi dini yapılarda Bizans Dönemi'ne tarihlenen çok sayıda çatı kiremidi bulunmuştur.

⁷ Terracotta kiremitler göreceli olarak hızlıca seri üretilmişlerdir. Kiremitlerin mermerlerden daha ince olması, ağır olan mermer çatılardan daha hafif olması aynı zamanda elle biçim verilip güneşte kurutulabilip fırınlandıktan sonra kolayca oyulup kesilebilmeleri maliyetin taş ustalarına verilen ücretten daha az olması seri üretime büyük etkidir (Stevens, 1950: 174-181).

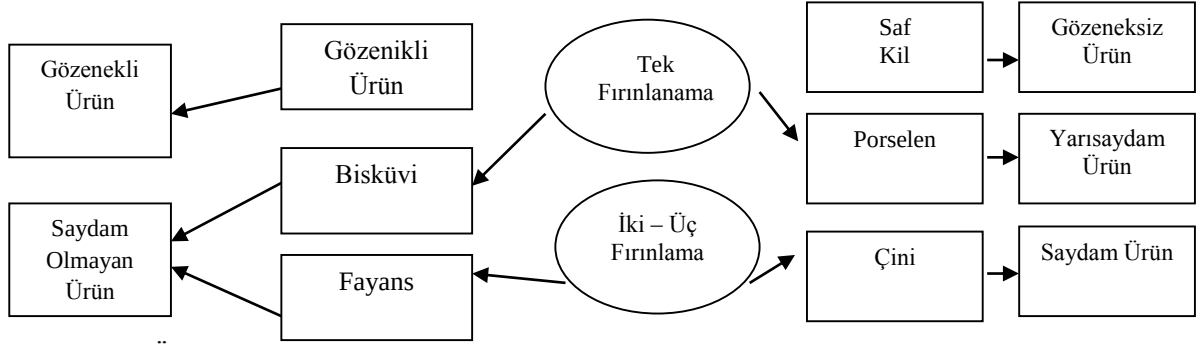
3.3. ÇATI KİREMİTLERİNDE MALZEME VE TEKNİK

Yapı malzemelerinin ilklerini toprak, taş ve ahşap oluşturmaktadır. Doğada bulunmasından dolayı elde edilmesi kolay, ekonomik ve istenilen her biçime girebilen tek yapı malzemesi topraktır. Toprağın pişirilmesiyle sağlamlığının artırılmasından dolayı mimaride daha çok kullanılmasını sağlamıştır. Mimarideki ilk örnekleri tuğla olarak Mezopotamya coğrafyasında; daha sonrada Ege de çatı kiremitleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Pişmiş toprak çatı kiremitleri ucuz olmaları ve dayanıklılıklarından dolayı günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

Araştırma konumuz olan pişmiş toprak çatı kiremitlerinin temel malzemesini kil oluşturmaktadır. Fiziksel ve kimyasal aşınımlar sonucunda 0,002 mm'den daha küçük taneli malzemeye kil adı verilir ve yeryüzünde bolca olup içerisinde çoğunlukla kalker, silis, mika ve demir oksit mineralleri yer almaktadır (Ökse, 2012: 11). Kil içerisindeki minerallerin yoğunluğuna göre sarımtırak, kırmızımtırak veya esmer renkte olabilir. Pişmiş toprağın ham maddesidir. Kaba malzemeli olan kil yani içinde bağlayıcı malzemelerin olduğu kireç, ot gibi maddeler ürünün pişirildikten sonra çatlamasını önlemekte ve sağlamlığını artırmaktadır. Bu nedenle çatı kiremitlerinde “bisküvi” dediğimiz %15 su geçirgenliği olan demirli ya da manganezli hamurdan üretilmiş malzemeler kullanılmıştır⁸ (Şekil: 5). Çatı kiremitleri 950-1100°C derece arasında pişirilmektedir. Mika, taşcık, şamot, saman gibi malzemeler kilin içerisinde doğal olarak yer alabileceği gibi özellikle konulma ihtimalide vardır (Demir, 2003: 319).

⁸ Bisküvi terimi, sırsız kap gövdesi içinde kullanılmaktadır.

Şekil 5: Pişmiş Toprak Ürün Tipleri

Kaynak: Ökse, 2012: 12.

Isthmia Poseidon Tapınağı'na ait Arkaik Dönem çatı kiremitlerinin ahşap yardımıyla yeniden aslına uygun şekilde üretilmesi antik dönem üretim tekniği hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır (Rostoker, Gebhard, 1981: 211-227).

Çatı kiremitlerinin yapımında biçimlendirme, kurutma ve fırınlama olmak üzere üç temel unsur vardır. Çatı kiremitlerinin üretim şekli belli bir kalıp yardımıyla gerçekleştirildiği kabul edilen bir bilgidir ve muhtemelen kalıpların ahşap olmasından dolayı herhangi bir örnekle karşılaşmamıştır. Antik Atina'da kalıpların boyutları standarttır (Glendining, 1950: 178).

Kalıp halinde üretilmesi sayesinde seri üretim kolaylaşmış aynı zamanda üretim maliyetide azalmıştır.

Ahşap kalıbın içine koyulan kilin kalıba yapışık olan kısmı kiremidin üst yüzeyini oluşturmuştur. Alt yüzeyine ise tahta parçaları yerleştirilmiş ve tokmak yardımıyla belli darbelerle düzeltilmesi sağlanmıştır. Sonraki aşamada ise kiremide oturacak kısımlar spatula yardımıyla şekillendirilerek, son düzeltmeler ıslakelle yapılmıştır. Kalıptan çıkartılan pişmemiş kil daha sonra kurutma işlemi için dikey olarak zemine yerleştirilip, yüzeyi kurutulup ikinci günde sulandırılmış kil ile astarlanıp üzeri bir fırça yardımıyla düzeltilmektedir ve daha sonra firnislenip fırınlanmaktadır. Firnislemedeki asıl amaç dış etkenlere karşı daha dayanıklı olmasını sağlamaktır (Barın, 1988: 110-111; Yıldırım, 2014: 38). Kiremitte yapılan firnislemeler genellikle fazla özen gösterilmeden yapılmıştır. Ardından tekrar kurutulup fırınlama işlemine geçilmiştir. Fırınlama aşamasında fırına yerleştirilen kiremitlerin aralarındaki boşluklar yine benzer malzemelerle doldurulmuştur (Rostoker, Gebhard, 1981: 211-222). Çünkü pişirilen kiremit az gözenekli ya da

gözeneksiz olmalıdır. Bu sayede kiremitlerin sızdırması engellenir ve üstü örtülen yapının korunması daha iyi sağlanır. Böylelikle çatı sistemi için oluşturulan kiremitler asıl işlevini görmektedirler.

Nemli kil güneşte kurutulup ve ardından fırınlandığı zaman yaklaşık olarak %10 küçülür. Kilin içerisinde yer alan maddelere göre bu oran değişmektedir. Antik Atina'da kalıpların boyutları standarttır (Glendining, 1950: 178).

Düz kiremit çeşitlerinden olan *Stroter*lerin yapım aşamasında hangi yüzlerinin kalıpla hangi yüzlerinin elle şekillendirilmiş oldukları hakkında net bir bilgiye ulaşılmamıştır. Ancak, bu iki yöntemde de Korinth tipi *stroter*lerde rastlanan *Astragal* adı verilen üst çerçeve çıkıntılarına rastlanmış olması onların kiremitlere sonradan eklenmiş olduklarını düşündürmektedir.

Bazı çatı kiremitlerinde ise yağmur sularının kenarlardan kolayca akmasını sağlamak için parmak ile yapıldığı düşünülen bir veya birden fazla kanallara rastlanmıştır.

Eski çağlardan beri dikdörtgen yapısını koruyan *stroter*lerin hem ekonomik hem de işlevsel sebeplerden ötürü, zaman zaman boyutlarının sistematik bir biçimde küçüldüğü görülmüştür (Yıldırım, 2014: 42).

Kapama kiremitlerinden olan *Kalypter*lerin de bir kalıp yardımıyla yapıldıkları düşünülmektedir.

3.4. ÇATI KİREMİTLERİNDE TİPOLOJİ

Çatıların ana örtü elemanı kiremitlerdir. Çatı sisteminin iki ana düzeni antik Yunan dünyasında uzun zamandır mimaride baskın olarak bilinmektedir. Bunlar Klasik ve Hellenistik zamanın epigrafik kaynaklarına dayandırılarak Lakonian ve Korinthian isimleriyle anılır (Winter, 1988: 13). Lakonian çatıları; yağmur suyunu akıtan geniş iç bükey düz kiremitler ve daha ince dış bükey kapama kiremitleri ile karakterize edilir. Korinth çatılarının düz kiremitleri nispeten daha düz bir yapıya sahiptir ve kapama kiremitleri de daha eğimlidir. İki sistem arasındaki bu basit ayrım antik yunan çatı sistemleri hakkında net bir resim sunması bakımından uzun süre kabul görmüş ve kavisli kiremitleri bulunan her çatı Lakonian; düz ve eğimli kiremitleri olan çatılar ise Korinthian olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte Arkaik Dönem boyunca

durum nispeten daha karmaşıktır ve çeşitli bölgeler kendi çatı sistemlerini geliştirmişlerdir (Winter, 1988: 13).

3.4.1. Lakonia Tipi

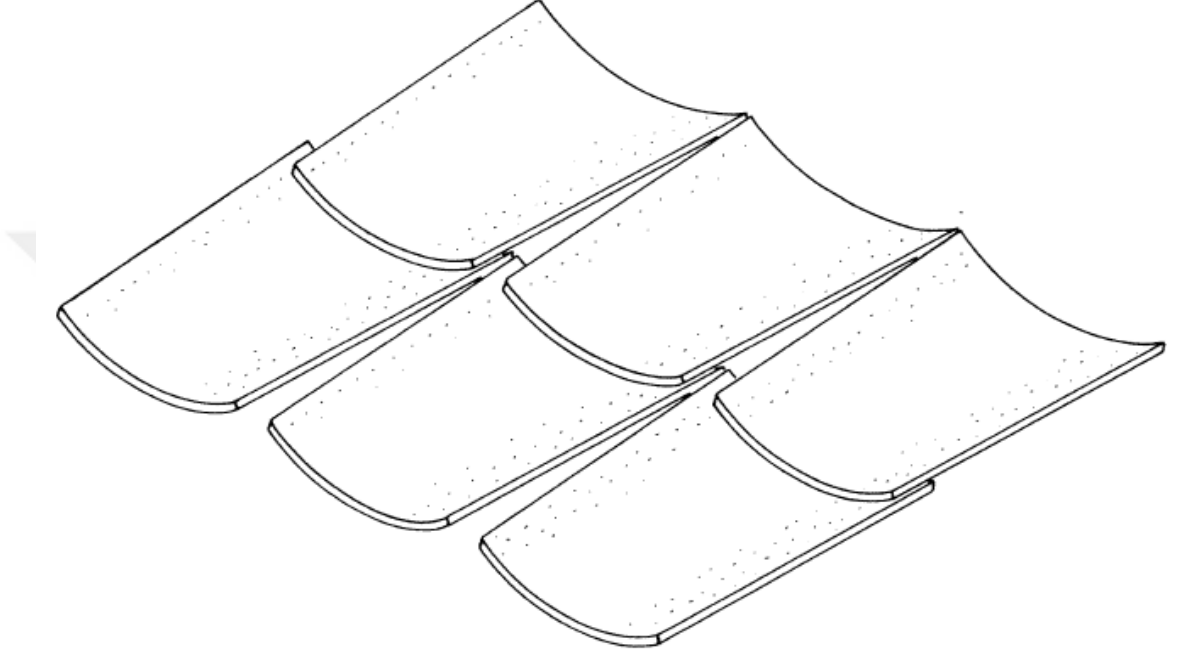
Bu tip kiremidin Lakonia kiremidi olarak adlandırılmasının temel sebebi, Lakonia Bölgesi'nde üretilmesinden dolayıdır. Daha sonra başka yerlerde üretilmesine rağmen çıkış yerinin Lakonia olması nedeniyle hala bu isimle anılmaktadır.

3.4.1.1. Lakonia Tipi Kaplama Kiremidi (Stroter)

Bütün lakonia stroterler terrakottadan yapılmış ve ince yapılı olup bazen sadece 1,2 cm kalınlıktadır (Stevens, 1950: 176). Genellikle kiremitlerin genişliği yukarıdan aşağıya doğru daralır ve bu diğer kiremide bağlanmayı hiçbir çıkıntıya gerek olmadan sağlar. Lakonian kiremitleri kıvrımlı 68-120 cm. uzunluğunda ve 40-59 cm. genişliğinde çoğunlukla çok az bir şekilde daralmış iç bükey tabaka halinde yapılıdır. Aynı sıradaki tabakaların birbirine geçmesi Korinth kiremitleriyle hemen hemen aynıdır ama özel çıkıntılar çok daha azdır ve daha az özenli bir şekilde hazırlanmıştır. Lakonia tipi stroterlerde üç ayrı tipte bağlantı sistemi uygulandığı görülmüştür.

-Tip 1: Lakonian stroterlerinin birçoğunda kiremidin bir tarafı daraltılarak diğer strotere geçmesi sağlanır. Düz basit kenarlı ve ince bir şekilde eğimlidir(Şekil: 6) (Ohnesorg, 1990: 181-183). Bu tür kiremitler Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar görülür (Wikander, 1988: 210).

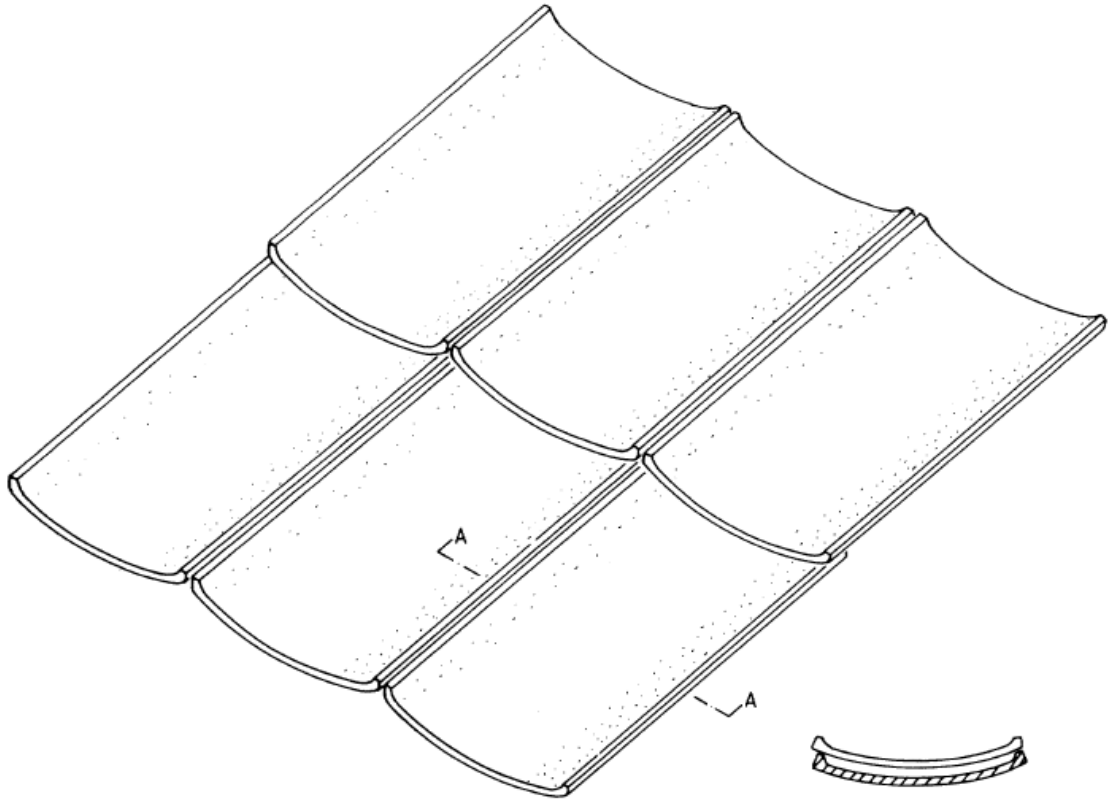
Şekil 6: Lakonian Stroter Tip - 1

Kaynak: Ohnesorg, 1990: 182.

-Tip 2: Korinth tipi stroterlerde olduğu gibi kısa kenarının alt yüzeyden stroterin yarısı kadar kesilerek bir dil oluşturulmasıyla birbirine geçmesini sağlayan bağlantı sistemidir(Wikander, 1988: 209-210). Bu tip düz kiremitlerin kenarları yüksektir ve iç bükeylik azdır (Ohnesorg, 1990: 181-183) (Şekil: 7).

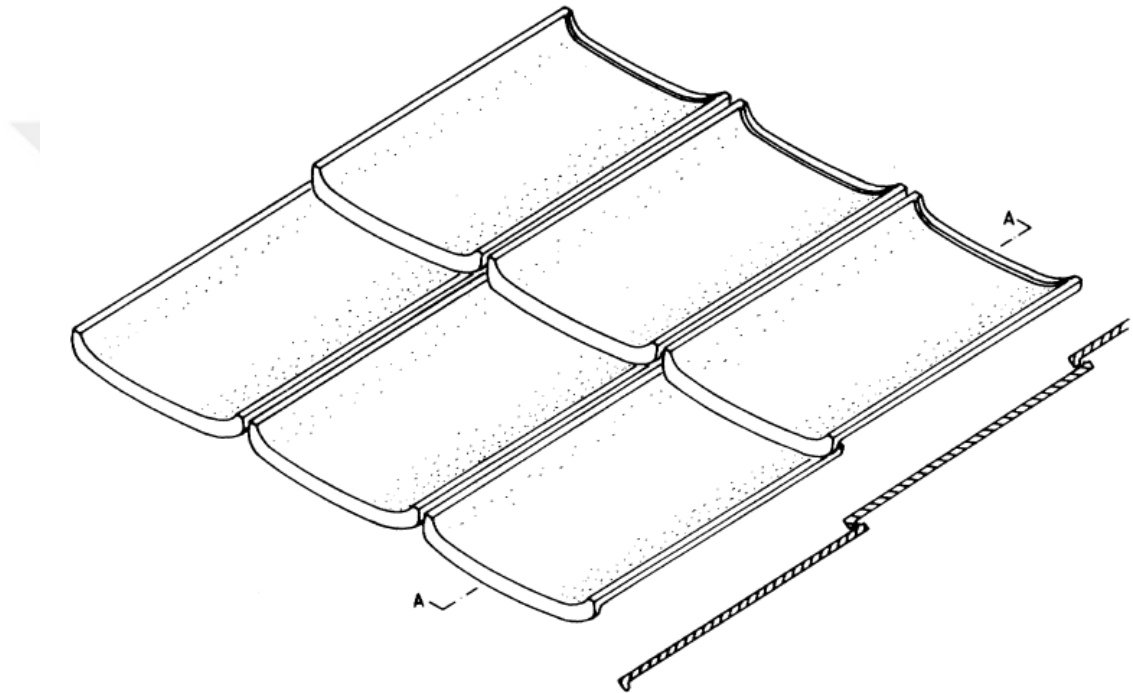
Şekil 7: Lakonian Stroter Tip 2

Kaynak: Ohnesorg, 1990: 183.

-**Tip 3:** Stroterin üst kısa kenarından yukarıya doğru bir çıkıntı verdirilerek ve diğer kenarın altında bir girinti oluşturularak yapılan bağlantı sistemidir(Wikander, 1988: 210). Tip 2' ye benzer şekilde yüksek kenarlıdır. Bu tipte alt tarafta ek bir damlalık daha vardır (Ohnesorg, 1990: 181-183) (Şekil: 8).

Şekil 8: Lakonian Stroter Tip 3

Kaynak: Ohnesorg, 1990: 183.

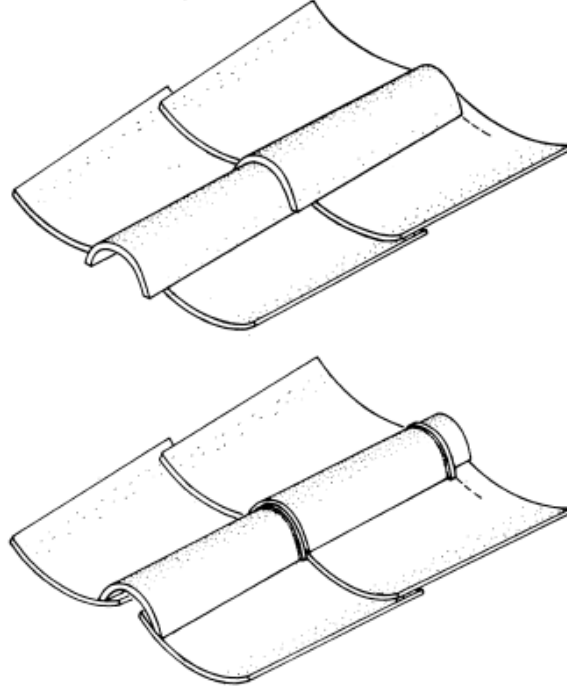
Sınıflandırma açısından bir diğer kıstasta firnistir. Tip 1 deki düz kiremitler ve kapama kiremitlerinin yalnızca üst kısmı firnislidir. Ancak Tip 2 ve Tip 3 firnisleri bakımından kendi içlerinde alt gruplara ayrılabilir. Buna göre Tip 2a düz kiremitlerinin yalnızca üst yüzeyi firnisli iken Tip 2b'nin her iki yüzeyi de firnislidir. Tip 3 içinde aynı durum geçerli olup 3a da yalnızca üst yüzey, 3b de her iki yüzey de firnislidir (Ohnesorg, 1990: 181-183).

3.4.1.2. Lakonia Tipi Kapama Kiremidi (Kalypter)

Düz kiremitlerin yan yana gelen kenarlarını örten kiremitlere kapama kiremitleri denir. Bu kiremitlerin işlevleri, düz kiremitlerin arasında kalan boşlukları kapatmak ve yağmur suyunun bu boşluktan içeriye girmesini önlemektir (Özyiğit, 1990: 306).

Lakonian tipi kapama kiremitleri ince bir yapıya sahip olduğundan Korinth tipi kapama kiremidinden kolaylıkla ayırt edilebilir. Bu tip geniş yarım daire biçiminde bir forma sahiptir. Kapama kiremitlerinin yaklaşık yüzde altmışının ortalama çapı 20 cm. den büyüktür. Lakonian kapama kiremitleri Ohnesorg'a göre kendi içerisinde iki belirgin gruba ayrılır. Bunalar; Tip 1, Tip 2'dir. Tip 1 kendi içerisinde Tip 1a ve Tip 1b olarak ikiye ayrılmaktadır (Şekil: 9). iki grubunda ortak özelliği tam yarım yuvarlak profile sahip olmaları ve düz kiremit boyunda olmaları, ortalama çaplarının 15 ile 20 cm arasında olmasıdır. Bu tip kiremitler Erken Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne ve hatta Geç Antik Dönem'den Ortaçağ'a kadar görülür (Ohnesorg, 1990: 185-188).

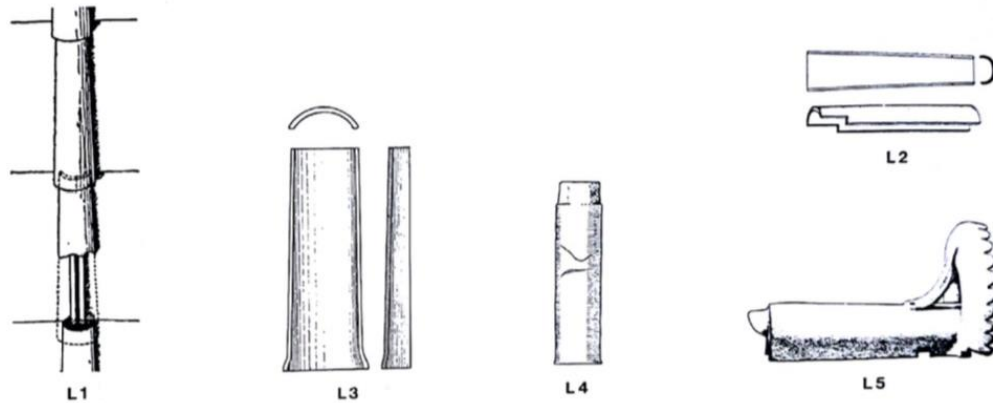
Şekil 9: Lakonia Tip 1a ve 1b Kapama Kiremitleri

Kaynak: Ohnesorg, 1990:184.

Yaklaşık 30 cm yada biraz daha geniş çapa sahip olan Tip 2 geniş-düz kapama kiremidi olarak sınıflandırılır. Bu yüzden Tip 2 hafifçe içe doğru bükülmüş ve düz konkav kesitli iki paralel dudaklı kapama kiremitleridir (Ohnesorg, 1990: 186). Wikander de Lakonian kapama kiremitlerini tanımlamış olup bunları L1, L2, L3, L4, L5 diye sınıflandırmıştır. L1, Bu tip iç içe geçmek için sivrilmeyi kullanır. Bu kiremitler Roma imparatorluk çağında ortaya çıkar. L2 Benzer konik kiremitler alt köşelerinde düz kiremide daha iyi geçmeyi sağlayan oyuk kısımlar barındırır. L3 Bunların alt kenarları geçmeyi kolaylaştıracak şekilde iyice genişler. Bu tür kiremitler Olimpia'da bulunmuştur. L4 Yarı silindirik şekle sahip olan alt kenar diğer kapama kiremidinin içine oturacak şekilde inceltilmiştir. Bu tür kiremitler Anadolu'da Sicilya'da ve Orta İtalya'da bulunmuş olup Arkaik Dönem'e tarihlendirilmiştir. L5 Kiremidin alt sonu küçük dil ile üst üste geçer ve üst tarafta yandaki kiremitle kenetlenen çıkıntıya benzer (Şekil: 10). Bu kiremitler İtalya'nın iç kısımlarında bulunur ve Arkaik Dönem ve sonrasına tarihlenir. (Wikander, 1988: 210-211).

Şekil 10: Wikander'in sınıflandırdığı Lakonian Kapama kiremitleri

Kaynak: Wikander, 1988: 210

3.4.2. Korinth Tipi

Korinth çatı kiremitleri daha geometrik bir yapıdadır. Dikdörtgen prizması formunda olup, iki yanında yükselen bir pervaz ile birer ucunda damlalık diğer ucunda ise pervazlar arasında astragal vardır (Barın, 1988: 88). Korinth çatı kiremidi, çok

sayıda tür içerir. Bunlar; Stroterler, Kalypter, Oluklu kiremit, Opaionlu kiremit, Dere kiremidi, Mahya kiremidi, Eğimli Mahya kiremididir.

3.4.2.1. Stroter

Korinth tipi çatı kiremitlerinin en yaygın olanı stroterlerdir. Çatının ana örtü elemanıdır. Bu kiremit tipleri yassı dikdörtgen forma sahip olup, 36-117 cm arası uzunluğa, 20-85 cm arası genişliğe sahiptir. Her bir sıra stroter üst üste geçer, yandakilerle aralarında 5-10 cm arasında değişen bir boşluk vardır. Kenetlenmelerini mümkün olduğu kadar sıkı yapmak ve kaymayı engellemek için çok sayıda çıkıntı ve düzenek icat edilmiştir (Wikander, 1988: 208). Wikander bu tipi 6 gruba ayırmıştır. Bunlar;

C1) Kısa tarafında, kiremidin kalınlığının yarısı alt yüzünden kesilir ve böylece bir birine geçmeyi kolaylaştıran bir “dil” yapılmış olur. Bu tür kiremitler MÖ 7. yüzyıldan itibaren Yunanistan, Anadolu ve Güney İtalya’da kullanılmaktaydı(Wikander, 1988: 208) (Şekil: 11).

C2) Kısa kenar, yukardakinin kısa kenarına sarkan dille üst üste geçmek için yükselir veya yaklaştırılır (c2a). Diğer yöntem ise yandaki kiremidin alt yüzünden birbirine uyacak şekilde çaprazlama kesilmesidir (c2b). Bu çıkıntıların şekli göze çarpacak derecede çeşitlilik gösterir. Genel olarak bu kiremitler Anadolu’ da, Yunanistan’ da ve Kıbrıs’ ta Klasik ve Hellenistik Dönem’den beri en yaygın kullanılan kiremitlerdir (Wikander, 1988: 208-209) (Şekil: 11).

C3) Yarım silindir oluşturmak üzere kesilen ve kenarları yükseltilmiş olan bu kiremitler bir biri üzerine geçer. Bunlar karakteristik Sicilya kiremididir ve Roma Dönemi’nde ortaya çıkmıştır. Bu tip Güney İtalya’da da bulunabilir (Şekil: 11).

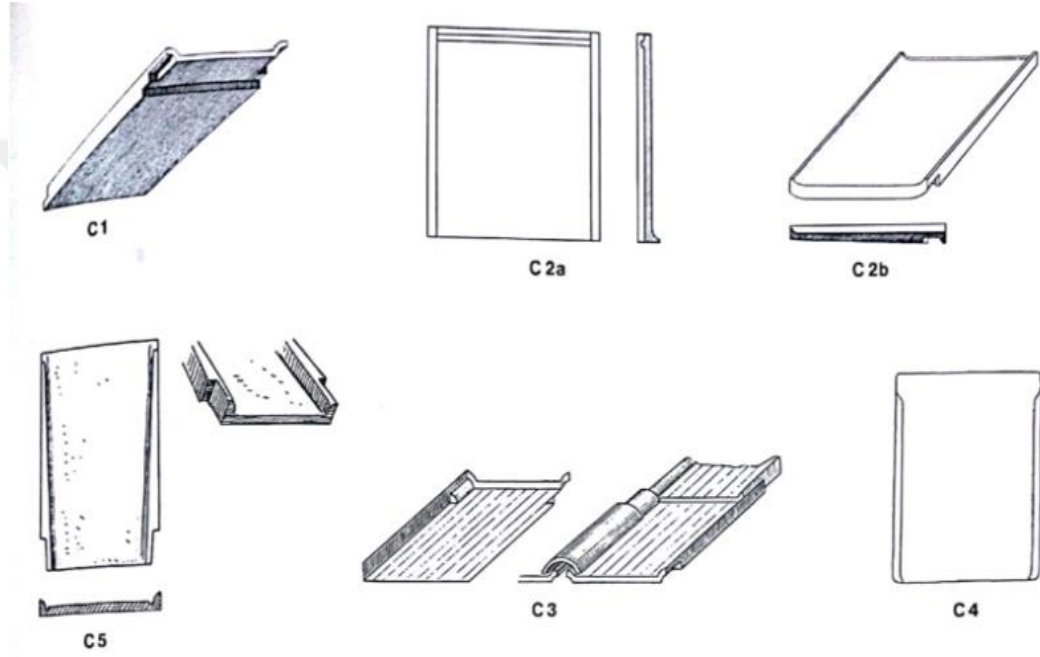
C4) Alt köşeler dışa doğru, kiremitlerle daha iyi geçmeyi sağlamak için eğimli hale getirilirken, yükseltilmiş kenarlar üst köşelerden 5-10 cm kesilir. Bunlar Antik dönem merkezi İtalya’nın karakteristik kiremitleridir ve geç antik dönemde yeniden Roma İmparatorluğu zamanında ortaya çıkmıştır (Wikander, 1988: 209) (Şekil: 11).

C5) Yükseltilmiş kenarlar genellikle diğerlerine kıyasla daha yüksek ve dikdörtgen biçiminde, dış yüzeyi 5-10 cm arasında değişen çentiklere sahiptir. Aşağıya doğru sivrilmiş yapısı çentiklerin bir sonraki kiremitle sıkıca birleşmesini sağlar. Bu

kiremitler İtalya'nın iç kısımlarında bulunur ve MÖ 7. yüzyıla tarihlenir. Geç antik dönemden sonrasına kadar baskın çıkmıştır ve tüm Roma İmparatorluğu'nda bulunur (Wikander, 1988: 209) (Şekil: 11).

C6) Kiremitlerin genişliği, üstten aşağıya kadar incilir ve bu diğer kiremide bağlanmayı hiçbir çıkıntıya gerek olmadan sağlar. Berbatı' deki Miken kiremitlerinin dışında, bilinen tek örnek MÖ 5. yüzyıl Gordiyon'una aittir (Şekil: 11).

Şekil 11: Korint Tipi Stroterler

Kaynak: Wikander, 1988: 209

Bu tipoloji dışında Bingöl ve Özyiğitin tipolojisi ve tanımına değinmekte fayda vardır. Korint tipi strotere şöyle değinmişlerdir. İki uzun kenar çerçeveye sahip olmakla birlikte bu iki kenarın arasında küçük bir set oluşturan bir üst çerçeveye ve alt kenarlarda aşağıya doğru kıvrılan bir tırnağa sahiptir. Yan çerçeveler 2-3 cm kalınlığa sahiptirler ve kiremidin düz yüzeyinden 2-4 cm dış taraftan ise 5-6 cm yüksekliğindedir (Özyiğit, 1990: 306-307). Bayraklı' da ortak nitelikleri saptanan üç düz kiremidin genişliği 57 cm olup kiremitlerin uzun kenarı içten 3,5 cm, dıştan 5 cm yüksekliğinde çerçevelere sahiptir. Bu çerçevelerin genişliği ise 2 cm'dir. Kiremidin arka yüzünde çerçeveler arasında, kiremit düz alanından yaklaşık 1 cm kadar içerde astagral bulunur. Bu astagral yarım yuvarlak bir görünüme sahiptir. Ayrıca kiremit düz

alandan hafif bir eğim yaparak yükselir. (Bingöl, 1976: 52). Bayraklı'da Korinth tipi stroterlerin 3 farklı tipi bulunmaktadır. Bu tipler kullanıldıkları çatı yapılarından kaynaklanan farklılıktan dolayı çeşitlere ayrılmaktadır. Bunlar Tip-A, Tip-B ve Tip-C' dir. Tip C oluklu kiremit grubunu oluşturmaktadır.

Tip-A stroterler

Bu tip düz stroterin boyu 64 cm' dir. Kiremidin ön tarafı, yan çerçevelerin ön bitimleri ile aynı yüzden aşağı inen, 6 cm yüksekliğindeki bir damlalıkla son bulur, üçgene yakın bir profille son bulur. Bu kısmın alttaki genişliği, yan çerçevelerin iç kısmındaki genişliğe eşittir. Kiremidin düz alanından yükselirken gösterdikleri hafif eğimle özdeşirler (Bingöl, 1976: 52).

Tip-B stroterler

Bu kiremidin boyu Tip-A da olduğu gibi 64 cm uzunluğundadır. Fakat yan çerçeveleri 5 cm daha kısadır. Ön bitimlerine bakıldığında dışa doğru yaklaşık olarak 1'er cm'lik dişler yapmaktadır. Bütün tiplerde olduğu gibi arka çerçeve arası 57 cm olan kiremit genişliği bu tipte çerçevenin önünde, çerçeve ve diş kalınlıklarının toplamı kadar arttırılmış ve kiremidin ön kısmında 5 x 59 cm boyutunda yatak diye tanımlanan bir alan oluşturulmuştur. Tip-A da gibi bir damlalıkla son bulur. Yanlarında A tipindeki eğimi göstermeyen bu damlalığın genişliği yatak genişliğiyle özdeşir (Bingöl, 1976: 52-53). Kızılada Batığı kiremitleri bu tipe benzemektedir.

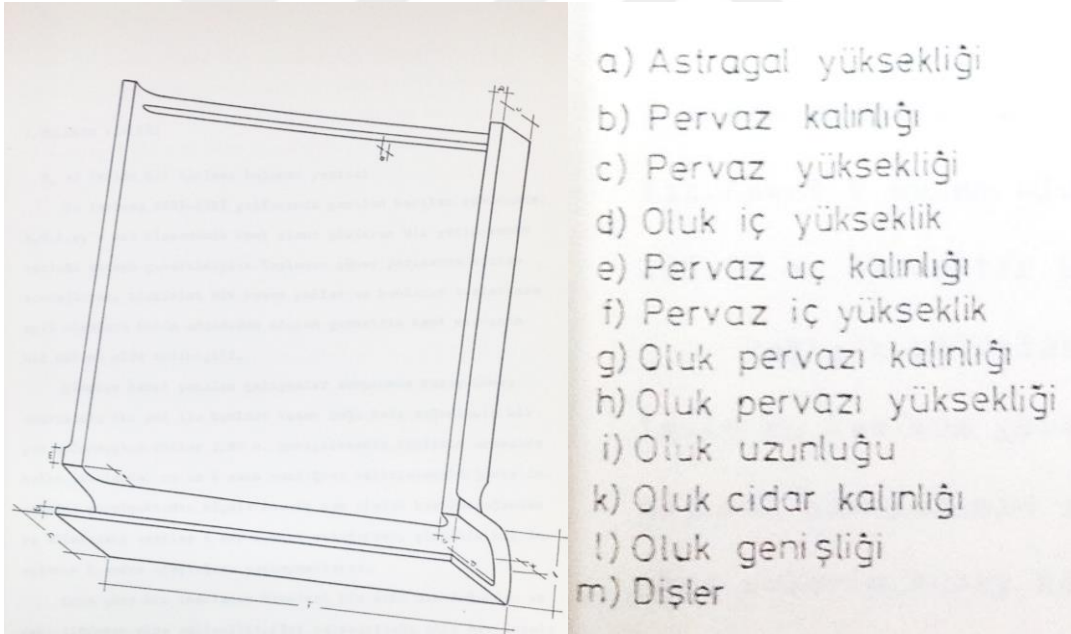
2.4.2.2. Kalypter

Kalypterler aynı çatıda iki farklı boyutta görülebilirler. Çatının kenarına gelen kalypterler, kenar sırasının gerisindeki kalypterlerden daha kısadırlar; çünkü çatının kenarında olmayan kiremitler, aşağı yukarı düz kiremitlerle aynı boydadırlar ve bunlar çatı kenarında dışa doğru taşacakları için kullanılmazlar. Kısa kalypterlerin önleri yağmur suları geçirmemesi için biraz daha kapalı yapıldı. Uzun kalypterlerin ön uçları ise birbirinin üzerine oturması için açık bırakıldı (Özyiğit, 1990: 307-308).

3.4.2.3. Oluklu Kiremit

Bu kiremit türü, çatının üzerinde toplanan suyu belli bir yöne akıtarak boşalmasını sağlayan ve çatının saçak kısmına yerleştirilen kiremitlerdir. Şekil olarak stroterlerin önüne aşağı sarkık bir oluk yerleştirilmesiyle oluşturulmuş kiremitlerdir. Oluk kiremidin genişliği daha uzundur. Bu uzunluk yan pervazların dışlarına eklenmiş dış adını verdiğimiz elemanların dış sınırına kadardır (Barın, 1988: 91) (Şekil: 12). Bu tipi diğerlerinden ayırt etmek daha kolaydır. En belirgin özelliği ön tarafındaki oluktur. Bayraklı kazılarından gelen Tip-C olarak sınıflandırılan bir örneğin genişliği 57 cm'dir. Uzunluğu olukla birlikte 71,5 cm olan bu kiremit oluksuz 57 cm'dir. Çerçeveler ön bitimlerinde Bayraklı' daki Tip-B' de gördüğümüz "dişlerle" desteklenir (Bingöl, 1976: 53).

Şekil 12: Oluklu Kiremit Çizim

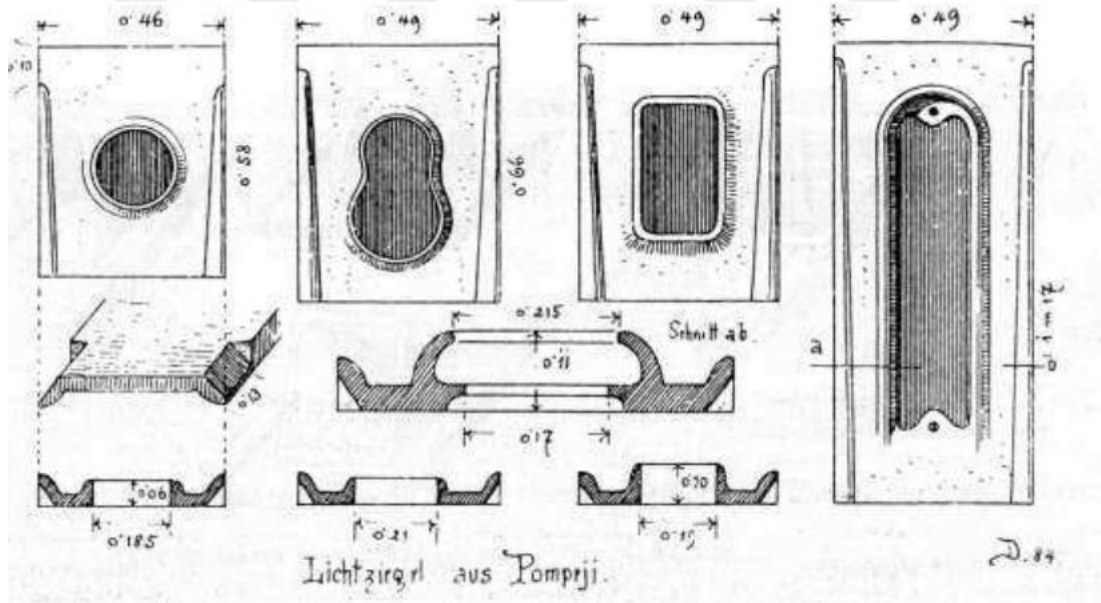

Kaynak: Barın, 1988: 92.

3.4.2.4. Opaionlu Kiremit

Opaionlu kiremitler düz kiremitlerle aynı formdadır. Tek farkları opaionlu kiremitlerin ortasında yuvarlak bir açıklık vardır. Bu ortadaki açıklık bazen büyük veya küçük bazen ise oval veya kare gibi biçimlerde bulunabilir. Yapıya ve bölgeye göre değişiklik gösterebilir. Birkaç örnek vermek gerekirse; Pompeii, Pella, Atina, Korinth, Bassai, Olympus, Korikina, gibi şehirlerde bulunan opaionlu kiremitlerin ortasındaki açıklık çeşitlilik göstermektedir (Wikander, 1983: 81-91). Ayrıca bu açıklığın çevresinde üsteki düz kiremitlerden gelen yağmur suyunun içeriye girmesini önlemek için bir çerçevesi bulunmaktadır. Bu kiremitlerin kullanım amacı, ortasındaki açıklık sayesinde havalandırma, ısıtlandırma ve içerdeki pis havanın dışarı çıkıp temiz havanın içeri girmesini sağlamaktır. Opaionlu kiremitlere ait bazı kapalı örneklerde bulunmuştur. Bu sayede, kötü hava şartlarında boşluğun nasıl kapatıldığı anlaşılmaktadır (Özyiğit, 1990: 307-308, Wikander, 1983: 81) (Şekil: 13).

Şekil 13: Opaionlu Kiremit

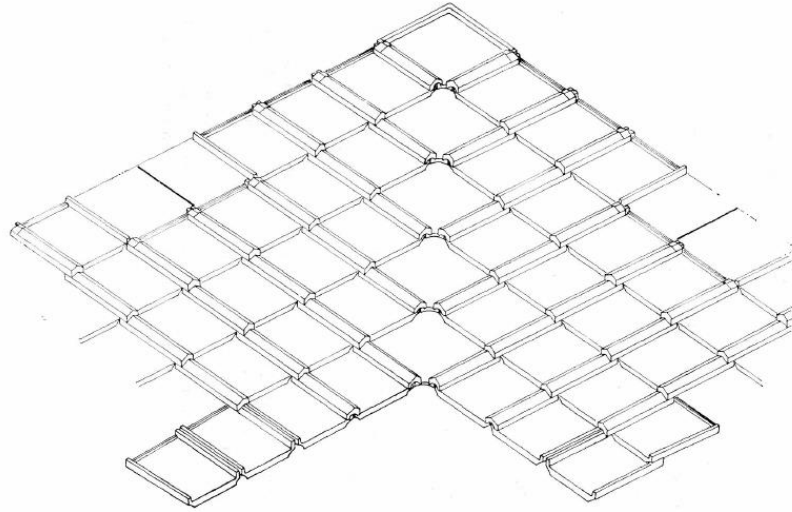

Kaynak: Durm, J. (1905). *Die Baukunst der Etrusker: Die Baukunst der Römer* (Vol. 2). A. Kröner.

3.4.2.5. Dere Kiremidi

Dere kiremitleri içe doğru eğim yapan iki çatının kiremitlerini birleştirmek için kullanılan kiremitlerdir. Kare biçimli olan dere kiremitleri stroterlerden daha büyüktür. İki atıdan gelen yağmur sularını toplayıp bir oluğa ya da aşağıda bulunan bir kanala iletirler. Dere kiremitlerine kazılar sırasında ender rastlanılmasının sebebi sağlam olarak ele gememeleridir. Kazılarda parçalar halinde ele geçtiklerinden dolayı stroterlerden ayırt etmek zordur. Bu tip kiremitler ancak kanal içi, mezar ve taban gibi koruma koşulları uygun olan yerlerde tam boyut verebilirler⁹. Günümüzde de benzer türler uyarlanmıştır. Antik dönemde de işlevi açısından diğer çatı kiremitlerine oranla formu daha özel bir yapıya sahiptir (zyiğit, 1988: 102-103) (şekil: 14).

şekil 14: Dere Kiremidi

Kaynak: zyiğit, 1988: 116.

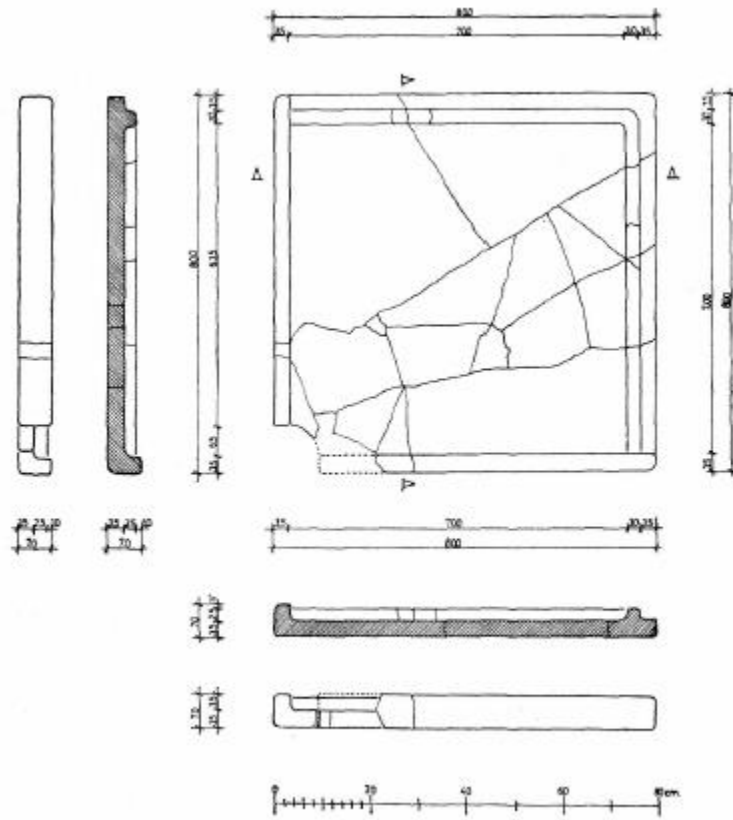
İki ayrı dere kiremidi tipi bulunmaktadır. Bunlar Tip-1 ve Tip-2 olarak adlandırılır.

Tip-1, bilinen düz kiremit tipinden ayrılmakla beraber, benzerlikleri de vardır. Tip-1 dere kiremidinde, stroterlerden farklı olarak dört adet ereve bulunur, damlalık yoktur ve altı düz olarak yapılmıştır. Alçak çerçevenin önüne damlalık bölümü oturması gerekirdi. Bu nedenle, alçak çerçeveler bize dere kiremidinin üzerine iki düz kiremidin de oturması gerektiğini gösterir. Yüksek erevelerin yanına ise yine

⁹ Ayrıca batıklarda da sağlam olarak ele geçmesi olasıdır.

stroterlerin yüksek çerçeveleri gelir. Dere kiremitlerinin yüksek çerçevelerinin birleşme köşeleri yağmur sularının akması için 9 cm. genişlikte açık olarak bırakılırdı. Bu şekilde sıralanmış olan düz kiremitler çatıda birbirlerine dik gelecek şekilde dizilirler, dere kiremitleri ise diagonal bir şekilde dizilirler. Kapama kiremitleri yan yana gelen iki yüksek çerçevenin üzerini kapatmak için kullanılırlardı (Özyiğit, 1990, 307-308) (Şekil: 15).

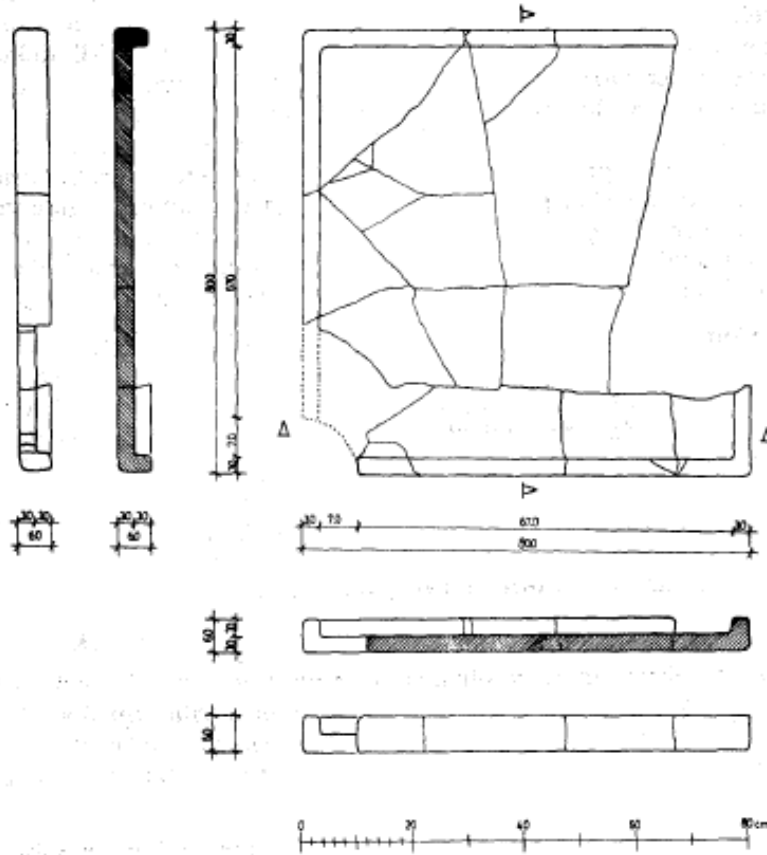
Şekil 15: Dere Kiremidi Tip-1

Kaynak: Özyiğit, 1988: 104.

Tip-2 ise diğeri gibi kare biçimlidir ve aynı ölçülerdedir. Tip-1 den farkı sadece çerçeveleridir. Bu dere kiremidinde Tip-1'in aksine tüm kenarlar yüksek bir çerçeveyle sınırlandırılmıştır. Aynı şekilde Tip-1 deki gibi bir köşede suyun akması için aynı ölçülerde bir açıklık bulunmaktadır. Tip-1'e oranla daha az kullanılmaktadır. Dere kiremidinin yüksek çerçevelerinin uzunluğu 70 cm'dir (Özyiğit, 1988: 106) (Şekil: 16).

Şekil 16: Dere Kiremidi Tip-2

Kaynak: Özyiğit, 1988: 106.

3.4.2.6. Mahya Kiremidi

Mahya kiremidinin ilk örnekleri yarım yuvarlak formdadır. Arkaik Dönem’de çift eğimlidirler ve boyları ilk örneklerine göre bu dönemde daha kısalmıştır. Uzunlukları Klasik Dönem’de stroterlere eşittir ve yağmur sularının aşağıya akıtılması için dar kenarlarında bir açıklık bırakılmıştır. Mahya kiremitlerine Dere kiremitlerindeki gibi kazılar sırasında fazla rastlanılmamasının sebebi sağlam olarak ele geçmemelerinden kaynaklanır. Bu nedenle bu tip kiremitleri stratorlerden ayırmak kolay değildir (Özyiğit, 1990: 308).

Mahya kiremitleri çatının ahşap iskeletinin en üst noktasında kullanılırlar. Parçalarının çok ele geçmemesinin bir nedeni de çatı kurulumunda diğer kiremit tiplerine oranla daha az ihtiyaç duyulmasından kaynaklanır (Kahya, 2011: 274). Bu

kiremitlere daha çok beşik çatı tipli yapılarda rastlamaktayız. Çatıların tepesinde bulunduklarından dolayı iki yana doğru bir eğime sahiptirler (Özyiğit, 1990: 308).

3.4.2.7. Eğimli Mahya Kiremidi

Kırma çatı tipindeki yapılarda kullanılan en önemli kiremit türü eğimli mahya kiremitleridir. Yapılan kazılarda Korinth, Istmia, Nemea, Delphoi ve Olympia'da eğimli mahya kiremidine ait olduğu düşünülen kırık parçalar ele geçmiştir. Ancak bu kiremit türü henüz Anadolu'da yapılan kazılarda karşımıza çıkmamıştır. Dört yüzeyli çatılarda, iki yan çatı yüzeyini birleştirmek amacıyla kullanılmış olmaları gerekirdi (Özyiğit, 1990: 308).

3.5. ÇATI KİREMİTİ KULLANIM ŞEKİLLERİ

3.5.1. Çatılardaki Kullanım Yerleri ve Amaçları

İnsanoğlu var olduğundan beri kendini doğa olaylarından korumak istemiş ve daima bir barınağa ihtiyaç duymuştur. Bu barınma ihtiyacı çeşitli şekillerde karşılanmıştır. Daha öncede bahsettiğim gibi ağaç kovuklarından mağaralardan sıyrılarak kendi inşa ettikleri çadırlarda, yapılarda yaşamaya başlamıştır. Bunları inşa ederken taşlardan, ağaçlardan, topraktan, hayvan derilerinden ve buna benzer birçok malzemeden yararlanmıştır. Maliyeti düşük, üretimi zor olmayan, işlenebilen bir madde her zaman tercih sebebi olmuştur. Bu malzelerin kuşkusuz en önemlilerinden birini toprak oluşturmaktadır. Toprak istenilen biçime kolayca girebilmekte ve bulunması zor olmayan bir madde olduğundan sadece seramik ve günlük kullanım kapları olarak karşımıza çıkmamakta ayrıca mimaride çeşitli uygulamalarda da görmek mümkündür. Başlarda kerpiç olarak mimaride kullanılırken daha sonraları pişirilerek sağlamlaştırılması bu şekilde biçiminide koruması çatı elamanı olarak tercih edilmesini sağlamıştır.

Çatı elemanı olarak kullanılan günümüzde de çatı kiremidi olarak adlandırılan bu malzeme mimari yapıların çatı sistemlerine de yön vermiştir. Çeşitli çatı sistemlerinin ortaya çıkmasında da katkısı olmuştur. Ahşap çatının yeterli derece

koruyucu olmaması, mermerin ağır olması bunun dışında maliyetinin yüksek ve işlenmesinin zor olması; üretimi kolay, maliyetinin düşük ve ağırlığı mermere göre daha az olan kiremitlerin tercih edilmesini sağlamıştır.

Kiremitler birçok yerde kullanılsada ana kullanım alanları çatılar olmuştur. Günümüzde yapılan birçok arkeoloji kazısında ve yüzey araştırmasında yapıların üstünü örttüğü görülmüş ve belgelenmiştir. Fakat arkeolojik çalışmalarda gereken önem verilmemiştir. Birçok arkeolojik kazıda en son değerlendirilmeye çalışılmıştır yada çalışılmamak üzere bir kenara itilmiştir.

Çatı kiremitleri Anadolu'nun birçok bölgesinde karşımıza çıkmaktadır. Araştırma alanı olan Karia Antik Bölgesin'de de yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde birçok alanda rastlanmıştır. Bunlardan Labraunda antik kenti (Karlsson, 2009: 355-373), Halikarnasos (Nørskov, 2002: 69-71; Briese, 2004: 401), Datça Yarımadası (Tuna, 1983: 126), Bodrum Yarımadası (Diler, 2006: 488), Bybasos (Held, 2007: 368), Knidos Antik Kenti (Özgan, 1996: 279), Myndos (Şahin, 2007: 25-26) gibi birçok kent örnek verilebilir.

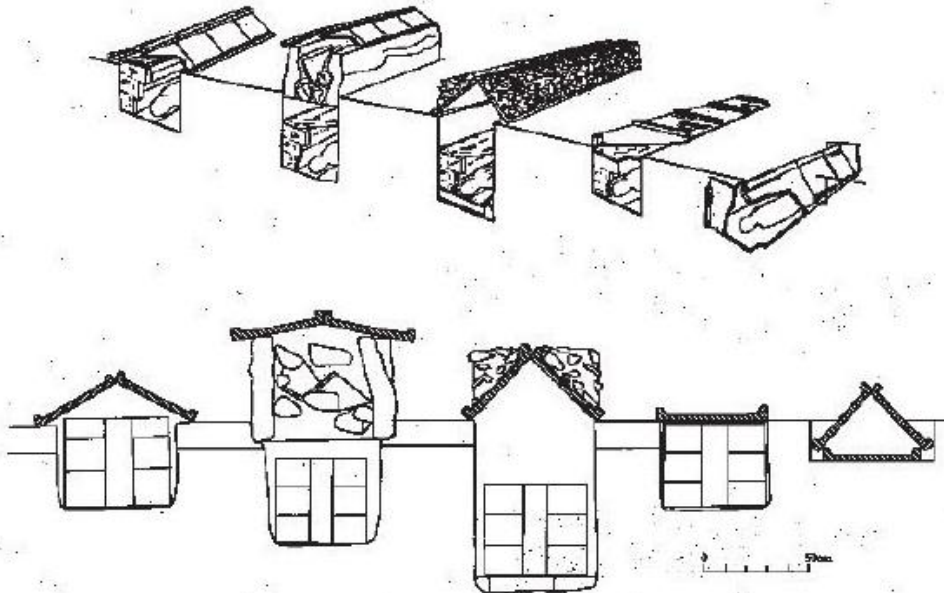
Çatının toplam ağırlığı her zaman önemlidir. Çok ağır bir çatı her zaman risk oluşturabilir. Bu ağırlık hesaplamalarını yapmak bir mühendis için hiçbir zaman zor olmamıştır. Beauport Park buluntusu tegula ile deneyler yapılmıştır. Burada bulunan toplam 41 adet sağlam tegulanın her biri için 29,98kg'lık bir ortalama ağırlık hesaplanmıştır. Hemen hemen aynı sayıdaki her bir imbrex için hesaplanan ortalama ağırlık ise 12,34kg.'dır. kurgusal olarak oluşturulan 15m²'lik bir çatı kaplama alanı için 160 tane tegula gerektiği hesaplanmıştır. Buna göre harç doldurma için boşluk kalmadığı varsayılarak 40 tane tegula 4 sıra halinde yerleştirilmiştir. Buna göre çatının bu kısmında elde edilen ağırlık $160 \times 29.98 = 4797 \text{ kg}$ olmuştur. Bu kurguda imbrices sayısı 8 adet eksiltilebilir çünkü imbrexe ihtiyaç olmayan iki bitim bulunmaktadır. Buna göre ağırlık $152 \times 12,34 = 1875 \text{ kg}$ eder. Mevcut kiremitlerinin toplam ağırlığı 1 tondan fazladır ve buna mahya kiremitleri, imbrices etrafındaki harç, varsa çiviler ve antefixlerin ağırlığı da eklenmelidir. Çatı ağırlığını hesaplama çalışmaları Caerleon'da ele geçen tegula'lar ile de gerçekleştirilmiştir. Bu tegula'lar, 55x38 cm ebatlarındadır ve her biri 55 kg ağırlığındadır. Imbrexler ise 55 cm uzunluğunda ve 17,6 kg ağırlığındadır. Sonuç olarak daha küçük tegulalar ile kaplanan çatı ağırlığının, daha büyük tegulalar ile kaplanan çatıların ağırlığından çok da farklı olmadığı görülmüştür.

Elimizdeki bu ölçü ve ağırlık bilgileri sayesinde, herhangi bir yapı için gereken toplam çatı kiremidi sayısını tahmin etmek mümkündür. Örneğin Beauport Park'ta çatı (114 m²) için yaklaşık 1100 tegulaya ihtiyaç olduğu tahmin edilmiştir. Bu oldukça yüksek bir yüzdendir. Daha önce belirtildiği üzere, Fishbourne'daki müzede yer alan bir notta, muazzam binanın tüm çatısını kaplamak için 43.000 tegulanın gerekebileceği belirtilmiştir. Kaldı ki bunlardan yalnızca üçü tam anlamıyla korunabilmiştir ve bu da Roma yapılarının maruz kaldığı yıkım ve soygunun derecesini göstermektedir (Brodribb, 1987: 11-12).

3.5.2. Nekropoller'deki Kullanım Alanları

Çatı kiremitlerinin yerleşim kontekstleri, yerleşim alanları ve batıklar dışında ele geçtiği yerlerin başında nekropoller gelir. Nekropollerde ölünün üstüne üçgen yapacak şekilde yerleştirmesiyle yapılmış birçok mezarla karşılaşmıştır (Şekil: 17). Yapı şeklini andırmasından dolayı geleneğin kökünde belki de ölü evi düşüncesi vardır. Bilindiği üzere kiremit üretiminin diğer yapı malzemelerine oranla daha uygun olmasından dolayı bu tip mezarların fakir halk tarafından kullanıldığı görülmüştür (Demir, 2003: 319).

Şekil 17: Kiremit Mezar Tipleri

Kaynak: Xabier Cela ve diğerleri, 1999: 224.

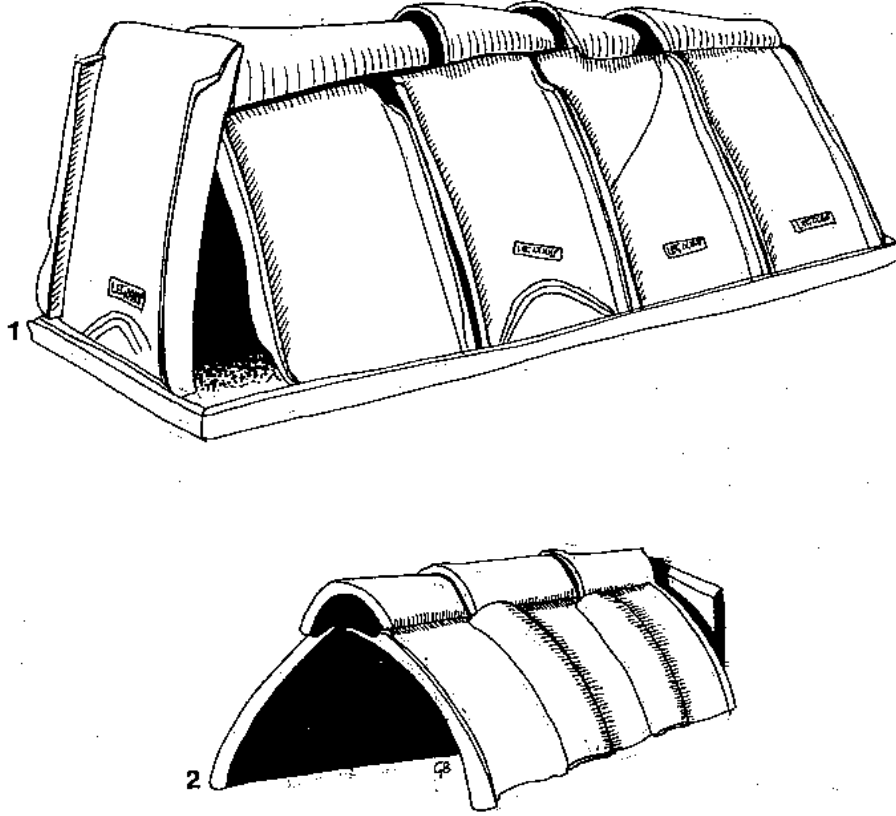
Çatı kiremitleri kullanılarak basit *İnhümasyon*¹⁰ gömülerin örtülme geleneği eski Yunan dünyasında MÖ 5. yüzyıl başlarından itibaren karşımıza çıkmaktadır. Çatı kiremidi mezarlarda toprağa konan ölünün üzerini örtmek üzere uzun kenarlara üçer, kısa kenarlara birer adet çatı kiremidinin dik olarak yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Hürmüzlü, 2008: 22). Arkaik Dönem'in sonlarından itibaren Attika ve Korinth' te örneklerine rastlanan bu mezar tipi Klasik Dönem'de sıklıkla kullanılmıştır. Anadolu coğrafyasına baktığımızda Batı Anadolu'da da çatı kiremidiyle örtülü *inhümasyon* mezarlar ele geçmiştir (Hürmüzlü, 2008: 22). İnhumasyon veya kremasyon gömü yapılan mezarlarda ölünün üstüne kiremitle kapama, Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Batı Anadolu ve Anadolu'nun diğer yerlerinde yaygın olarak görülebilmektedir. Bu tarz gömülerin yapılmasından önce ölünün yerleştirilmesi için geniş bir çukur açılır. Ölü yatırıldıktan sonra üzeri düz kiremitlerin uzun kenarlarının birbirine çatılması yoluyla oluşturulan semerдам sekli dışında, dış bükey kiremitlerin semerдам seklinde birbirine çatıldığı uygulamalarda vardır. Bunlara “Dışbükey Semerдам Mezar” adı verilmiştir. Bu iki tipte de bazı mezarların baş ve ayakucu kısımları daha küçük bir kiremitle kapatılabilmektedir. Kısa kenarların dik olarak yerleştirilen kiremitlerle sınırlanması, bölgenin önemli kentlerinden Troia'da Hellenistik ve Roma Dönemi nekropollerine ile Antandros'ta ve ayrıca bölgeye yakın bir yerleşim olan Samothrake Nekropolü'nde bazı mezarlarda rastlanılmıştır. Skepsis Aşağı Kent Nekropolü'nde ortaya çıkarılan kiremit mezarlarda bu mezar tipinin Bizans Dönemi'nde de devam ettiğinin göstergesidir (Tavukçu, 2006:157-158).

Kiremit mezarlar 8 tam örnekle York Müzesi'nin Hospitium bölümünde görülebilir. Bunlar genellikle ters V şekilli çadır benzeri tiptedir. Yanlarda 3 veya 4 tegula yani düz kiremit bulunur. Birbirine dayalı olarak yerleştirilmiş ve tepe kısmı imbreksle örtülmüştür. Coulonia' da MÖ 5. yüzyılda kiremitler ölünün altına konulmuş ve mezarı toprak baskısından korumak için bunun üzerine yine kiremitlerden bir “*capanna*” inşa edilmişti (Şekil: 18). Lokrisliler'de özel olarak hazırlanmış geniş kavisli çatı kiremitlerinden minyatür çatılar yapmışlardır. Metapontum'da da benzer buluntular vardır. Yine 1921 de Strasbourg' da bulunan mezarlar iki yanda 4'er tane olmak üzere 8 teguladan yapılmış örnekler vardır. Fakat

¹⁰ İnhümasyon: Toprağa gömü

kapama veya mahya kiremidi yoktu. Tegulalarda Augustus'un 8. Lejyonu damgaları bulunmaktadır (Brodrribb, 1987: 21-22).

Şekil 18: Kiremit Mezar Tipi

Kaynak: Brodrribb, 1987: 22.

Klozomenai'de çömlekçilerin yaşadığı bölgede Hellenistik-Roma Dönemi bir mezarlık yer alır. Çömlekçi işliği içerisinde iki mezardan birinde çatı kiremidi ele geçirilmiştir. Yine burada 1A ile KG 9 batısında 4 adet mezar ele geçirilmiştir. Bunlardan biri inhimasyon şeklinde gömü, diğer üçü çatı kiremidinden yapılmış mezarlardır. 3 nolu mezarda tarihleyici malzemeye karşılaşılmış ölünün ağzına konan MÖ 330 yılından sonraya ait bir sikke ve ungentarium ele geçirilmiştir (Barın, 1998: 36).

1979 yılında Pergamon'da Kula Bayırı Nekropolisi'nde yapılan kurtarma kazısında kiremitlerin mezar kapağı olarak kullanıldığı ortaya konmuştur (Özyiğit, 1990: 161).

Bayraklı'da 1983 yılı kazıları sırasında bir kiremit mezar bulunmuştur. Bu kiremit mezarın içerisinde MS 7. yüzyıla ait bir sikke ele geçmiştir. Bu mezarda düz kiremitler bir beşik çatı oluşturabilecek şekilde dizilmiş olup araları da çatı sisteminde olduğu gibi kapama kiremitleriyle örtülmüştür (Özyiğit, 1990: 159). Bu mezarlarda kullanılan düz kiremitlerin arka uçlarının kırık olması daha önceden kullanılmış olabileceğini göstermektedir.

Bayraklı'da 1986 yılı kazılarında iki Bizans Dönemi'ne ait mezar daha ele geçmiştir. Bu mezarlardaki düz kiremitlerin uzunlukları 50-52 cm, üst genişlikleri 40-42 cm, alt genişlikleri ise 38-39 cm olan yarım yuvarlak profile sahip, özgün uzunlukları belli olmayan kapama kiremitleriyle birlikte bulunmuşlardır (Özyiğit, 1990: 164).

Tlos 1994 yılı yüzey araştırmasında geç dönem kiremit parçaları toplanmış ayrıca kiremit mezarın ortaya çıktığı köylülerce belirtilmiştir (Yılmaz, 1995: 187).

2001 yılında Aydın ve Muğla İlleri yüzey araştırmasında Aydın'ın Çine ilçesinde karakollar köyünde tespit edilen höyüğün kuzeyinde yapılan kaçak kazılar sonucunda geç döneme ait mezar yapısı bulunur ve mezarın hemen kenarında büyük çatı kiremidi parçaları ele geçirilir (Günel, 2002: 115).

2002 Konya-Karaman Yüzey araştırmaları sırasında Hayiroğlu kasabasının 3 km kuzeyinde Turfalı Höyük diye adlandırılan höyükte defnecilerin yapmış olduğu kazılar ve yapılan kanal çalışmalarından dolayı tahrip edilmiş, bunun sonucunda yüzeye çıkan Geç Roma Dönemi mezar örtü kiremitleri bu yüzey araştırmasında kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Akşehir kasabasında sebze tarlalarının içinde Geç Roma Dönemi'ne ait mezar kiremitleri ele geçirilmiştir (Bahar, 2003: 205-208).

Olba'da çevresi taş bloklarla çevrilmiş kiremit örtülü basit bir mezar bulunmuştur (Erten, 2012: 77).

Antandros antik kentinin nekropol alanında kiremit mezarlar ele geçirilmiştir. Bu 32 ve 33 numaralı kiremit mezarlarının erişkin bireylere ait olduğu ve bu mezarlarında kiremit sayısının mezarda yer alan bireyin boyuna orantılı olarak değiştiği görülmektedir. 32 numaralı mezar bir kadına ait olup üzeri dört stroterin iki sıra halinde karşılıklı çatılmasıyla elde edilmiştir. Mezarın açıkta kalan baş ve ayak uçları birer stroter ile kapatılmıştır. 33 numaralı mezar ise altı stroterin üç sıra halinde karşılıklı çatılmasıyla oluşturulmuştur. Açıkta kalan uçları birer stroter ile

kapatılmıştır. Başka bir çatı kiremidi mezarı olan 47 numaralı mezarda ise 3-4 yaşlarında bir çocuğa ait olup sadece iki oval stroter ile yapılmıştır. Yere yatırılan oval stroterin üzerine birey yatırılmış, baş ve ayak uçlarına birer taş yerleştirilmiş, böylece üzerine kapatılmış olan stroterin bireye temasını önlemiştir. Antandros Nekropolisi'ndeki Hellenistik Dönem çatı kiremidi mezarlar kadın, erkek ve çocuklar için yaş ve cinsiyet ayrımına bakılmaksızın kullanılmıştır (Yağız, 2009: 39).

Hatay'ın Yayladağı Bölgesi'nde yapılan yüzey araştırmasında kiremit mezar tipleri bulunup belirlenmiştir (Pınar, 2010: 453-454). Bu verilen örnekler çerçevesinde Anadolu'nun birçok bölgesinde kiremit mezarın olduğu kanıtlanmıştır.

3.5.3. Gemiler'deki Kullanım Alanları

Özellikle Bizans Dönemi seramik atölyelerinde kiremit üretiminin yoğun bir şekilde yapıldığı bilinmektedir. Yapılan bazı araştırmalar bu üretimin denize yakın noktalarda¹¹ olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi ise kiremitlerin ticaret amacıyla bir yerden başka bir yere ulaştırılmasını daha kolay ve ucuza mal etmektir. Bu ticaretin izleri kiremit taşıyan batıklara yapılan sualtı araştırmaları ve kazılarıyla görülebilmektedir. Sualtı kazılarında ticaret amacıyla taşınan çatı kiremitlerin bulunması dışında bu teknelere ait kiremitler de bulunmaktadır (Şekil: 19). Bazı batıklarda teknelerin kapalı kısımlarının üstünü örtmek amacıyla kullanılmış az sayıda kiremit bulmak mümkündür (Demir, 2003: 319). Bu izler Akdeniz'in birçok yerinde görülebilmektedir. MS 7. yüzyıla tarihlenen Yassıada Bizans Batığı'nda ele geçen bu kiremitlerin neden kullanıldığı yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır (Bass, Van Doorninck 1982: 87).

¹¹ 1994 yılı Marmara adaları sualtı araştırmasında Saraylar Limanı kuzey çıkışında Abrus Limanı diye adlandırılan koyda 150-200 metrelik sahil şeridinde 2 tane fırın kalıntısı saptanmıştır. İlk fırın kalıntısının olduğu yerde Ganos tipi amphoraları taklit eden bir üretim yeri olduğu diğer fırının bölgesinde bulunan malzemeye dayanarak çatı kiremidi üretim kompleksine ait olduğu görüşleri ortaya atılmıştır (Günsenir, 1995: 360).

Şekil 19: Mutfak Bölümünün Çatısı Kiremit Olan Bir Gemi Modeli

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

Bu batık ilk olarak Trockmorton tarafından 1958 yılında incelenip daha sonra INA¹² tarafından 1961-1964 yılları arasında kazısı gerçekleştirilmiştir. 32-39 metre derinlikte bulunan batık birçok Yunan ve Roma gemisinden farklı olarak inşa edilmiştir. Mutfağa erişimi kolaylaştıran ve yeterli ışık almasını sağlayan güverte kamarasının üzeri, kırılmaya müsait olmasından dolayı denizde kullanılması fazla pratik olmayan çatı kiremidi ile kaplıdır. Bu görüntü gemiye şık bir zarafet ve itibar katmaktadır. Batıkta yapılan incelemelerde batığın kıç kısmında çatıya ait dağılmış kapama ve kaplama kiremitlerine rastlanmış ayrıca o alanda ele geçirilen mutfak malzemeleri ile kiremitle kaplı kısmın mutfak¹³ olarak kullanıldığı tespit edilmiştir

¹²Institute of Nautical Archaeology

¹³Yassıada Batığı'nda çatıyı kaplayan kiremitlerden bir tanesinde tuğlalardan yapılmış olan küçük ocaktan dumanın çıkmasını sağlamak amacıyla yuvarlak bir baca deliği mevcuttur. İçinde ateş yanan

(Şekil: 19). Bu alanda ele geçirilen kiremitlerden ölçülerin 3,3 x 1,2 m olduğu anlaşılmıştır (Beltrame, 2015: 65).

1950'lerde keşfedilen İtalya Albenga'daki Roma batığından ele geçen bazı tuğlalar, Nino Lamboglia tarafından çatı ile kapatılmış bir mutfak bulunan Roma Dönemi batıklarından biri olarak tanımlanmıştır. Yassıada Batığı'ndan ele geçen düz ve kapama kiremitleriyle bu düşünce doğrulanmaktadır. Guernsey Batığın'da da Yassıada Batığın'da rastlanan çatı kiremitlerine benzer kiremitler ele geçmiştir (Beltrame, 2015: 65).

İtalya açıklarında MÖ 80-60 yıllarına tarihlenen ve Madrague de Gien batığı gibi, Roma Dönemi'nin belkide en büyük gemilerinden biri olan Skerki D Batığı'nda mutfak kapları, taştan bir el değirmeni ve aynı alanda bulunan çatı kiremitleri ele geçmiştir. Bu durum gemide de bir mutfak alanı olduğunu işaret etmektedir (Ballard vd 2000: 1608).

Bunlardan başka, Yassıada'da olduğu gibi Chrétienne C Roma Batığı'nın yakınında bulunan kiremitler de batığın kış tarafında yer alan çatılı bir mutfak olduğuna işaret etmektedir. Yassıada da başlarda basit çatı kiremitleri oldukları düşünülen, ölçüleri aşağı yukarı 23 x 23 x 2,5 cm olan bir dizi küçük, düz ve kare formlu pişmiş toprak tuğlaların daha sonra büyük olasılıkla bir ocağa ait olabileceği anlaşılmıştır (Beltrame 2015: 63). Ayrıca çatı kiremitlerinden daha kaba ve daha kötü pişmiş, sıcağa daha dayanıklı ocağa ait tuğla parçalarından, Fred van Doorninck hafif olanlarının mutfak çatısında ve ağır olanlarının ise ocak için kullanıldığını tespit etmiştir (Beltrame 2015: 63).

1984 yılı Aydın, Muğla ve Antalya illeri sualtı araştırmalarında, Marmaris'in 2 saat güneybatısında emekli süngerci Mustafa Eren, 25 sene önce bulduğu fakat daha sonra önemini anladığı batığın yerini aktarmış ve ikinci bir batığın yerini belirtmiştir. Bu batığın, Bodrum Sualtı Arkeoloji Enstitüsünün 1982 yılında gerçekleştirdiği araştırma sırasında Söğüt, Arap Adası civarında MS 6. veya 7. yüzyıla ait bir Bizans batığı olduğu anlaşılmıştır. Batığın bulunduğu zemin, 25 m deki kumluk bir düzlükten başlamıştır ve 36 metreye kadar 30 derecelik bir eğimle devam etmiştir. Batığın içerdiği malzemelerin yamaçtaki dağılımına bakılarak, 25 metredeki külçe cam yığının

tuğla ile yapılmış olan ocağın yeri tam olarak bilinmemekle beraber mutfak girişinde, sol tarafında olduğu ve bulunan demir çubuklar nedeniyle yemeklerin ızgara üzerinde pişirildiği anlaşılmaktadır (Beltrame, 2015: 65).

doğu kısmında görülen ve hemen hemen batıdaki keramik malzemenin tamamını oluşturan bu kiremitlerin, yüksek ihtimalle geminin mutfak veya kuzine kısmını örten malzeme olduğu öne sürülmüştür (Pulak, 1984: 40).

3.5.4. Duvarlar'daki Kullanım Alanı

Nekropoller dışında kiremitlerin başka alanlarda da kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Bizans Dönemi'nde sur duvarlarının güçlendirilmesi için çatı kiremitlerinin kırılarak parçalar halinde duvarlara yerleştirildiği bilinmektedir ve yapılan kazılar sonucunda birçok parça ele geçmiştir (Demir, 2003: 319). Karia Bölgesi'nde yer alan Mylasa antik kenti bulunan surları içerisinde kiremit parçaları derz içlerinde yer almaktadır (Rumscheid, 1998: 167). 2004-2005 yıllarında Milas'ta Kayıtlı Mahallesi'nde yapılan kurtarma kazısında mekanları oluşturan duvarların içerisinde tutturucu malzeme olarak kiremit kırıklarının kullanıldığı görülmüştür (Kızıl, 2006: 426).

2004 yılında Alanya ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında Alanya'nın Oba Beldesi'nde yer alan Kızılcaşehir Köyü'ndeki surların duvarlarında kiremitler kullanılmıştır. Bu duvarlar Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir. Yine Alanya civarında yer alan Mylome antik kentindeki surların duvarlarında kiremitlerin kullanıldığı araştırmalar sonucunda bilinmektedir (Doğan, 2005: 137-138).

2004 yılında Nif Dağı Araştırma Projesi'nde, Nif Dağı'nın doğusunda, Balıcaoluk Kalesi'nin güney batısında bir Bizans yapısı saptanmış bu yapının duvarında kiremitlerin kullanıldığı görülmüştür (Tulunay, 2005: 191-192). Alanya'da Naula'daki yapılarda kiremit parçalarının diğer seramik parçalarıyla birlikte harçla karılarak duvar içerisinde kullanıldığı görülmüştür (Doğan, 2008: 128).

2009 yılında Taşkent, Seydişehir yüzey araştırmalarında Elvas Tepe'de tespit edilen bazı yapıların duvarında kiremit katkılı harç ile sıvanmış duvarlar görülmüştür (Baldıran, 2010: 223). Panaztepe'nin doğusunda bazı mekanların yer yer taş ve yine çatı kiremidi parçalarıyla kaplandığı tespit edilmiştir (Erkanal, 1996: 282).

3.5.5. Yapı Zeminleri'nde

Tegula üzerindeki kenarların yontularak kasten ortadan kaldırıldığı birkaç örnek vardır. Bunun amacı tegulaları zemin döşemesi için kullanmaktır. Tegula zemin için kullanıldığında, yontulmuş kenarların görülmemesi için alt kısmı üste gelecek şekilde yerleştiriliyordu. Paestum'da hamam odalarının birinin zemini, kenarları yontulmuş tegulalarla kaplıdır. Ancak buradaki tegulaların üst kısmı yüzeydedir ve yontulmuş kenar izleri ortaya çıkmıştır. Pompeii'de, kesip atılmak yerine düzgünce traşlanmış örnekler mevcuttur (Brodribb, 1987: 14).

2007 yılı Çorum ve Çankırı illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Çorum ili merkez ilçesi Balım Sultan Köyü Suraçayırı/ Köyaltı mevkiinde yer alan geniş bir alana yayılan bir Roma yerleşiminde pişmiş topraktan taban kaplama kiremitleri tespit edilmiştir (Yıldırım, 2008: 93). Yine Çorum ili Çankırı ilçesinin Aydın Köyü'nde Geç Roma Dönemi'ne ait taban kiremitleri ele geçirilmiştir (Yıldırım, 2008: 100).

Tarsus Cumhuriyet Alanı'nda 1995 yılı kazı sezonundan bir önceki sene teras duvarlarının kaldırılma çalışması başlatılmış ve 1995 kazı sezonunda ise çalışmalara kalınan yerden devam edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında çatı kiremitleriyle oluşturulan bir zemine rastlanılmıştır (Zoroğlu, 1996: 402).

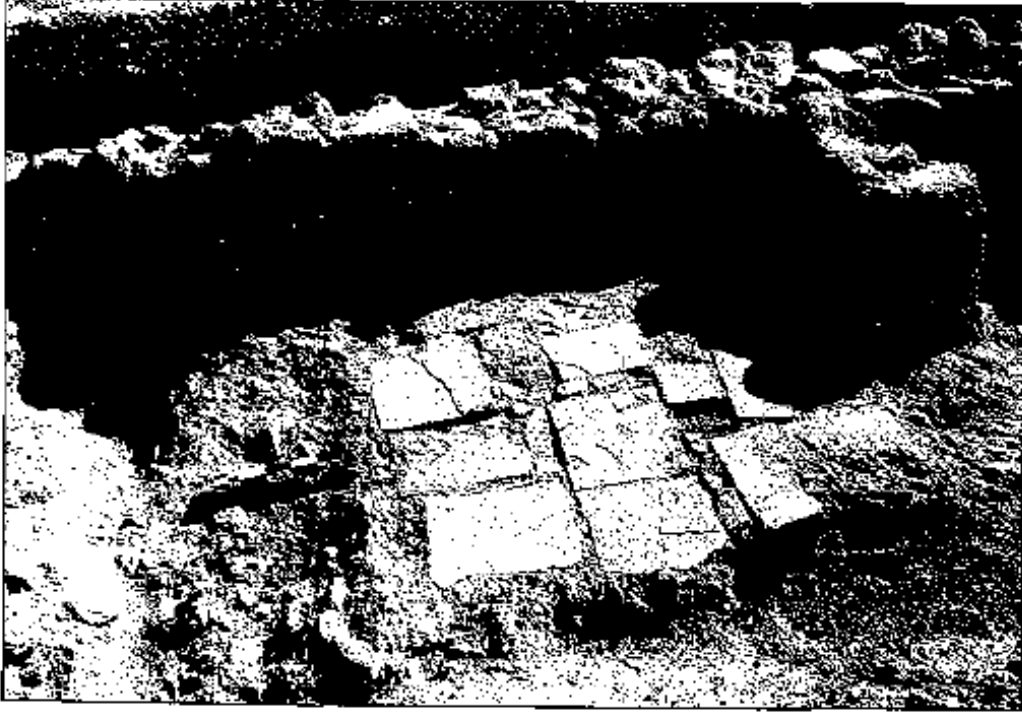
1997 yılı Metropolis kazılarında Akropol'un güney batısında yapılan çalışmalarda Bizans Dönemi'nde yerleşim görmüş yer yer korunmuş durumda yer alan devşirme çatı kiremitlerinden oluşan taban döşemesi olduğu saptanmıştır. Tabanın hemenalt kısmında Geç Geometrik, Oryantalizan, Arkaik Dönem seramik parçaları vs. çıkmıştır (Meriç, 1988: 338).

2000 yılında Şarhöyük ve Dorylaion'da gerçekleştirilen kazıda 13 ve 14 nolu plan karelerdeki çalışmalarda kırık çatı kiremitleriyle yapılmış taban kaplamasına rastlanılmıştır (Darga, 2001: 210).

Oylum höyükte bulunan mozaikli bazilika güneyinde gerçekleştirilen çalışmalarda iki odalı bir yapının temel izleri bulunmuş iki sıra taştan oluşan duvarların arasında taş ve kiremit parçaları ile doldurulmuş olduğu görülmüştür. Ayrıca zemin kaplamasında çatı kiremitlerinin kullanıldığı saptanmıştır (Özgen, 2007: 414).

Phokai pers mezar anıtı yakınlarındaki Hellenistik Dönem seramik atölyesi kil havuzun tabanı çatı kiremidiyle kaplanmıştır (Özyiğit, 2003: 333-350) (Şekil: 20).

Şekil 20: Foça Pers Mezar Anıtı'nın Pişmiş Toprak Taban

Kaynak: Özyiğit, 2003: 333-350.

3.5.6. Diğer Kullanım Alanları

Tegulalar asıl olarak çatı kaplama için üretilmelerine rağmen birçok amaçta kullanılmıştır. Diğer tüm Roma kiremit ve karoları gibi kolayca adapte edilebilmekteydi. Zemin döşemesi, katman birleştirici, duvar temeli, *pilae* başlığı, hypocaust *pilae*'si, dolap altlığı, merdiven basamağı, duvar girintisi, drenaj, ocak zemini, duvar üst başlığı, fırın, baca başlığı, tegulanın kullanıldığı diğer alanlardır (Brodribb, 1987: 21).

Demircili Sinop Amphora Atölyeleri Kazısı sırasında bulunan A/AA 101 karesinin bulunduğu alanda 3/c fırınının ısıtma odasının duvarında ısının yalıtımı amacıyla kiremitten yaklaşık 35 cm genişliğinde bir küçük duvar yapıldığı görülmüştür (Tezgör, 1995: 279). 1996 yılında gerçekleştirilen çalışmalarda Fırın

2'nin ısıtma odası duvarının kiremitlerden yapıldığı görülmüştür. Ayrıca daha güneyde ortaya çıkarılan armudi formu fırın, bir giriş ve alt kısmı tuğla, üst kısmı kiremitten örülmüş bir duvara sahiptir. Fırının üstü ve girişi çok sayıda çoğunlukla dikey ve paralel olarak bulunmuş olan kiremitlerle doldurulmuştur. Pişme odasının ve girişi dolduran kiremitler fırının üst örtüsüne ait olmalıdır. Justinianus Dönemi'ne ait bir sikke, fırınların MS 6. yüzyılın 1. yarısında kullanıldığı fikrini doğrulamaktadır (Tatlıcan, 1998: 467-469).

Kaunos' ta 1997 yılı araştırmasında Apollon Kutsal Alanı'nda 1 No.lu odanın olduğu bölümde, duvar içerisinde, kiremit parçalarının kullanıldığı ve bunun harç yardımıyla birbirine bağlandığı görülmüştür (Işık, 1998: 197).

Geç dönemlere bakıldığında 2001 yılında Antalya Olympos ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Olympos'ta yer alan tonozlu bir mezarın içinin kalın bir sıva ile bu sıvanın da su geçirmeyen kiremit katkılı bir harç ile kaplandığı aktarılmıştır (Uğurlu, 2002: 144). Buna benzer örnekler çoktur. Geç dönemde farklı alanda kullanılan bu kiremit malzemesi ikinci hatta üçüncü kullanım evrelerini oluşturmaktadır. Günümüzde de aynı şekilde bu tarz kullanımlarla karşılaşılabilir.

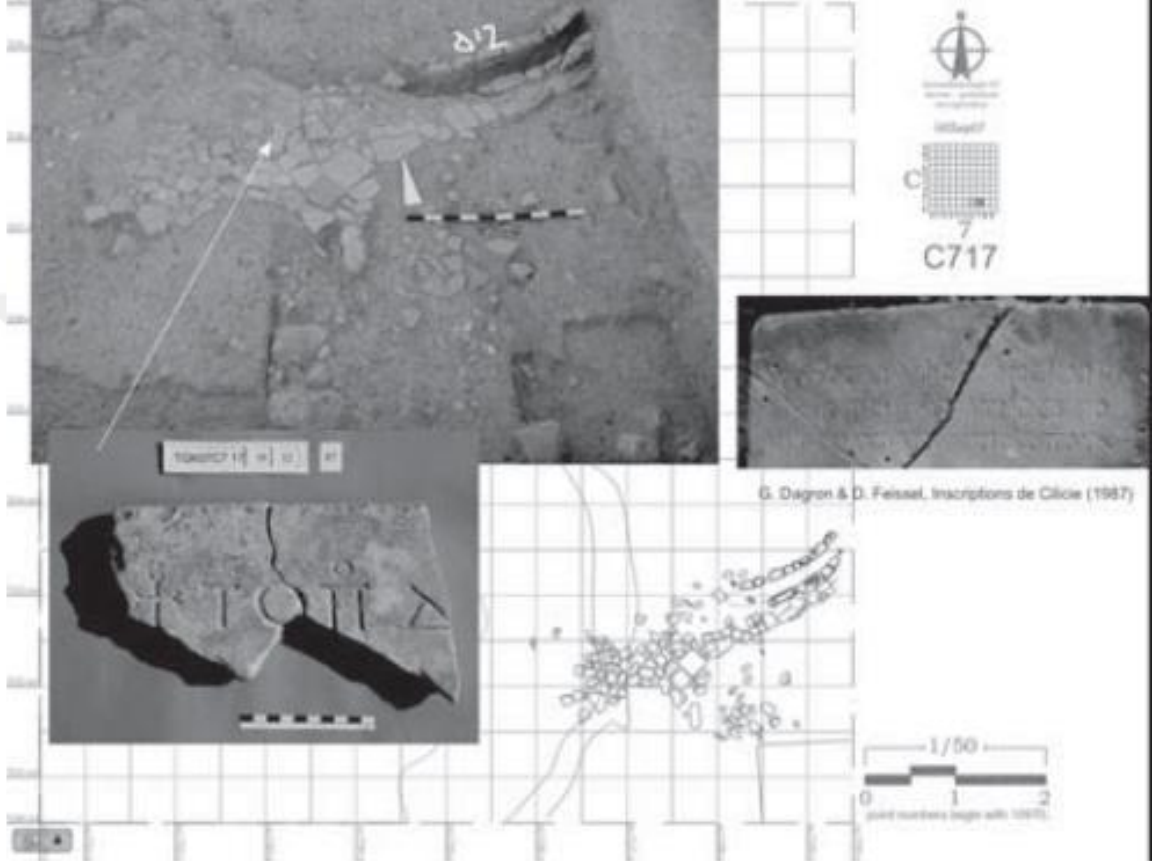
1979 Kyme kurtarma Kazısında A4 açmasında bulunan duvarın içerisinde birçok sütun parçası ve çatı kiremidi dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır (Uçankuş, 1980: 147).

2004 yılı Burgaz kazı çalışmalarında SE.5.5.D açmasında D229 duvarının batısında, duvara paralel olarak uzanan çatı kiremitleri ve işlenmiş düzenli taşlardan yapılmış 30-35 genişliğinde yaklaşık 3 m uzunluğa sahip bir kanal görülmüştür (Tuna, 2005: 208-209). 2005 yılı Burgaz kazılarında 5.5.B açmasında görülen kanalın devamına ulaşılmış, kanalın, çatı kiremitleri ve taşlarla desteklenerek yapıldığı görülmüştür (Tuna, 2006: 305).

2005 Yılı Klaros'ta, Propylon Sektörü'ndeki çalışmalarda Propylon'un batı yönünde bulunan ilk basamağın üzerine muhtemelen Geç Roma Dönemi'ne ait pişmiş topraktan bir kanal yapıldığı görülmüştür. Bu kanalın kapağı da kiremitten olup sağlamlaştırmak için üzeri taş ile örülmüştür (Şahin, 2006: 592).

2007 Tarsus-Gözlükule kazısında C7 17 ile C7 16 arasında yüzey tabakasının altında kısmen devşirme taşlar ve kırık düz kiremit parçalarından düzensiz biçimde oluşturulmuş bir taban döşemesine rastlanılmıştır (Özyar, 2008: 50) (Şekil: 21).

Şekil 21: Düzensiz Biçimde Oluturulmuş Kiremit Taban

Kaynak: Özyar, 2008: 58.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİKÇAĞDA DENİZ TİCARETİ

4.1. DENİZ TİCARETİ

Deniz ticareti geçmişten günümüze kadar olan süreçte hiçbir zaman önemini kaybetmemiş bir şekilde devam etmektedir. Antik Dönem deniz ticareti hakkındaki bilgilere birçok yöntemle ulaşmak mümkündür. Fakat deniz ticaretine girmeden önce ticaretin doğuşuna değinmek faydalı olacaktır.

Yapılan arkeolojik çalışmalardan elde edilen verilerle Neolitik Çağ'dan itibaren kültürler arası ilişkilerin sadece kara yoluyla değil aynı zamanda deniz yoluyla da gerçekleştiği bilinmektedir. Hammadde ihtiyacından kaynaklanan bu ticaret yayılım göstermiştir. Bunu örneklemek gerekirse bir obsidyenin Neolitik Çağ'dan itibaren Güney Ege'deki Melos Adası'ndan Kara Yunanistan'daki Teselya Bölgesi'ne yayılımı bu durumu net bir şekilde göstermektedir (Mathaus, 2006: 335). İlk Tunç Çağı'nda (MÖ 3000) Akdeniz dünyasının diğer kültürlerle olan ilişkisi artış gösterdi. Erken Minos Uygarlığı bu dönemde Mısır'la yoğun ilişkiler içerisindeydi. Nil'den Girit'e taş kaplar ithal edilmiş buna bağlı olarak doğu sanatına özgü bu kaplar Minos sanatına yeni esin kaynağı olmuştur. Yine bu dönemlerde Kyklad denizcileri Orta ve Batı Akdeniz'e kadar uzanarak etkinliklerini sürdürmüşlerdir (Mathaus, 2006: 336). Girit'te Neolitik ve Subneolitik devirlerden sonra MS 2000-1570 yılları arasında Knossos, Phaistos ve Melia'da ilk tahkimatsız¹⁴ saraylar dönemidir. Adadaki ekonomik yaşamın merkezi olarak görülen saraylar döneminde, Giritliler Hellas, Suriye, Mısır limanları ile ticaret yapmışlar bunun sonucunda Mısır etkisinde bir resim yazısı geliştirmişlerdir. İkinci saraylar döneminde¹⁵ Girit, Mısırdaki "Yeni Devlet"

¹⁴ Tahkimat, savaşlarda kullanılmak üzere savunma amaçlı inşa edilmiş askeri yapılar ve binaları tanımlar. İnsanoğlu binlerce yıllık uygarlık tarihinde çok çeşitli şekillerde savunma amaçlı yapı inşa etmiştir. Savunma amaçlı yapılmış olan askeri yapılar çok çeşitlidir. Hisar, kale, müstahkem mevki, sur bunlardan bazılarıdır. Savunma amaçlı yapılan bu tahkimatlar genelde ikiye ayrılabilir. Kalıcı tahkimatlar, bir devletin sahip bulunduğu kaynaklarla uzun süre ayakta kalabilecek malzemelerle, mühendisler tarafından inşa edilir. Geçici tahkimatlar ise seferdeki birlikler tarafından yerel olarak temin edilebilecek işgücü ve malzemelerle kısa vadeli ihtiyaçları gidermek üzere yapılır.

¹⁵ MÖ 1570-1425 yılları Knossos, Phaistos, Hagia Triada'daki ikinci sarayların en gelişmiş oldukları dönemdir(OM III–GM I–II).

ile canlı bir ticarete girmiştir. Yine bu dönemde resim yazısı yerine Linear A'nın geçtiği görülmüştür (İplikçioğlu, 2007: 12-13).

MÖ 2000 yılına baktığımızda Minos Kamames keramiğine Kıbrıs Adası'nda, Suriye kıyılarında, yukarı Mısır Bölgesi'nde hatta Aşuan'a kadar olan bölgelerde rastlanılmıştır. MÖ 2. binin birinci yarısında Girit ile Doğu Akdeniz Bölgesi'nin önde gelen kültürleri arasında köklü ilişkilerin yaşandığını, Girit'teki Mısır Skarebeleri ve Suriye Mezopotamya silindir mühürlerinin görülmesi ispat etmektedir (Mathaus, 2006: 336). Ticaret ilişkileri sonucunda kültürler arası etkileşim de her alanda görülebilmektedir. Minos kültüründe kedi, maymun resimlerinin betimlenmesi, Mısır'ın Sarmal türü Minos bezeme örneğini benimsemesi buna birer örnektir. Aynı şekilde bu etkileşim dinde de görülmektedir. Geç Tunç Çağı'nda ticari ilişkilere bakıldığında Akdeniz'in kültürel ilişkileri giderek yetkinleşmiş ve batıya yayıldığı görülmüştür (MÖ 1600-1550). Minos keramik ithalatının Kıbrıs, Suriye ve Filistin'e kadar olması ilişkilerin sürekliliğini göstermektedir. Ayrıca Miken üretimi malların yayılımı, Doğu Akdeniz'de Mısır'dan Anadolu kıyılarını takip ederek Kıbrıs Levant Bölgesi'ne hatta doğrudan Mısır'a ulaşan geniş bir deniz yolu güzergahının ortaya çıkarmakta ve bu ticaretin düzenli bir biçimde devam ettiğini göstermektedir (Mathaus, 2006: 336).

Geç Tunç Çağı'nda deniz ticaretinde özellikle Doğu Akdeniz'de bir hareketlilik görünmektedir. Süngerciler tarafından keşfedilip, INA (Institute of Nautical Archaeology) tarafından kazısı yapılan Uluburun Batığı¹⁶, bu çağda gerçekleşen deniz ticaretinin boyutunu göstermesi açısından ve Akdeniz'de deniz aşırı seyir amacıyla inşa edilen tek gemi olarak bize sağladığı bilgi bakımından oldukça önemlidir. Batıkta birçok malzemeye karşılaşılmış ve bu malzemelerin farklı bölge ve kültürlerle ait olduğu görülmüştür. Gemide en az 135 parça Kıbrıs üretimi seramik

¹⁶ Uluburun Batığı, Türkiye'nin güney sahilinde, Antalya İli Kas İlçesi'nin 8,5 km güneyinde Uluburun adı verilen burnun doğusunda ortaya çıkarılmıştır. Yalnızca Anadolu'nun değil, diğer Ön Asya Uygarlıkları'nın Bronz Çağı'nı aydınlatan buluntuları içermesi nedeniyle, son yılların en önemli arkeolojik buluntusudur. Uluburun Batığı kazıları 1983 yılında Cemal Pulak başkanlığında INA (Institute of Nautical Archaeology) araştırmacıları ile birlikte INA tarafından başlatılmıştır. Batığın kazısı 1994 yılında sona ermiştir. Bu araştırmacılar arasında Prof. Dr. G.F. Bass da bulunmaktadır. M.Ö. 1300 yıllarına tarihlenen batık 45 metreden 60 metreye kadar değişen bir derinlikte bulunmuştur. Batığın en önemli buluntu grubunu oluşturan bakır külçeler Genç Bronz Çağı'nda ticareti yapılan en önemli hammaddelerdendi (Pulak, 1995: 215-228). Bakır kargonun yanı sıra 1 ton civarı kalay ve yine hammadde olarak taşınan cam külçeler ana kargoyu oluşturmaktadır. Batıktan çıkan buluntular şuan Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nde Geç Tunç Batıkları Salonu'nda sergilenmektedir.

kabın olduğu ortaya çıkarılmış ve bunların bir kısmının kullanılmadığı görülmüştür. Ege’ de benzerlerine rastlanan ve envanterlenen bu seramiklerin toplamının üç katı kadarının bu gemide yer aldığı saptanmıştır. Bunun dışında 23 parça Miken seramiğinin olması, Miken’lere ait kişisel eşyaların yer alması, Yunanistan ve kuzeyine ait olabilecek malzemelerin olması batı ve kuzey balkanlarla olan ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir (Pulak, 1995: 224-225).

Batıktan ele geçen Suriye-Filistin Bölgesi amphoraları içinde taşınan bir ton kadar menengiç reçinesinin; kobalt-mavisi cam külçelerin; Afrika kökenli birkaç kütük ile ayrıca saptanan meyve, hububat ve baharat kalıntılarının bir kısmının ticaret amaçlı olduğu sanılmaktadır. Bu batıkta yapılan çalışmalar neticesinde geminin mallarını oluşturan birçok ticari ve kişisel eşyaya ulaşılmış bu eşyaların farklı bölgelere ait olduğu anlaşılmıştır. Pitolar içerisinde yüklü olan bu mallar Kıbrıs yapımı seramikler, Miken, Asur, Suriye ve olasılıkla Kasit uygarlıklarına ait mühürler, fildişi eserler yine Suriye-Filistin Bölgesi ve Mısır eşyaları ticareti göstermesi açısından oldukça önemlidir (Pulak, 1994: 226-227).

Gelidonya batıđı¹⁷, ele geçen buluntularına göre Mö 1200 yılına tarihlendirilmektedir. Batıkta bulunan kzgn şeklindeki bronz külü ve aletlerin yapılan araştırmalarda Kıbrıs kökenli, geminin ise bir Suriye ticaret gemisi olduğu ortaya çıkarılmıştır (Canbazoglu, 1982: 369). Bu bakır külçelerin ele geçmesi batıkta bulunan ağırlıkların Yakın Doğu ve Miken ağırlık sistemlerinin bir kombinasyonu olabileceği ileri sürülmektedir. (zdaş ve diğerleri, 2011: 119). 9-10 metre boyutlarında olduğu düşünülen bu batık tunç kalay ingotlardan oluşan bir kargo ve bunun yanında hurda madeni olarak taşınan aletler de yer almaktaydı. Bu batıkta bulunan seramik kaplar sayesinde tarihlendirme yapılabilmiştir. (Bass 1961: 271; Bass 1991: 71; Bass 1996: 29.) Aynı zamanda gemide ele geçen Kıbrıs kökenli seramiklerin yakın doğuluların Ege ile olan direk ticareti olduğu görüşünü desteklemektedir. Bu

¹⁷ Finike-Antalya arasında Gelidonya Burnu denen bölgede yer almaktadır. Kazısı 1960 yılında yapılan ve bulunduğu sırada 30 m. derinlikte ele geçen bu batık (Canbazoglu, 1982: 369)bilimsel kazı standartlarına uygun olarak yapılan ilk sualtı kazısı ünvanını taşımaktadır. Bununla birlikte ülkemiz karasularında fiilen sualtı arkeolojisi başlamıştır (zdaş ve diğerleri, 2011: 115-126).

batıktan çıkan eserler ile birlikte Geç Tunç Çağı deniz ticareti hakkında bilgiler artmaktadır. (Özdaş ve diğerleri, 2011: 115-126).

Fenikeliler'in¹⁸ bulunduğu bölgenin denize açık olması ve Girit'e kadar komşu olan bölgelerle eskiye dayanan ilişkileri sebebiyle bu kavmin kısa sürede ticaret ve ulaşım konularında ön plana çıkmasını sağlamıştır. Doğu Akdeniz'de siyasi güçlerin kalkmasıyla Fenike kent devletleri en parlak dönemini yaşamaya başlamıştır. Ticaret alanını genişleterek sadece Suriye Bölgesi'yle ticaret yapmakla kalmayıp tüm Akdeniz'i dolaşıp uygun yerlerde ticaret kolonileri kurmaya başlamıştır. Fenike Kolonizasyon hareketi MÖ 1100 yıllarında Cebelitarık boğazına ulaşmış bu noktaya giden yollar üzerinde birçok Fenike üssü oluşmuştur. Bunlar; Ege' de (Rhodos, Thera gibi), Kıbrıs' ta (Salamis), Malta' da (Melite), Sicilya'da (Olasılıkla daha sonraki Syrakousai, Motye ve Palermo kentlerinin yerinde), Sardinya'da, Balear Adaları'nda ve Güney İspanya' da (Malaga) bu tür üsler ortaya çıkmıştır. Bunun dışında Cebelitarık üzerinden Britannia ile de ticaret bağlantıları kurulmuştur (Özellikle kalay ithalatı nedeniyle). Yine Kuzey Afrika kıyısında Leptis, Hadrumetum, Hipo, Utica ve ünlü Kartaca kentlerini kurmuşlardır. Böylece ticari ilişkilerini Kızıldeniz Bölgesi'ne kadar uzatmışlardır (İplikçioğlu, 1990: 100-101). Büyük bir deniz ticareti ağı oluşturmuşlardır.

Yunan kolonizasyon hareketlerinin başlamasıyla 8. yüzyılda ilk koloni Al-Mina kenti, Suriye kıyısında kurulmuştur. Bu dönemde Yunanlılar, Fenikeliler'in bölge ticaretindeki yerini kırmaya başlayarak, Akdeniz'in yeni gücü haline gelmeye başlamıştır. Akdeniz'de bu yüzyıldan itibaren Fenike, Etrüks ve Yunan malzemeleri birlikte görülmeye başlar. MÖ 7. yüzyıl boyunca ve MÖ 6. yüzyılın ortalarına kadar Yunanistan ve Batı Anadolu kıyılarından Sicilya, Güney İtalya, Marmara ve Karadeniz kıyılarına doğru gerçekleşen kolonizasyon hareketleri sonucunda Yunanlılar nüfus fazlalarını bu bölgelere aktararak, yeni pazarlar yaratmış ve böylece pazarlarını genişletmişlerdir (Doğer, 1992: 12). Akdeniz'de yapılan arkeolojik kazılar

¹⁸ MÖ 12. yüzyıldan itibaren tarih sahnesine giren Fenikeliler etnik unsurların kaynaşmasıyla oluşmuşlardır. Olasılıkla MÖ 2. binyılın ilk yarısından itibaren ülkede var olan *Samiler* ile Deniz Kavimleri döneminin *Hint-Avrupalı-Egeli* göçmenleri sayılabilir. Fenikeliler adlarını, tahtanın yanında en önemli ihraç maddeleri olan "purpura" boyasına izafeten daha sonra Helenlerden almışlardır. (İplikçioğlu, 1990: 99-100)

ve sualtı araştırmalarından ele geçirilen malzemeler ışığında bu dönemde gerçekleştirilen ticaretin boyutu günümüzde de görülebilmektedir. Klasik Dönem'e bakıldığında Yunan ekonomisinde gerçekleştirilen ithalat daha çok hububat üzerine olurken, bunların karşılığı takas şeklinde zeytinyağı, incir ve keramik kaplarla olmaktadır. M 5. yüzyılda Ege Adaları'nın şarabı Sicilya, İtalya, Balkan lkeleri, Güney Rusya, Orta Asya, Kıbrıs, Suriye ve Mısır'a kadar ihraç edilmiştir. M 4. yüzyıldan itibaren Yunan ekonomisi güçlenmiş, ekonominin en önemli kısmını devlet kontrolündeki şarap ihracatının üzerine oturtmuşlardır. Adriyatik kıyılarında Sicilyalıların bu pazara hakimiyetinin yanında, bu rekabet ortamında Yunanlılar Doğu Akdeniz ve İtalya' ya şarap ihracatına devam etmişlerdir. Hellenistik dönemde birçok pazarda Yunan şarabının önemi artmıştır. Samos, Lesbos ve Thasos gibi bazı adalar da şarabıyla nlenmiştir. Zenon papirlerinde adalardan yapılan ithalat belirtilmektedir. Bu ortamda Mısır kendi üretimini korumak amacıyla ithal şaraptan yüksek vergi almıştır (Alpözen, zdaş, Berkaya 1995: 53-54.).

İskender'in fetihleri ile Asya'nın kapıları Yunan koloniciliğine açılmış ve böylece ekonomik bunalım geçici olarak savuşturulmuştur. Bu fetihlerle Mısır ve yakın Asya Hellas'ın kültürel ve ekonomik sistemin bir parçası haline gelmişlerdir. Ticaretteki değişim aracı konusunda sağlanan birlik, yeni yollar, limanlar, deniz fenerleri ve büyük gemiler, karşılıklı ilişkileri ve ticareti kolaylaştırdı. (Childe, 2007: 243-244). Bu ağda inşa edilen gemiler hem daha büyük hemde daha hızlı olmuşlardır. rnek vermek gerekirse Syrakuzalı Hiero için yapılmış 4200 ton yük taşıyabilecek bir gemiden söz edildiği kaynaklardan öğrenilmektedir. Bu da Hellenistik Dönem gemi yapımcılarının ne kadar ileri gittiğini göstermekle birlikte ticaretin boyutunu görmemiz açısından önemlidir. İskender Dönemi'nde, M 330'larda, Atina ve Yunan Adaları ihraç pazarı bularak eski pazarlarını yeniden ele geçirmişlerdir. Bu dönemde seramiklere yeni stiller eklenerek Güney Rusya ve İtalya'ya kadar, İskenderiye'ye ve Suriye'nin tüm limanlarına özellikle Kuzey Suriye'deki Europos'a, Filistin ve Kk Asya taraflarına büyük miktarda ithal etmişlerdir. (Childe, 2007: 249-251)

Hellenistik ağ boyunca gittikçe büyüyen devletlerin ve şehirlerin deniz yoluyla tahıl ticaretinde artış görülmektedir. Bunu takiben, yüzyıllarca süren Roma İmparatorluğu Dönemi'nde, ithal edilen tahıl miktarı artmış ve Kuzey Afrika da ana kaynak olarak tahıl ticareti içine dahil olmuştur. şarap ve zeytinyağı ise tahılın

takipçisi olmuştur. Anadolu'nun güneybatı kıyısında yer alan Knidos ve karşısındaki Rhodos, Atina'ya gemiler dolusu şarap göndermekteydi. Bu kargolar çok büyüktü ve bazen binlerce küplük olabiliyordu. Bu kadar sıvıyı amphoralar dışında, *dolia* adı verilen 2 m yüksekliğinde ve genişliğinde tanker benzeri, kilden yapılmış büyük konteynerlerde taşıyorlardı. İyi kazanç sağlayan tahıl, zeytinyağı, şarap, tuzlanmış balık ve garumun yanında yakın ve uzaktaki birçok mal her çeşit tüccarın Akdeniz'de deniz ticareti yapmalarını sağlıyordu. Bu ürünler de kilden kaplar içerisinde taşınmaktaydı (Casson, 2002: 110-112).

Antik dönemde deniz ticareti, kara ticaretine oranla çok daha karlı ve hızlı olabilmekteydi. Roma Dönemi'nde daha düzgün ve gelişmiş yollar yapıldığı halde kara yolunu seçmiş bir kervanın masrafları deniz yolunu seçene oranla yaklaşık 62 misli fazlaydı. Böyle bir masrafın ortaya çıkmasındaki temel sebep geminin taşıyacağı yük miktarında saklıydı. 10-20 ton civarında yükü taşıyan bir gemi yaklaşık 150-300 eşiğin taşıyabileceği miktara eşitti. Bu kapasitedeki geminin personeli yaklaşık 10-15 kişilik bir mürettebattır (Alparslan, 2010: 38).

Kısa zamanda çok miktarda kargo taşıma sorunu, büyük yük gemileriyle bertaraf edilmiştir. MS 2. yüzyılda kötü hava koşullarından dolayı Atina'nın Piraeus Limanı'na sığınan bir gemiden, uzunluğunun 54 metre, güvertenin karınaya kadar olan derinliği ise 13 metre olduğu şeklinde bahsedilmektedir. Geminin, Atina'daki her boğazı bir yıl boyunca besleyecek kadar çok miktarda tahıl bulundurduğu aktarılmıştır. Yaklaşık 1200-1300 ton ağırlığında olan geminin çapa bedeni 182 kg'dır. Bu büyüklükte 80 gemilik bir filo düşünüldüğünde Mısır'dan Roma'ya her yıl 135000 ton tahıl taşınması söz konusudur. Augustus Mısır'ı, ele geçirdikten sonra Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirir. Yılda 135 ton, yani Roma nüfusunu doyuracak tahılın üçte biri bu bölgeden gelmekteydi. Buda ticaretin büyüklüğünü göstermesi açısından çok önemlidir (Casson, 2002: 133-134).

Antik çağ deniz ticaretine baktığımızda ticaret ürünlerini sadece madeni ürünler, zeytinyağı, şarap, tahıl, garum, gibi temel ihtiyaçlar oluşturmamaktaydı. Birçok çeşitlilik söz konusuydu. Bu çeşitliliğin içerisinde, ticaret ürünlerinden bir tanesini de kiremitler oluşturmaktaydı. Kiremitler bilindiği gibi ağır olup kırılğan bir yapıya sahiptir. Bu yüzden uzak bir yere taşımak maliyetli olmakla birlikte kırılmaları da söz konusuydu. Bazı atölyelerin deniz kenarına yapıldığı, yapılan arkeolojik

araştırmalardan bilinmektedir. Bu atölyelerin denize yakın olması deniz yoluyla ticaretinin kolay olmasını sağlamaktaydı. Bu ticaretin izleri yapılan sualtı çalışmalarıyla da görülebilmektedir. Bu çalışmalarda, çatı kiremitleri geminin belli bir bölümüne ait şekilde (özellikle mutfak) ele geçirildiği gibi kargosunun tamamı da çatı kiremitlerinden oluşabilmektedir. Gerek ülkemiz kıyılarında gerekse Akdeniz’de, kargosu çatı kiremidi olan veya yalnızca geminin bir bölümünde çatı kiremidi bulunduran batıklar ele geçirilmiştir.

4.2. AKDENİZ’DE ÇATI KİREMİTİ BULUNAN BATIKLAR

Parker 1992 yılına kadar Akdeniz’de yapılan araştırmalarda bulunan batıkları derleyerek bunları alfabetik olarak sıraya koyarak bir katalog oluşturmuştur. Parker’ın yapmış olduğu yayından yararlanılarak içinde kiremit bulunan batıklar ayıklanmış ve teze dahil edilmiştir. 1251 batık içinde toplam 43 adet (Türkiye kıyıları hariç) aşağıda kronolojik olarak verilmektedir (Parker, 1992).

4.2.1. Hellenistik Dönem Batıkları

4.2.1.1. Piadha (No:810)

Yer: Yunanistan

Koordinat: (37°40’N,23°10’E)

Piadha körfezi girişinde yer alan batık 30-35 metre derinlikte yer almaktadır. MÖ 5. yüzyıl ile MÖ 1. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir(?). Kargosunu Lakonian tipte çatı kiremitleri oluşturmaktadır. Bu batık üzerinde tam bir tarihlendirme yapılamamıştır (Parker, 1992: 310) (Şekil: 22) .

4.2.1.2. Vulpiglia (No: 1230)

Yer: İtalya

Koordinat: (36°42’N,15°8’E)

Pachino yakınında (Doğu Sicilya) Cala Vulpiglia, Morghella girişinde 5-7 metre derinliklerde bulunmaktadır. Kargosu amphora olan bu batık MÖ 300-290 yıllarına tarihlendirilmiştir. Batıkta birçok amphora ve kapacak dışında hayvan ve insan kemikleri bulunmuştur. Gemide ayrıca kişisel eşyalar yer almaktadır. Bunun

yanında birkaç kiremit parçası bulunmuştur. Bunlar muhtemelen gemiye ait parçalardır (Parker, 1992: 451) (Şekil: 22) .

4.2.1.3. Porto Venere (No: 894)

Yer: İtalya Koordinat: (44°2'N, 9°50'E)

Porto Venere Luni'de, karaya yakın Locanda S. Pietro' da 4-8 metre derinlikte yer almaktadır. Kargosu kiremit olan bu batık MÖ geç 3. erken 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Deniz tabanında yapılan detaylı bir yüzey araştırmasında yoğun bir şekilde dağılmış olan kiremitlere, yaklaşık 1 metre yüksekliğindeki tümseğin alt kısmında rastlanmıştır. Bu kiremitler büyük kapama ve kaplama tiplerini içermektedir. Alanda herhangi bir kazı çalışması gerçekleştirilmemiştir. Kiremitlerin gemiye ait olabileceği düşünülmektedir. Ancak Bu kiremitler bir tapınağa daha uygun şekillidir hatta bunların alandaki bir tapınağı süslemek için taşındığı düşünülmektedir (Parker, 1992: 338-339) (Şekil: 22).

4.2.1.4. Lazaret (No: 593)

Yer: Fransa Koordinat: (39°52'N, 4°18'E)

Lazeret Adası'nın Mahon Liman girişinde Sa Mola yakınında, 15-20 m. derinlikte yer alan batık MÖ 3-2 yüzyıla tarihlenmektedir. Kargosu amphora olan batıkta çeşitli malzemelere rastlanılmıştır. Bunlar içerisinde hem kapama hem de kaplama kiremitleri bulunur (Parker, 1992: 241) (Şekil: 22).

4.2.1.5. Marsala (Punic Ship) (No: 661)

Yer: İtalya Koordinat: (37°73'N, 12°26'E)

Marsala'nın Punic gemisi, Motya veya Isole Grande ismiyle de bilinir. Batı Sicilya da Isole Grande Burnu'nda, Punto Scario'nun kuzey batısında kum zeminde,

kıydan 50 metre uzakta iki metre derinde neredeyse tam olarak bulunan, antik bir gemidir. Kargosu bulunmamaktadır. MÖ 250-175 yıllarına tarihlendirilmektedir. Kargosu bulunmayan bu gemide mutfak bölümüne ait az miktarda kiremit parçaları bulunmuştur (Parker, 1992: 262-264) (Şekil: 22).

4.2.1.6. Sud-Camarat (No: 1116)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°11'N,6°41'E)

MÖ 3-1. yüzyıla tarihlendirilen (?) kiremit yüklü bu batığın detaylı yeri ve derinliği bildirilmemiştir. Cap Camarat'ın güneyinde kargosu kapama ve kaplama kiremitleri olan bu batık hakkında çok az bilgi mevcuttur. Düz kiremitler üzerinde LVF şeklinde mühürler yer almaktadır (Parker, 1992: 414) (Şekil: 22).

4.2.1.7. Mahdia (No: 621)

Yer: Tunus

Koordinat: (35°30'N, 11°4'E)

Sünger avcıları tarafından 1907 yılında Ras Mahdia'nın 3 mil kuzey doğusunda bulunmuştur. Büyük bir kargoya sahip olan bu batıkta başlık ve kaideleriyle birlikte 70 adet mermer sütun ayrıca tam boyda ve minyatür bronz heykeller, mermer kaideler, vazolar, kandiller ve dekoratif bronz parçalar ele geçmiştir. 1907 ile 1955 yılları arasında birçok nedenden dolayı incelenmiştir. Kargo birçok kurşun ingot içermektedir. Bu ingotların bir kaçı geminin kumanyasını korumuştur. Gemi içinde dört adet kurşun çapa, kiremitler, perine kemiği, mil taşı, çeşitli amphoralar ve kaplar bulunmaktadır. Bu kaplardan batık MÖ 2. yüzyılın sonuna tarihlendirilmiştir (Parker, 1992: 252) (Şekil: 22).

4.2.1.8. Marzamemi G (no:676)

Yer: İtalya Koordinat: (36°45'N, 15°8'E)

Marzamemi koyunda, hemen resifin üzerinde 7 metre derinlikte yer almaktadır. MÖ 150 yılına tarihlenen bu batığın kargosunu amphoralar oluşturmaktadır. Hellenistik amphoralardan sadece küçük parçalar kalmıştır. Çatı kiremitleri ve bazı yerel kaplar bulunmuş ancak bunlar batıkla kesin olarak ilişkilendirilememiştir (Parker, 1992: 268-269) (Şekil: 22).

4.2.1.9. Chretienne C, La (No: 304)

Yer: Fransa Koordinat: (43°25'N, 6°53'E)

1952 yılında bulunan, La Chretinne resifinde 35 metre derinlikte yer alan bu batık MÖ 175-150 yıllarına tarihlenmektedir. Küçük bir gemi olan batığın kargosunu Graeco-İtalic tipinde amphoralar oluşturmaktadır. Agay Limanı'na varmadan önce La Chretinne de yer alan kayalıklara çarptıktan sonra batmıştır. Geminin taşıma kapasitesi yaklaşık 500 amphoradır. Gemi 13-15 ton kadar bir yük kaldırabilmekteydi. Ayrıca bu batıkta çatı kiremidi parçaları ele geçirilmiştir ve bu kiremitlerin altında mutfak malzemeleri yer almaktadır (Parker, 1992: 141-142) (Şekil: 22). Bu da, söz konusu kiremitlerin mutfağın üzerini kaplamak için kullanıldıklarını gösterir.

4.2.1.10. Escombreras (No: 388)

Yer: İspanya Koordinat: (37°33'N, 0°58'E)

MÖ 140-100 yıllarına tarihlendirilmiş olan batık, Escombreras Adası'nda uçurumun dibinde 28- 34 m derinlikte yer almaktadır. Kargosunu amphoraların oluşturduğu batıkta kiremitlere de rastlanılmıştır. Başka bir alanda yer alan benzer amphoralar MÖ 119'a tarihlendirilmiştir (Parker, 1992: 173) (Şekil: 22).

4.2.2. Roma Dönemi Batıkları

4.2.2.1. Port-Vendres E (No: 878)

Yer: Fransa

Koordinat: (42°31'N, 3°6'E)

Port-Vendres E, liman girişinde 16 metre derinlikte yer almaktadır. Kargosu amphora olan bu batık MÖ 50 ile MS 25 yılları arasına tarihlendirilmiştir(?). Batıktaki amphoralar dışındaki diğer bulgular ise çatı kiremidi parçaları, kandil vs. bulunmuştur. Fakat bu kiremit parçalarının nereye ait olduğu hakkında detaylı bilgi verilmemiştir (Parker, 1992: 332) (Şekil: 22).

4.2.2.2. Skarda A ve B (No: 1096 ve 1097)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (44°17'N, 14°41'E)

Skarda Burnu'nun kuzey batısında bulunan bu batığın derinliği bildirilmemiştir. Skarda A batığı MÖ 1. yüzyıl MS 1. yüzyıl dönemleri arasına tarihlendirilmiş kargosunu amphoralar oluşturmaktadır. Roma dönemine tarihlendirilmiş Skarda B batığının kargosunu kapama ve kaplama kiremitleri oluşturmaktadır. Bu batıklar hakkında sadece kısa bir özet rapor yayınlanmıştır (Parker, 1992: 407) (Şekil: 23).

4.2.2.3. Secanion, Le (No: 1059)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°32'N, 7°6'E)

'L' epave du Secanion' batığı Juan-les-Pins bölgesinde Secanion şamandrasından 200 metre doğuda bir resifin yamacında yüzeyden 5-26 metre arası derinlikte bulunmaktadır. Kargosu çatı kiremidi olan bu batığın tarihlendirilmesi, MÖ 10 ile MS 40 yılı arasına yapılmıştır. İyi korunmuş kargoda yüzlerce kapama ve kaplama kiremidi Juan-les-Pins yakınında deniz çayırları arasında bulunmuştur. Çok miktardaki düz kiremit üç sıra halinde bir yığın oluşturmaktadır. Bunlar üçgen bir imza

ile işaretlenmiştir (Yunanlıların delta işareti gibi değildir). Kapama (Imbrices) kiremitleri düz bir şekilde bulunmaktadır. Kiremitler kayalar üzerinde yer almaktadır. Geminin gövdesi korunamamıştır (Parker, 1992: 394) (Şekil: 23).

4.2.2.4. Opat (No: 764)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (43°44'N, 15°28'E)

Kornat Adası'nın güneydoğusunda, Opat noktasında olduğu bilinmektedir. Detaylı bölge ve derinlik rapor edilememiştir. Roma Dönemi'ne ait olan bu batığın kargosu çatı kiremididir. Bu kiremitler rapor edilmiştir (Parker, 1992: 295) (Şekil: 23).

4.2.2.5. Cabrera A (No: 123)

Yer: İspanya

Koordinat: (39°9'N, 2°56'E)

Cabrera liman girişinin doğu kısmında yer alan ve Cabrera-1 olarak bilinen bu batık, 22 metre derinliktedir. Kargosunu amphoralar ve kiremitlerin oluşturduğu bu batığın tarihlendirilmesi MS 300-325 olarak yapılmıştır. Daha önce yapılan araştırmalar C batığı üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak 1 ve 3 olarak adlandırılan (sırasıyla A ve C) batıklarda bulunan buluntular Palma Müzesi'nde, Cabrera 1-A ve 1-B olarak birlikte sergilenmektedir. İki batıkta benzer amphoraları (Afr. 2B-D formu) içermektedir. İki batıkta da gemi gövdelerinin iyi korunmuş olmasından dolayı birbirinden rahatlıkla ayrılabilir. Cabrera A' nın kargosu olan amphoralar, bir kiremit katmanının altında yatmaktadır (Parker, 1992: 80) (Şekil: 23).

4.2.2.6. Capo Carbonara C (No: 221)

Yer: İtalya Koordinat: (39°5'N, 9°32'E)

Kargosu kiremitten oluşan batık Capo Carbonara ve Cavoli Adası arasında sıklıkta yer almakta ve MS 30-70 yıllarına tarihlenmektedir. Batıkta iki boy duvar kiremidi, borular yer almaktadır (Parker, 1992: 113) (Şekil: 23).

4.2.2.7. Nemi A-D (No:732-735)

Yer: İtalya Koordinat: (41°43'N, 12°43'E)

Gemiler Nemi gölünde bulunmuştur. A ve B 1446 tarihinden beri bilinmektedir. Diğer iki gemi, göl 1929 da boşaltıldığında buradan kaldırılmış, daha sonra yangında yok olmuştur. Büyük gemilerin yanında batmış olan kiremit yüklü Nemi C, 5 metre uzunluğunda bir mavnadır. Bu batıkların MS 35-50 tarihlerine ait olduğu düşünülmektedir. Ne zaman battıkları kesin olarak bilinmemektedir (Parker, 1992: 286) (Şekil: 22).

4.2.2.8. Dromont G (No:377)

Yer: Fransa Koordinat: (43°24'N, 6°49'E)

Cap Dramont' un batısında yer alan bu batık çamur altında kaldığı için iyi bir şekilde korunmuştur. 48 metre derinlikte bulunan batık MS 60-70 yıllarına tarihlenmiştir. Yaklaşık 11 metre boyunda olan geminin kargosunun ağırlığı 2-4 ton arasındadır. Hem tegula hem de imbreks içeren batıkta ayrıca önemli miktarda çanak çömlek de ele geçirilmiştir. Ele geçirilen kiremitlerde mühür bulunamamıştır. Batık yağmacılar tarafından yok edilmiştir. Batıkta 40 adet mühürlü terra sigillata fincan La Graufesenque'den geldiği düşünülmektedir. Bunun dışında 100-200 arası kaba malzemeli mutfak kapları ele geçirilmiştir (Parker, 1992: 169) (Şekil: 23).

4.2.2.9. Roches D' Aurelle, Les (No: 994)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°27'N, 6°56'E)

St Raphael'in doğusunda 72 metre derinlikteki Off Les Roches d' Aurelle'nin kargosunda amphoralar, kaplar ve kiremitler yer almaktadır. MS 80-100 yıllarına tarihlendirilmektedir. Derin suda yoğun bir sediment tabakasıyla kaplı halde bulunan bu batık, 1979 yılında A. Pollino tarafından kısmen kazılmıştır. Amphoralar taşlaşarak bir tümülüs şeklinde 8-9 metre uzunluğunda, tabandan 70 cm yüksekliğinde bir çıkıntı oluşturmuşlardır. Amphoralar dışında 1000 adet kaba kap (Kaseler, mortarlar, kupalar, tabaklar, kavanozlar) yer almaktadır. Ayrıca geminin tabanında çatı kiremitleri (kapama ve kaplama) bir yığın şeklinde bulunmaktadır. Bu kiremitlerden bir tanesi baca (chimney-tile) kiremididir. Bu batık 72 metrede olmasından dolayı üzerinde geniş çaplı bir inceleme yapılamamıştır (Parker, 1992: 370) (Şekil: 23).

4.2.2.10. Nord-Camarat (No: 749)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°12'N, 6°40'E)

Kargosu kiremit olan bu batık Off la Pointe de Bonne Terrasse de 23-25 metre derinlikte yer almaktadır. MS 1. (?) yüzyıla tarihlendirilmektedir. Batıkta bulunan çatı kiremitleri deniz çayırılarının altında gömülüdür. Bu kiremitler kapama ve kaplama şeklinde olup koyu renklidir ve keskin kenarlara sahiptir (Parker, 1992: 290) (Şekil: 23).

4.2.2.11. Punto Scario A (No: 961)

Yer: İtalya

Koordinat: (37°54'N, 12°26'E)

İsola Lunga'nın kuzeyinde, Marsala'nın yanında 2-6 metre derinlikte kumluk bir zeminde yer almaktadır. Kargosu çatı kiremidi olan bu batık MS 1. yüzyıla (?) tarihlendirilmektedir. Batık Marsala'da bulunan Pön (Kartacalılara ait) batıklarının

yakınında yer almaktadır. Bu geminin kargosu olan çatı kiremitleri, gemiden arta kalan parçaların üzerinde bulunmaktadır. Kesinlikle çok büyük bir batık olan bu gemi hakkında sadece kısa bir araştırma yapılmıştır. Kiremitler üzerinde dairesel Latin mühürü görülmüştür. Döşeme kiremidi, kapama ve kaplama kiremitleri bir küme halinde yığılmıştır (Parker, 1992: 360) (Şekil: 23).

4.2.2.12. Medes B, Les (No: 687)

Yer: Fransa Koordinat: (43°1'N, 6°14'E)

Medes Burnu'nun kuzeyinde yer alan uçurumun kenarında, 18 metre derinlikte yer almaktadır. Kargosu kiremitlerden oluşan batık MS 1. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Kayalar üzerinde parçalanmış olan bu kiremitler 20 metre derinliğe kadar dağılmıştır. Bu kiremitler düz kiremitlerdir (Tegulae). Üzerlerinde imza yer almaktadır. Fakat mühür bulunmamaktadır. Kil özelliğine bakıldığında Toulouse/Haute- Garonne alanındaki tuğlaların kil yapısına benzemektedir. Alandan gelen (OR) mühürlü Dr. 2-4 amphora bu kiremitlerle ilişkilendirilememektedir, çünkü daha sonraki materyallerle karışmış ve dağılmıştır. Bunun bulunması da MS 1. yüzyıla tarihlenmesini kanıtlamaktadır (Parker, 1992: 272-273) (Şekil: 23).

4.2.2.13. Lion De Mer, Le (No: 601)

Yer: Fransa Koordinat: (43°24'N, 6°46'E)

Saint-Raphael yakınındaki Le Lion de Mer Adacığı tarafında sığlıkta yer alan MS 1-2 (?) yüzyıllara tarihlendirilen batığın kargosunu kiremitler oluşturmaktadır. Batıkta yüzlerce tegulanın olduğu kiremitlerden birinin çizimiyle raporlanmıştır (Parker, 1992: 244) (Şekil: 23).

4.2.2.14. Loque A, La (No:610)

Yer: Fransa Koordinat: (33°16'N, 5°17'E)

Pommeques Adası'nın kuzey batısında 17 m derinlikte yer alan batık MS 2. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmektedir. Kargosunu çatı kiremitleri oluşturmaktadır. Bu batık alanının 200 m ilerisinde başka bir kiremit batığı mevcuttur. Her iki batıkta Frost tarafından tanımlanmıştır. Kargoda yer alan kapama ve kaplama kiremitleri yağmalanmıştır. Kiremitler, benzer kargoya sahip başka bir batıkla kıyaslanıp değerlendirilmiştir (Parker, 1992: 247) (Şekil: 23).

4.2.2.15. Plocice (No: 837)

Yer: Hırvatistan Koordinat: (44°32'N, 14°30'E)

Plocice'de Mali'nin yakınında (Losinj Adası'nda) olduğu söylenmektedir. Bulunduğu bölge ve derinlikle ilgili detaylı bir bilgi bulunamamıştır. Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bu batığın kargosu çatı kiremitleridir. Batık ve kargosu ile ilgili detaylı bilgi rapor edilmemiştir. Ancak bir sualtı fotoğrafında Roma Dönemi düz kiremitler olduğu görülmüştür (Parker, 1992: 320) (Şekil: 23).

4.2.2.16. Pudding-Pan Rock (No: 908)

Yer: İngiltere Koordinat: (51°28'N, 1°9'E)

Off Whitstable (Kent)' in 10 km kuzeydoğusundaki sığlıkta düşük gelgitin olduğu bölgede 2 m derinlikte bulunmaktadır. Kargosunu kaplar oluşturmakta olup MS 175-200'e tarihlendirilmiştir. Kargosunda dokuz değişik formda mühürlü, kırktan fazla kap içermektedir. Sualtı araştırmaları sonucunda batığın tam yeri belirlenememiş olmasına rağmen genel pozisyonu bilinmektedir. Roma kiremitlerinin alanda bulunmuş olması bunların batıktan gelmiş olabileceğini düşündürmektedir (Parker, 1992: 343-344) (Şekil: 22).

4.2.2.17. Mellieha (No:691)

Yer: Malta Koordinat: (35°58'N, 14°22'E)

Mellieha Körfezi'nde, kayalık alanda, 9 metre derinlikte yer almaktadır. Ms 200-250 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bu batığın kargosunda mortartlar, cam kaplar ve diğer malzemeler yer almaktadır. Dağılmış olan bu batık, kum ve deniz çayırılarının altına gömülmüştür. H. Frost tarafından 1967 yılında yoğun bir şekilde kazısı yapılmıştır. Geminin temel kargosu, mühürsüz, muhtemelen Suriye kökenli mortartlar, ayrıca kurşun bir mühürle mühürlenmiş bir kutuda paketli halde bulunmuş cam kaplardan oluşmaktadır. Bunun dışında kargoda Yunan kökenli değerli bir grup amphora, Kapitan 1 ve çeşitli formları içermektedir. Geminin yaşam alanında çatı kiremitleri, günlük kullanım kapları, safra taşları bulunmuştur (Parker, 1992: 274-275) (Şekil: 22).

4.2.2.18. Calanque De L'ane (No:158)

Yer: Fransa Koordinat: (43°6'N, 5°17'E?)

Fransa kıyılarında ele geçen, kargosu kiremit olan ve 18 m. derinlikte yer alan bu batık 1956'dan beri bilinen bir batıktır. Kargonun dönemi bilinmemektedir. Bu kargo 2-3 katman şeklindedir. Batıkta cam ve seramik eserlerde mevcuttur. Ayrıca Domitian sikkesi vardır (Parker, 1992: 92-93) (Şekil: 23).

4.2.2.19. Capo Passero (Sicilya) (No: 245)

Yer: İtalya Koordinat: (36°41'N, 15°9'E)

Adanın kuzeyinde buruna benzer kısımda 10-12 metre derinlikte yer alan batık MS 400-650(?) arasına tarihlendirilmiştir. Kargosu çatı kiremidi olan bu batık kayalıklar arasında sığ suda yer almaktadır. Tam olarak saptanmayan Bizans

amphoraları ile tarihleme yapılmıştır. Kiremit parçaları 20x36 m'lik bir alana yayılmıştır (Parker, 1992: 121) (Şekil: 23).

4.2.2.20. Cape Andreas A-F (No: 202-207)

Yer: Kıbrıs Koordinat: (35°40'N, 34°35'E)

A. Batığı: MS 5-7 yüzyıl (?) olduğu düşünülen bu batık 18 m. derinlikte yer almakta ve batıkta çatı kiremidi bulunmaktadır. Bunların dışında batıkta birçok bronz parçası, yakınında iki adet Bizans tipi demir çapa ele geçmiştir.

F. Batığı: Kargosu kiremit olan bu batık 20 m. derinlikte kuma gömülü bir şekilde bulunmuştur. Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen bu batıktaki kiremitler hala gemide istiflenmiş şekliyle durmaktadır (Parker, 1992: 108; Green, 1973: 141-179) (Şekil: 23).

4.2.2.21. Grebeni (No:484)

Yer: Hırvatistan Koordinat: (44°19'N, 14°42'E)

Detaylı lokasyon ve derinlik rapor edilmemiş olup Grebeni Adası'nda yer aldığı bilinmektedir. Batık çatı kiremidi batığıdır. Batıkta hem tegula hemde imbrex yer almaktadır. Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir (Parker, 1992: 206) (Şekil: 23).

4.2.2.22. Pomorje A ve B (No: 860-861)

Yer: Bulgaristan Koordinat: (42°33'N, 27°39'E)

Pomorje yakınında yer alan bu alan hakkında detaylı bilgi yer almamaktadır. A Batığı: Kargosu amphora olan bu batık MS 5-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir(?). B Batığı: Kargosu kiremit olan bu batık MS 5-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir(?) (Parker, 1992: 326) (Şekil: 23).

4.2.2.23. Vis F (No: 1225)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (43°4'N,16°12'E)

Derinliği rapor edilmemiş olan bu batık Vis Limanı yakınlarında yer almakta olup kargosu kiremitlerden oluşmaktadır. Batıktaki kiremitlerin muhtemelen Roma dönemine ait olduğu kısaca raporlanmıştır (Parker, 1992: 450) (Şekil: 23).

4.2.2.24. Capo Ferrato (No: 228)

Yer: İtalya

Koordinat: (39°17'N, 9°37'E)

Kargosu kiremit olan batığın Roma Dönemi (?)'ne ait olduğu düşünülmektedir. Cala sa Figu'da Capo Ferrato (Sardinia) tarafında yer almaktadır ve derinliği 3 metreden azdır. Kıyıya yakın sayısız çatı kiremidi bulunmuştur kiremitlerin üzerinde herhangi bir mühürle karşılaşılmasıdır. Batıkta aynı zamanda amphora parçalarına da rastlanmıştır. Henüz tanımlaması ve tarihlendirmesi yapılamamıştır (Parker, 1992: 115) (Şekil: 23).

4.2.2.25. Silba C (No: 1086)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (44°23'N,14°41'E)

Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiş kiremit yüklü bu batığın yeri ve derinliği tam olarak bilinmemektedir. Batıkta bulunan kapama ve kaplama kiremitleri kısaca raporlanmıştır (Parker, 1992: 404) (Şekil: 23).

4.2.2.26. Pointe De La Galere (No: 840)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°1'N, 6°24'E)

Port-Cros'un kuzey tarafında kayalık bir alanda dağılmış olarak, 8-15 metre derinlikte, yer almaktadır. Batığın kargosu kiremittir(?). Bir düzine yuvarlatılmış

kiiremit dağılırmış bir kargoyu temsil etmektedir. Ayrıca batıkta bulunan kaba kaplar ve amphoralara dayanılarak batık MS 1. yüzyılın başlarına tarihlendirilmiştir (Parker, 1992: 321-322) (Şekil: 22).

4.2.2.27. Procchio (No: 906)

Yer: İtalya

Koordinat: (42°47'N, 10°14'E)

Procchio koyundaki Campo All Aia Batığı, kıyıdan 25 metre açıktadır, 1-2 m derinlikte yer almaktadır. Kargosu amphoralar, sülfür ingotları, vs.'den oluşmaktadır. MS 160-200'e tarihlendirilmektedir. Çatı kiiremitlerinin bulunmuş olması geminin kış tarafında bir kabin olduğunu göstermektedir. Bunlar dışında batıkta çeşitli malzemeler çıkmıştır (Parker, 1992: 342-343) (Şekil: 22).

4.2.2.28. Susak (No: 1123)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (44°30'N, 14°18'E)

Susak Adası yakınlarındaki batığın detaylı yer ve derinliği bildirilmemiştir. Kargosu kiiremit olan bu batık Roma Dönemi'ne (?) tarihlendirilmiştir. Susaktaki batığın kargosundaki kiiremitlerin, Roma çatı kiiremidi olduğu kısaca raporlanmıştır (Parker, 1992: 416) (Şekil: 23).

4.2.2.29. Planier C (No: 826)

Yer: Fransa

Koordinat: (43°11'N, 5°13'E)

Bu batık adanın 250 metre güneybatısında büyük bir bölümü geniş bir çukurda olup resifin önünde 25-35 metre arası derinlikte yer almaktadır. Bu geminin kargosunu amphoralar, kaplar, mineraller oluşturmaktadır. MÖ 60-40 yıllarına tarihlendirilmektedir. Bu batıkta gemiye ait çeşitli kap kacaklar, cam, bronz, kandiller

yer almakla birlikte, bir miktarda kiremit bulunmuş, fakat bu kiremitler hakkında detaylı bilgiye yer verilmemiştir (Parker, 1992: 316-317) (Şekil: 22).

4.2.3. Bizans Dönemi Batıkları

4.2.3.1. Zdrijac (No: 1250)

Yer: Hırvatistan

Koordinat: (44°14'N,15°11'E)

Nin'in kuzeyinde plaja yakın bir noktada 4 m derinlikte bulunan batığın kargosunu amphoralar ve çatı kiremitleri oluşturmaktadır. MS 9 ve 10 yüzyıla tarihlendirilmiştir. Batıkta Bizans Dönemi amphoraları metal objelerin üzerine kaynamış olarak bulunmaktadır. Bu metal objeler bakır kaplar, demir balta, bir başka balta tutacağı ile beraber, iki bıçak, bir keski ve bir miktar çividen oluşmaktadır. Bunlar dışında başka malzemeler de yer almaktadır. Çatı kiremitleri (Kapama ve Kaplama) geminin kargosu olduğunu gösterecek miktarda bulunmuştur (Parker, 1992: 458) (Şekil: 23).

4.2.3.2. Canvoli (No: 289)

Yer: İtalya

Koordinat: (39°5'N, 9°32'E)

Kargosu yoktur (?). MS 1425-1440'a tarihlenen batıkta sırlı kaplar ve kiremitler ele geçirilmiştir. Cavoli Adası'nın güneyinde kayalıklar arasında yer almaktadır (Parker, 1992: 290) (Şekil: 22).

4.2.3.3. Karantinnaya Bay

Yer: Ukrayna (Crimra)

Koordinat: (44°0'N, 15°14'E)

Farklı tarihlerde kiremit ve amphoralar bulunmuştur. Karantina koyunun yanında 8-14 m derinlik arasında tespit edilmiştir. Bu buluntular değerlendirildiğinde

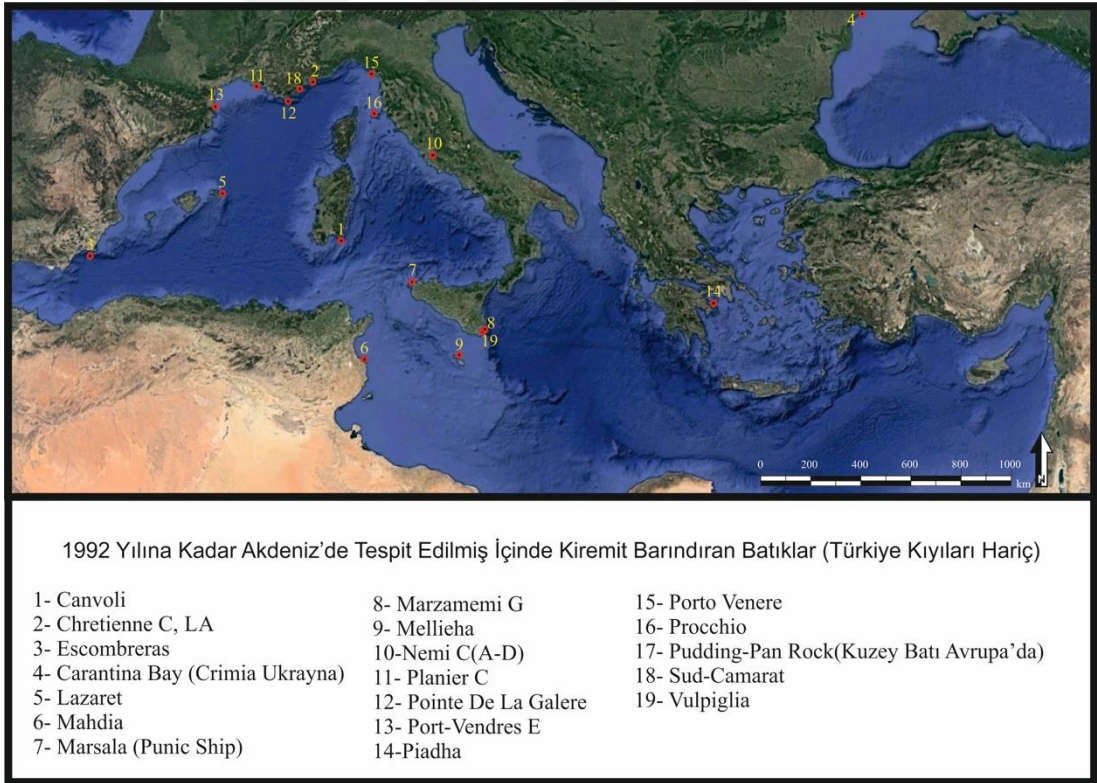
ilk olarak kargo batığı olarak düşünülmüş fakat çapa enkazının da olabileceği değerlendirilmeler arasındadır (Parker, 1992: 224) (Şekil: 22).

4.2.3.4. Ognina (Catania) B (No: 754)

Yer: İtalya Koordinat: (37°31'N, 15°7'E)

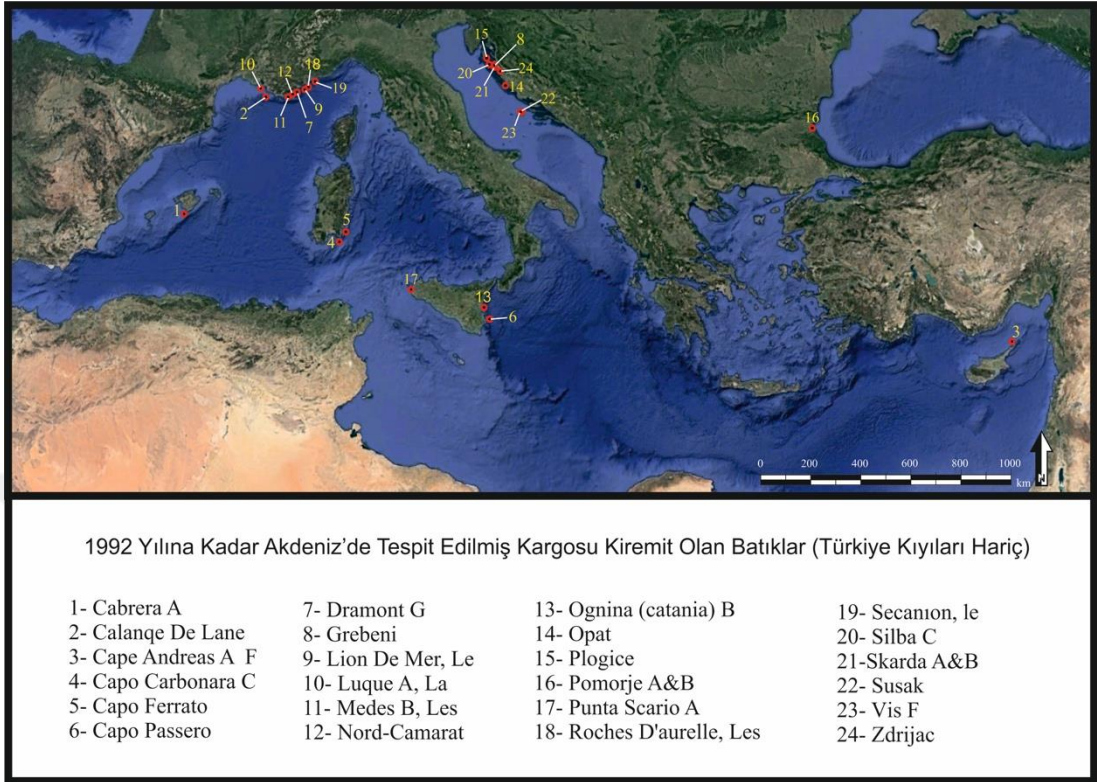
Catania sınırlarında (Sicilya) bulunan Ognina (Catania) A' nın yakınında olduğu söylenmektedir. Kargosunda yer alan çatı kiremitleriyle ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Tarihlendirilmesi yapılamamıştır (Parker, 1992: 292) (Şekil: 23).

Şekil 22: 1992 Yılına Kadar Akdeniz'de Tespit Edilmiş İçinde Kiremit Barındıran Batıklar (Türkiye Kıyıları Hariç)

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

Şekil 23: 1992 Yılına Kadar Akdeniz’de Tespit Edilmiş Kargosu Kiremit Olan Batıklar (Türkiye Kıyıları Hariç)

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

4.3. TÜRKİYE KIYILARINDA ELE GEÇEN KİREMİT BULUNAN BATIKLAR

4.3.1. Karia Bölgesi Batıklarında Yer Alan Çatı Kiremitleri

4.3.1.1. Knidos Kiremit Batığı

Antik çağın en önemli kentlerinden olan Knidos ürettiği şarapları taşıyan amphoralarının antik dünyanın değişik bölgelerinde ele geçmesi nedeniyle deniz ticaret ağının en stratejik konumlarından birinde yer almaktadır. Datça yarım adasının en uç kısmında yer alan kentin, çevresinde de önemli adalar mevcuttur ve biri ana liman olmak üzere iki adet limanı bulunmaktaydı (Ek 2). Dolayısıyla birçok geminin ve tüccarların uğrak yeri idi. Bu durumu yapılan sualtı araştırmalarıyla kanıtlamak mümkündür çünkü kent, civarında birçok batığa ev sahipliği yapmaktadır.

Knidos yakınlarında (Ek 19) 36 metre derinlikte bulunan batığın tamamına yakını kayalıkların üzerinde bulunmaktadır (Ek 3). Hellenistik Dönem’e ait olduğu

düşünülen bu batığın kargosunu çatı kiremitleri, kalın pişmiş toprak kaplar ve birkaç amphora oluşturmaktadır. G. Bass tarafından 1973 yılı Ağustos ile Ekim ayı arasında Bodrum ve Antalya sınırları içerisinde gerçekleştirilen araştırma sürecinde batık üzerine çalışılmış. Ayrıca batıkta yer alan malzemelerin tespiti yapılmıştır (Bass, 1975: 34; Parker, 1992: 228).

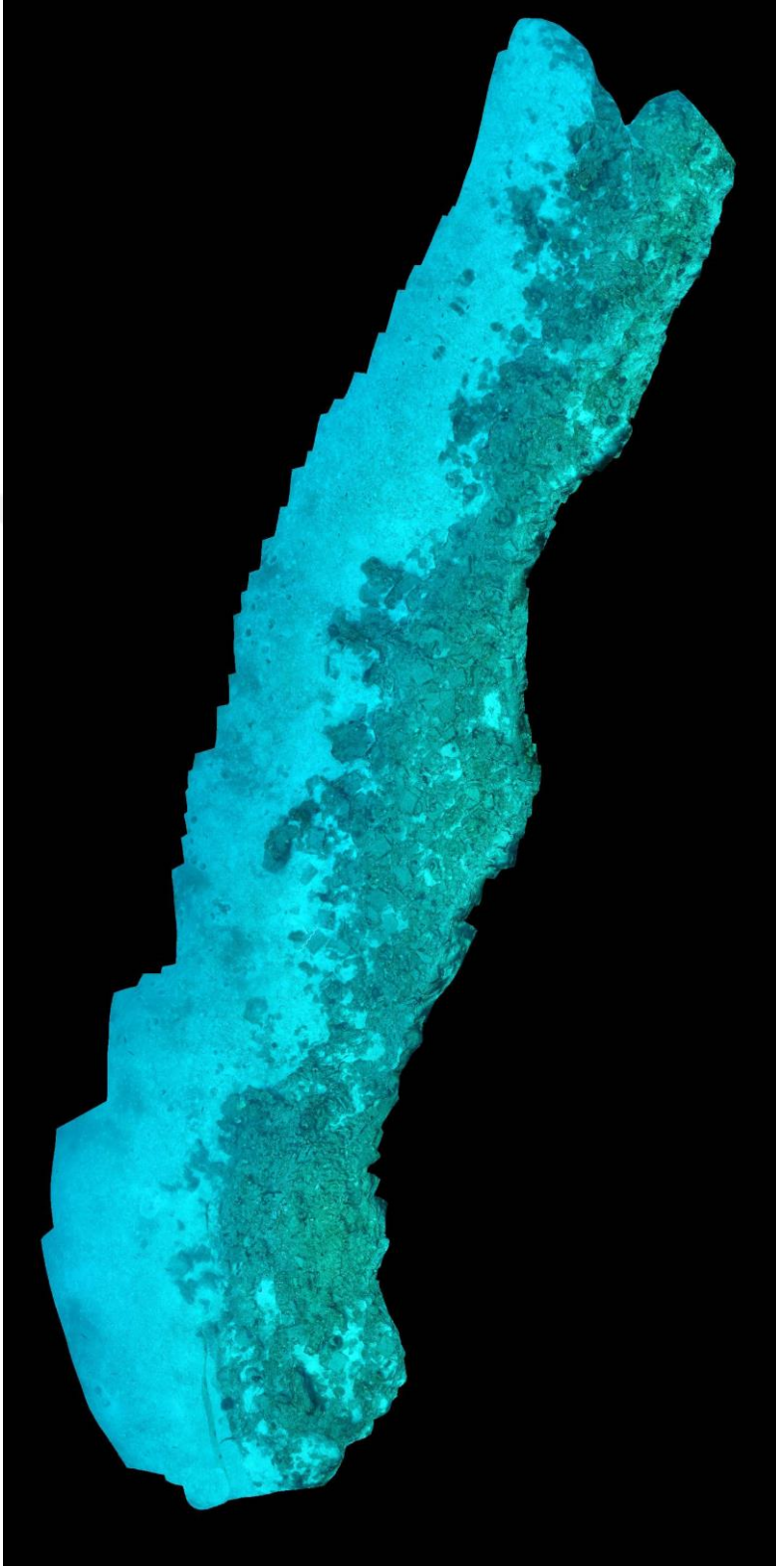
1996 yılında Cemal Pulak başkanlığında INA tarafından tekrar bölgede araştırmalar yapılmış ve Kıyrak Limanı'nda bulunan batığın durumunu gözlemek için batığa dalışlar gerçekleştirilmiştir. Bu dalışlar sırasında dağınık durumda yer alan stroter ve kalıpter kiremitleri arasında MÖ 2. veya 1. yüzyıla ait sağlam ve kırılmış olan kylikslere rastlanmıştır. Bu kylikslerden iki tanesi Bodrum Müzesine teslim edilmiştir. Bölgede farklı malzemelerin de olması 2 batığın olabileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Söz konusu kyliksler 1973 yılı araştırmalarında Kıyrak Liman girişinin karşı tarafında tespit edilmiş ve MÖ 2. veya 1. yüzyıla ait olan kyliks batığı malzemeleriyle benzerlik göstermektedir. “Bu batığın tek bir batık mı, yoksa başka bir batık daha var mı?” sorularını ortadan kaldırmak amacıyla bölgede tekrar araştırma yapılır. Yapılan dalışlarla çıkarılmış olan birer adet küliks ve yağ kandili ile karşılaştırma yapılmış ve bu iki grup malzeme arasında dönemsel açıdan hiçbir farkın olmadığı ortaya çıkmış fakat C. Pulak aynı batık mı ayrı batık mı olduğu ileriki çalışmalarda gerçekleştirilebilecek sondajlarla netlik kazanabileceğini aktarmıştır(Pulak, 1998: 307-308).

Batıkta yer alan kiremitlerin yapısı incelendiğinde erken dönemde yer alan damlalıkların ortadan kalktığı görülmüştür. Benzer örnekleri Bayraklı Erytrai kazılarında görülmüştür. MS 6. yüzyıla tarihlenen Yassıada Batığı'nda da benzerleri görülmüştür (Bass, Van Dorninck, 1982: 104; Arslan,2014: 105). Bu batığın büyük bir bölümünü oluşturan düz kiremitler 60x68 m. ölçülerinde olup üç tarafı 3 cm yüksekliğinde ve 3 cm genişliğinde bir çerçeveye çevrilmiştir. Bu tip kiremitler MS 6. ve 7. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Arslan, 2014: 105). Kapama kiremitleri ise 56x16 cm ölçülerinde olup bir tarafın yüksekliği 6 cm diğer tarafı ise 8 cm.'dir. Bu kiremitlerin profil yapısına bakıldığında u formuna benzediği anlaşılmaktadır. Bu kiremitler de MS 6.ve 7. yüzyıla tarihlenmektedir (Özyiğit,1990: 156; Arslan, 2014: 105). Özyiğit ile yapılan görüşmede Knidos Kiremit Batığı'nın MS 2. yüzyıl ile 4. yüzyıl arasına yani 3. yüzyıl gibi tarihlenmenin doğru olacağını aktarmıştır. Bu boyutta

ki kiremitlerin yapısal açıdan değerlendirildiğinde (kendi oluşturduğu kronolojiden yola çıkarak) Roma Dönemi'ne ait olan kiremitlerin boyutlarından daha büyük olduğunu bu sebepten dolayı daha erken döneme ait olabileceğini kendisiyle yapılan sözlü görüşmede aktarmıştır.

Batıkta Harun Özdaş başkanlığında yaptığımız çalışmada batık alanının Fotomozaiği oluşturmuş (Şekil: 24) batıktan kiremit örnekleri alınarak çizim (Ek 4 – Katalog No: 1-2-3-4-5-6), fotoğraflama vb belgeleme çalışmaları yapmıştır. Batık alanında yaptığımız çalışmada daha önceki yayınlarda bahsi geçmeyen değişik formda amphora ve kaplara rastlanılmıştır. Ancak tamamen açıkta olmayan kuma gömülü vaziyetteki seramik kapların ve amphoraların tam olarak formunu ve dönemini anlamak için batıkta kazı çalışması yapılması gerekmektedir. Bu değişik formdaki kaplar arasında kylixler, kaseler, amphora parçaları bulunmaktadır (Ek 5). Şunu söylemek gerekir ki söz konusu bu malzelerin batığa ait olma olasılığı vardır. Ancak tam olarak çalışılmadan kesin bir kanaate varmak iddialı olacaktır.

Şekil 24: Knidos Kiremit Batığı Mozaïği

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

4.3.1.2. Gökova Nergis Burnu Kiremit Batığı

Akdeniz Bölgesi 2007 Sualtı çalışmaları Dr. Harun Özdaş başkanlığında Mersin, Antalya ve Muğla illeri kıyılarında gerçekleştirilmiştir. Gökova Nergis Burnu; Gökova Körfezinde, Kargılı ile Tuz Tutan Burnu arasında yer almaktadır (Ek 19).

Batık Nergis Burnu'nun batısında 18-28 m. derinlikte büyük bir yığın şeklindedir. Bu yığın, kiremitlerden oluşmakta ve 45 derecelik bir eğime sahip kumluk zeminde yer almaktadır. Batığın kargosunda yer alan buluntuların tamamına yakını büyük iç bükey kapama kiremitlerinden oluşmaktadır. Batığın çevresine bakıldığında birkaç kırık mutfak kabı parçası ile safra taşlarına rastlanmıştır. Batık alanında 2000'den fazla kiremidin olduğu tahmin edilmektedir. Bugüne kadar bulunmuş en büyük kiremit batıklarından biri olan bu batık oldukça iyi korunmuş bir vaziyettedir. Batıkta bulunan kiremitlerin boyu yaklaşık 70-80 cm, eni ise 35-40 cm arasında olup büyük bir bölümünün boyutu aynıdır. Batıktan bir adet etütlük eser Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir.

1960'lı yıllarda Honor Frost, Bass tarafından batığın tespiti yapılmış olup, Frost tarafından eskiz çalışması tamamlanmıştır (Ek 7). Honor Frost 1959 yılında yapmış olduğu çalışmada buluntulardan yola çıkarak batığı MS 6. yüzyıla tarihlendirmiştir (Frost, 1960: 214-216). Geminin mutfak (Ek 6) kısmına ait seramiklerden yola çıkılarak kiremitleri de tarihleyebilmiştir. Harun Özdaş başkanlığında gerçekleştirilen araştırmalarda ise mutfak kaplarına rastlanmamış olup çatı kiremitlerinin eksik olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle tarihlemeye 1959 yılındaki buluntuların kullanılmasının doğru olacağı sonucuna varılmıştır. Kayıtlarda da sualtından 1960'lı yıllarda yaklaşık 200 tane çatı kiremidinin çıkarıldığı söz edilmektedir (Cowen, 1986: 137-138).

Kargosu çoğunlukla Lakonia tipi kiremit olan batıkta bir adet Korinth tipi stroter formlu bir adet çatı kiremidi parçası bulunmuştur. Söz konusu kiremit parçasının mutfak kaplarının arasından gelmesinden ötürü geminin üst örtüsüne ait olduğu aktarılmıştır. (Frost, 1960: 214-215) (Ek 6). Benzer Korinth tipi gemi mutfak üst örtüsüne ait kiremitler Yassıada 7. Yüzyıl Batığı'nda da rastlanmaktadır. (Bass, 2005: 22). Frost tarafından MS 6. yüzyıla, Bass tarafından MS 7. yüzyıla tarihlendirilen batıktaki kiremitlerin paralellere yönelik yapılan çalışmalarda Karia

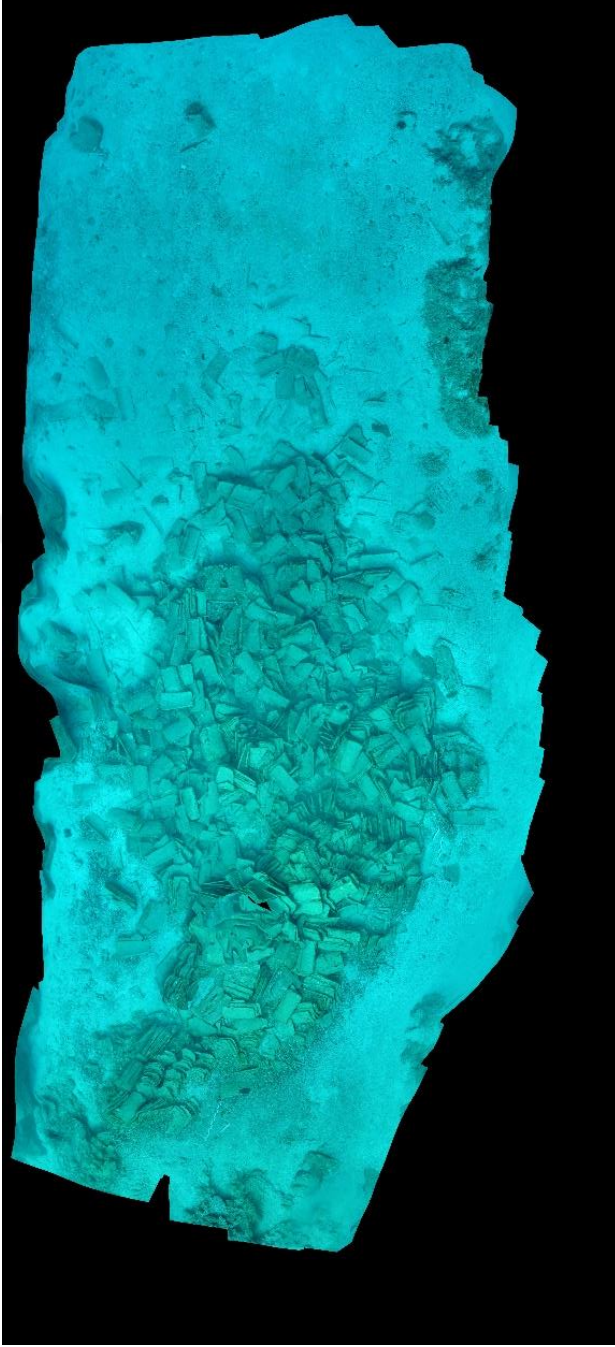
Bölgesi'nde antik kentlerde birebir örneklerin yayını ile karşılaşılmamıştır. Fragman olarak parçalar yayınlanmışsada aynı formda olup olmadığı kesinleşmemiştir. Frost'tan sonra 1985 yılının Eylül ayında İNA tarafından yapılan sualtı araştırmasında benzer tip kiremit bulunan bir batığa rastlanmış olup bu tip kiremitler MS 10-12. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir. Söz konusu kiremitler ile Nergis kiremitleri arasında yakın benzerlik bulunmaktadır. George F Bass ise (Bass, 2005: 22) 1973 yılında batık üzerinde yaptığı çalışmayı gösteren fotoğraf eşliğinde batığı MS 7. yüzyıla tarihlendirmiştir. Söz konusu tarihlendirme de eğimli kavisli şekle sahip Lakonia tipi kiremitlerin Özyiğit tarafından bu tip malzemenin Bizans döneminde değişime uğramış Korinth tipi kiremitlerden oluştuğu ve MS 10-12. yüzyıllarda kullanıldığı ifade edilmektedir (Pulak, 1986: 80).

Bu batıkta kargonun dışında mutfak bölümünün üst örtüsünde çatı kullanıldığı anlaşılmaktadır. Batıkta iki farklı tipte kiremidin bulunduğu iç bükey kiremitlerin ana kargoyu oluştururken düz kiremitlerin gemiye ait bir kiremit olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buda aynı dönemde iki farklı kiremit tipinin kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu tür kiremitlerin boyutları ve ölçüleri yüzyıllara göre değişebilmektedir. Genel izlenimimiz erken dönemlerdeki büyük boyutlardan vazgeçilip daha sonra küçüldüğü yönündedir.

Harun Özdaş başkanlığında yaptığımız çalışmada, Nergis batığında bulunan kiremitlerin bozulmamış istiflemelerinden maksimum 20 tanesinin üst üste dizildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra 10' lu gruplar halinde de istiflendikleri görülmüştür(Ek 8).

Batıkta bulunan kiremitlerin boyu yaklaşık 70-80 cm, eni ise 35-40 cm arasındadır. Batıktan bir adet etütlük kiremit örnek çıkarılarak Çeşme Müzesi'ne teslim edilmiştir. Batık Bizans Dönemi olan MS 10-11. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Özdaş, 2008: 260). Tarafımızca batıktan örnekler alınarak çizim ve fotoğraflama gibi belgeleme işlemi yapılmış (Ek 9–Katalog No: 1-2) ve batık alanının fotomozaiği yapılarak kargosunun yayılım alanı tespit edilmeye çalışılmıştır. Batık alanında yapılan çalışmada kiremit kargonun nasıl istiflendiği fotoğraflarla belgelenmiş ve çizimleri yapılmıştır (Ek 10). Tahminen batıkta 2000-2500 adet kiremit bulunmaktadır.

Şekil 25: Gökova Nergis Kiremit Batığı Mozaïği

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

4.3.1.3. Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı

Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı Bozburun Yarımadası batı ucunda Çirinko Burnu'nda yer almaktadır. Anadolu'dan Akdeniz'e uzanan üç yarımadadan biri olan bu bölge önemli stratejik bir konuma sahiptir.

Batık 10 ile 20 metre arasında yer almaktadır (Ek 19). İçerisinde yüzlerce kırık ve sağlam kiremit barındırmaktadır. Bu kiremitlerin büyük bir çoğunluğunu Lakonia tipi iç bükey kiremitler (Stroter) oluşturmakla birlikte az sayıda kapama (Kalpter) kiremidi de vardır. Bunun dışında 1 adet oluklu kiremite de rastlanmıştır. Bu kiremidin üzerinin farklı malzemelerle örtülü olması incelenmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca batığın ortası ve alt kısmında 1'er adet olmak üzere 2 adet Rhodos Amphorası (Ek 11) ile karşılaşmıştır. Lakonia tipi stroterlere bakıldığında boylarının bir metre olduğu görülmüştür. Her ne kadar sağlam olan kiremitler çizilmek için çıkarılmak istendiyse de üzerinin taşlaşmış olması çıkarılmasını ve çiziminin yapılmasını engellemiştir. Aynı şekilde amphoraların da diğer malzemelerle kaynamış olması güverteye alınıp incelenmesini engellemiştir. Batığın bir bölümünde yapılan çalışmada 1 adet oluklu kiremite rastlanılmıştır. Genişliği ölçüldüğünde yaklaşık olarak 50-55 cm arasında saptanmış olup oluk kısmı diğer kiremitlerin altında yer almaktadır (Ek 12).

Batık incelemesi göz önüne alındığında bu batığı kiremitler üzerinden tarihlendirilmesini yapmak problemlidir. Geminin çapası ve mutfak kapları batık çevresinde bulunmadığından, tarihlleme amphoralar üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Bu iki amphora mahmuz kulplu Rhodos amphorası olup, Prof.Dr. Ahmet Kaan Şenol'un Marmaris Müzesi Ticari Amphoraları kitabındaki örneklerle benzerliğinden ötürü MÖ 2. yüzyılın sonu MÖ 1. yüzyılın başı olarak tarihlendirilmiştir (Şenol: 2003: 22). Batığın pozisyonu değerlendirildiğinde bu amphoralardan en azından bir tanesi ana kargo altında kalmış olması ana kargoya ait olabileceği fikrini desteklemektedir. Kiremitler üzerine birçok çalışma ortaya koyan Prof.Dr. Ömer Özyiğit'le yapılan görüşmede bu tarz Lakonia tipi kiremitlerin Geç Roma Dönemi öncesi kiremitler olduğunu ayrıca kontekstle değerlendirmenin daha doğru olacağını ifade etmiştir. Batıktan mevcut durumu kırık olan kiremitler alınıp belgeleme işlemi yapılmıştır (Ek 13–Katalog No: 1-2-3-4-5-6-7).

4.3.1.4. Bozburun Kızılada Kiremit Batığı

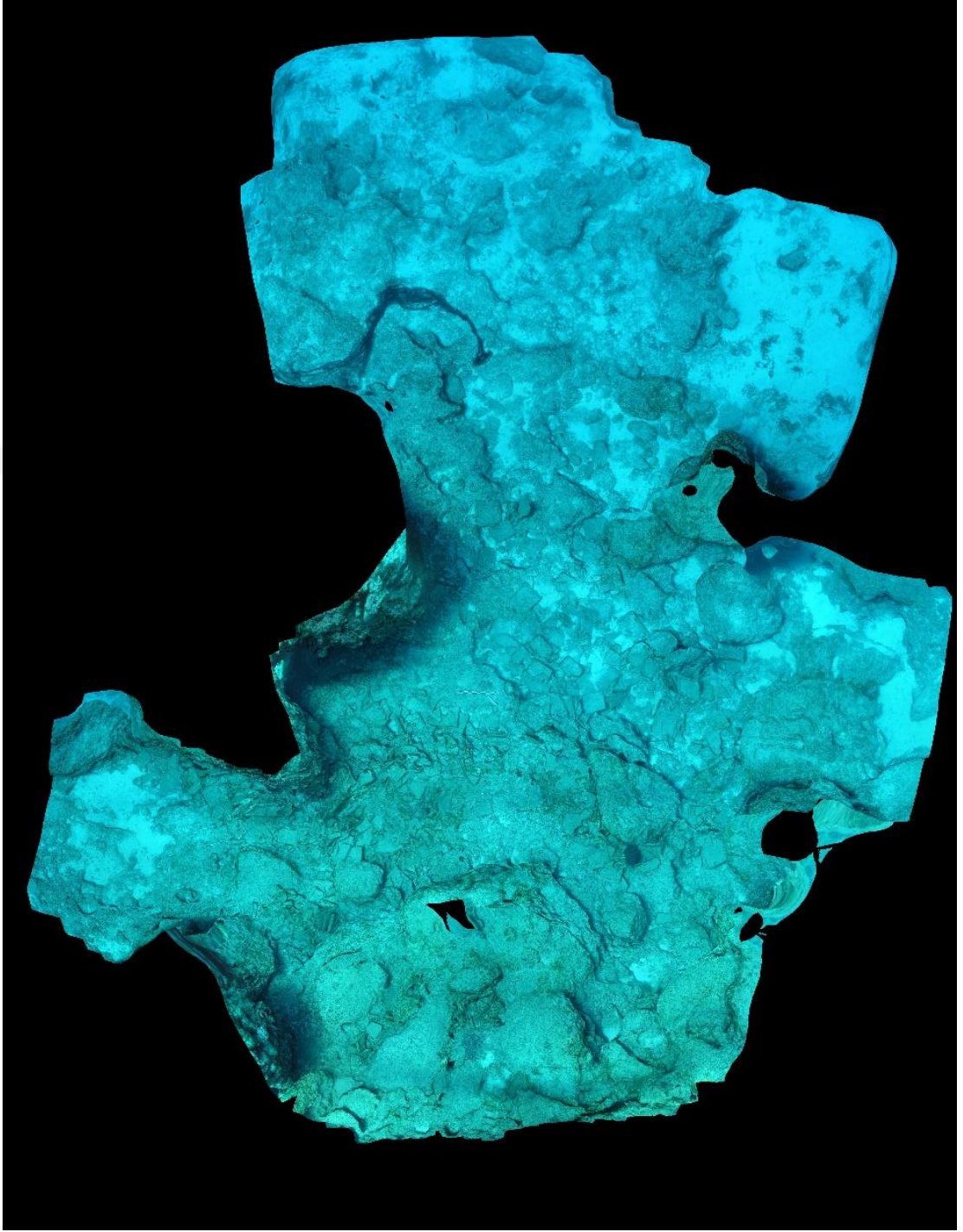
1983 yılı Ağustos- Eylül ayları arasında Cemal Pulak başkanlığında gerçekleştirilen araştırmada 7 batık tespit edilir. Bu batıklar bulunma sırasına göre numaralandırılmıştır. Batık No 3 olarak adlandırılan kiremit batığı Marmaris Kızılada çevresinde 28 ile 30 metre arasında kumlu zeminde, çatı kiremitlerinin yığın olarak durduğu görülmüştür (Ek 19). Batık Geç Roma veya Erken Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Batığın yükünü ise dikdörtgen şeklindeki kiremitler oluşturmaktadır (Yıldız, 1984: 24). Batık ileriki dönemlerde yeni keşiflere sahne olmuştur. 2007 yılında Doç.Dr. Harun Özdaş başkanlığında Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği çalışmalarda Kızılada çevresinde dalışlar gerçekleştirilir. Bu dalışlar sırasında kıyıda 100 metre açıkta kayalar arasında yer alan batıkta 2 tür kiremidin yer aldığı aktarılmaktadır. Bunların kapama ve kaplama kiremitleri olduğu belirtilmiştir. Bu batıkta yaklaşık olarak yüzeyde 300 adet sağlam ve kırık halde parçanın olduğu ve bu buluntuların 250 m karelik bir alana yayıldığı görülmüştür. Bu batığa ait çapa bulunamamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda batığın MS 5-6. yüzyıl Erken Bizans Dönemi'ne ait olabileceği düşünülmektedir (Özdaş, 2008: 261-262). Prof.Dr. Ömer Özyiğitle yapılan sözlü görüşme sonucu Bozburun Kızılada Batığı'nın stroterle ele geçen kalypterlerin beşik çatı biçiminden üçgen biçime dönüşmüştür. Bu profil Geç Roma Dönemi içerisinde görüldüğünü aktarmıştır. Bu profilin yuvarlaklaşması MS 5. yüzyılda olduğuna göre bu üçgen kalypter formunda MS 5. yüzyıldan önceki bir tarihte olması olağandır (Özyiğit 1990: 158). Stroterlerle birlikte bulunduğundan dolayı bu üçgen kalypterlerle bulunan stroterleride tarihleyeci niteliktedir. Özyiğit'in makalesine baktığımızda kronolojik olarak sıralanan kalypter formlarından H harfiyle belirtilen formun MS 5. yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlenmiş olup bu batığın en yakın kalypter formuna benzer olan F harfinin daha eski olduğu, bununda MS 350-400 arasına tarihlendiğini kendisi tarafından aktarılmıştır.

Doç.Dr. Harun Özdaş başkanlığında batık alanına yapılan çalışmada söz konusu batığa dalışlar yapılmış kargonun dağılım alanı ve kiremit tipolojisi belirlenmeye çalışılmıştır. Kargo görece sığ kayalık alanda yoğunlaşmaktadır. Kayalıktan kumluğa doğru kiremit yoğunluğu azalmaktadır. Bu batıktan da birkaç

kapama ve kaplama kiremidi örneği alınarak çizim ve fotoğraflama işleri yapılmıştır. Ayrıca sivri dipli olan bir amphoranın kaide kısmına ait parçanın çizim ve belgelendirmesi yapılmıştır (Ek 14)(Ek 15–Katalog No:1-2-3-4-5-6). Bununla birlikte alan detaylı bir şekilde fotoğraflandırılmış, çekilen fotoğraflarla batığın fotomozaiğı oluşturulmuştur (Şekil: 26).

Şekil 26: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı Mozaïği

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

4.3.1.5. Yalıkavak

Bodrum Yalıkavak civarında Myndos kayalığı yakınında (Ek 19) 88 metre derinlikte yer almakta olup, balıkçılar tarafından bulunmuştur. Batıkta bronz zenci çocuk heykeli ve bronz Tanrıça İsis'in heykeli bulunmuş, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bunun dışında çökelti kaplı tanımlanamayan amphoralar, pişirme kapları ve çatı kiremitlerine rastlanılmıştır (Bass, fernald, 1971: 15; Parker, 1992: 453-454). 1990 yılında Cemal Pulak başkanlığında INA tarafından Yalıkavak kasabasının kuzeyinde bulunan bölgede araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Aynı batıkta tekrar çalışmaların başlatılmasının sebebi 1963 yılında Yalıkavak açıklarında birden fazla heykelin bulunması ve 1967 de saptanan, Yalıkavak Batığı olarak adlandırılan batıkta teknolojinin olanaklarıyla daha detaylı araştırmalar yapmaktır. Bu amaçla yapılan sonar ve ROV(Remote Operated Vehicle) operasyonlarının ardından Fransız Comex firmasına ait Romana adlı deniz altıyla detaylı görüntüleme ve tespit çalışmaları yapılmıştır. Herhangi bir heykel ile karşılaşılmasa da bu batığın MÖ 2. yüzyıl sonlarına ya da MÖ 1. yüzyıl başlarına ait yüzlerce İstanköy ve Rhodos amphoraları taşıyan bir gemiye ait olduğu belirlenmiştir. Batığın dağılımına bakıldığında doğu-batı uzantılı olduğu anlaşılmaktadır. Batık üzerinde çekilen kangavalar yüzünden kargosu tahribe uğramış, amphoraların kırılmasına neden olmuş ayrıca amphoralar dışında kırık seramik kaplar ve kiremit parçaları da görülmüştür. Derinliğin fazla olması kazı çalışması yapılmasını engellemektedir (Pulak, 1991; 593-595). Yapılacak bir kazı çalışmasında yeni olgulara ulaşılabilecek bir batıktır.

4.3.1.6. Yassıada A (Bizans Batığı)

Bodrum taraflarında Yassıada yakınında (Ek 19) yer alan batık Doğu Roma Dönemi'ne aittir. MS 7. yüzyıla tarihlenen batık 32-39 metre arasında yer almaktadır (Bass, Gifford, 1982: 3). Burada bulunan resif 200 metre güney batıya doğru uzanmaktadır. Bu resif adadan denize doğru çıkıntı yapmaktadır ve birçok geminin batmasında sebep olmuştur. Resifin en üst noktası deniz seviyesinde yer almaktadır. Bazen denizin içinde kaldığından gözükmemektedir. Bu Doğu Roma Batığı da bu resifin kuzey ucunda, adaninsa güney tarafında resifin tam sonunda yer alır (Parker, 1992: 454;). Batık 1961-1964 yılları arasında G.F Bass tarafından kazılmıştır (Bass, 1982: 9-28). Daha sonraki yıllarda bazı yüzeysel çalışmalarda yapılmıştır. Batık

hakkındaki raporun ilk bölümü yayınlanmıştır. Kargonun içerisinde yaklaşık 850-900 adet Doğu Roma amphorası vardır (Ek 16) ve bunlar iki tiptedir (Bass,1982: 155-165; Parker, 1992: 454). Kazıda açık bir şekilde geminin bir mutfağa sahip olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu mutfakta yemek yapma işlemi kiremitten yapılmış bir fırının üzerindeki demir ızgara ile gerçekleştirilmektedir. Mutfağın kiremitle kaplı çatısı bir duman bacasına sahiptir. Bu baca deliği ızgaranın tam üzerine denk gelmektedir. Mutfağa ait birçok ekipman ele geçirilmiştir. Bu geminin içerisindeki seramik gruplarına bakıldığında bunların en çok Batı Karadeniz etkisi gösterdiği, bunun yanında Konstantinopolis, Khios, Samos bölgeleri özellikleri göstermektedir (Parker, 1992: 454).

4.3.1.7. Yassıada B Batığı (Roma Batığı)

Yassıada da bulunan A Batığı yakınında yer almaktadır (Ek 19). Yassıada'nın Roma Dönemi batığıdır. MS 4. yüzyıl sonu MS 5. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. Bu Roma Batığı 1967-1969 ve 1974 yıllarında kazılmıştır. Batık MS 17. yüzyıla ait başka bir batığın yanında yer almaktadır. Bu 17. yüzyıl batığının kargosu tespit edilememekle birlikte herhangi bir savaş ekipmanına sahip değildir. Bu batığın kargosu daha sonraki yüzyıla ait geminin kargosuyla iç içe geçmiştir. Bu kargonun içerisinde de çömlek ve metal parçalar yer almaktaydı. Roma gemisinin kargosu 1100' ü aşkın amphoradan oluşmaktaydı. Bu kargodaki amphoraların yapım yerleri tespit edilememiştir. Ancak Ege veya Doğu Akdeniz tipolojisi gösterir. Bu batığın kargosunda ayrıca bronz sikkeler, cam eşyalar ve bazı kaplar bulunmuştur. Kargoda yüklü olan amphoraların pozisyonu bu kargonun, geminin arka kısmında yer aldıklarına işaret etmektedir ve bir bölme ile gemiden ayrıldığını gösterir. Ayrıca geminin kıç tarafında da mutfak bölgesi vardır. Bu mutfakta taştan inşa edilmiş bir ocak yer almaktadır ve bunun kiremitle kaplı bir çatısı olduğuna işaret etmektedir (Bass, Van doorninck,1971: 27-37; Parker, 1992: 454).

4.3.1.8. Karabağla (Karabakla)

Yassıada Resifi'nin doğu yamacında yer almaktadır (Ek 19). Resif Yassıada'nın karasuları altında ki bir uzantısı olarak devam etmektedir. Frost'a göre; Karabağla ismi bu bölgeyi yakınındaki bölgeden ayırmak için kullanılmıştır. Ancak burası daha derindir ve batıklar Yassıada ismiyle anılmıştır. Batık 8 m derinlikte yer almaktadır. Parker buradaki amphoraları kesin olmamakla birlikte MS 1. yüzyıla tarihlemektedir. Bu batıkta bulunan Rhodos amphoraları aşağı doğru eğimli olan yamacın üç katlı zeminine dağılmış durumdadır. Bu da geminin bazı kısımlarının yok olmasına neden olmuştur. Batıkta amphoralar arasında 1 adet kandil bulunmuş bu kandilin yanında yoğun bir miktarda çömlek parçası, çatı kiremitleri ve farklı amphoralar ele geçirilmiştir. Buradaki amphoraların tarihleri ve yapım teknikleri belirsizdir. Rhodos amphoralarından oluşan ikinci bir kargonun ise yamacın biraz daha aşağısında bulunduğu Trockmorton tarafından beyan edilmiştir. Ancak bu durum Frost tarafından belirtilmemiştir. Frey ise bu bölgedeki resiflerin üzerinde en aşağı bir düzine farklı batığın yer aldığını belirtilmiştir. Kargoya ait batık buluntuları arasında yer alan çatı kiremitleri söz konusu batık geminin bir mutfağı olduğuna işaret etmektedir. Ancak Frost burada bulunan çatı kiremitlerinin bu geminin mutfağına ait olup olmadığını belirtmemektedir. Frost' un kitabındaki figürlere bakıldığında bunların Korinth tipi stroter ve kalypter olduğu anlaşılmaktadır (Parker, 1992: 223; Frost, 1963: 158-176).

4.3.1.9. Marmaris İncirli Limanı Cam Batığı

1984 yılında Aydın ve Muğla illerinde INA tarafından gerçekleştirilen sualtı araştırmasında emekli süngerci, Mustafa Eren tarafından bu batığın yeri bildirilmiştir. Ayrıca bir başka batık hakkında daha bilgi verilmiştir. Fakat bu ikinci batık 1982 yılında INA'nın bulmuş olduğu batıklardan biridir. Bu batık Arap Adası civarında olup MS 6 veya 7. yüzyıla tarihlendirilen Bizans Batığı'dır. Dik ve kesintisiz şekilde inen kayalar 35 metreye kadar devam eder. Ardından kumluk zemine ulaşılır (Ek 19). Cam külçeler 25 metrede kumluğun üzerinde yer almaktadır. Bu cam külçeler diğer hurda camlara göre daha ağır olduğundan gemi batığı konumunda kalmıştır. 25 metredeki

külçe cam yığınının doğu kısmında bazı kiremit parçaları görmüştür. Batıktaki keramik malzemenin hemen hemen tamamını oluşturan bu kiremitler olasılıkla geminin mutfak veya kuzine kısmının üzerini örten çatıya aittir. Batık alanında sağlam veya kolaylıkla teşhis edilebilecek nitelikte eserin bulunmaması kesin bir tarih verilmesini zorlaştırmıştır. Ancak etütlük malzeme olarak seçilen bazı cam eserlerin Serçe Limanı'nda ki batıkla benzerlik göstermesi MS 11. yüzyıl cam batığı ile aynı devirden olabileceği düşünülmektedir (Pulak, 1985: 39-40).

4.3.1.10. İskandil Burnu Kiremit Batığı

Datça Yarımadası'nın batı ucunda bulunan İskandil Burnu ve çevresinde 1981 yılında INA tarafından çalışmalar yapılmış ve bu araştırmalar sonucunda MS 7. yüzyıla ait bir batık tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarla burnun tam ucunda (Ek 19), saçılmış bir şekilde malzemelerle karşılaşmıştır. Bu malzemelerin içerisinde amphora, kiremit ve kraterlerin de yer alması bir geminin olabileceğinin göstergesiydi. Battığı konumu itibarıyla, burada bulunan buruna çarpıp, darbe aldıktan sonra kısmen içerisinde bulunan malzemeler dökülüp saçılmış ve bilinmeyen bir yere batmış olabileceği aktarılmıştır. Döküntü çevresinde geniş çaplı araştırmalar yapılmış fakat sonuç alınamamıştır.

1986 yılında burnun doğu kısmında gerçekleştirilen çalışmalarda 33 metre derinlikte bir yığınla karşılaşmış. Bu yığın içerisinde kapama ve kaplama kiremitleri görülmüştür. Bu kiremitler kumluk ve kayalık bir zeminde yer almaktadır. Bu batıktan bir kaç örnek çıkarılıp Bodrum Müzesi'ne teslim edilmiştir. Bu eserler içerisinde yer alan 1 adet kapama kiremidi 50x15x9 cm ölçülerinde 1 adet kaplama kiremidi 65x57x6.5 cm ölçülerindedir (Pulak, 1987: 278-279). 1983 yılında da bu batıkta çalışma yapılmış ve batıkta yer alan kraterlerden yola çıkılarak tarihlendirme yapılmıştır. Bu tarihlendirme ile MÖ 4. ve 3. yüzyıllara ait olabileceği aktarılmıştır. (Yıldız, 1984: 23)

4.3.1.11. Söğüt, Kızılyer Antik Rıhtım

Muğla'nın Marmaris ilçesinde Söğüt köyü civarında yer alan bölgede antik mendireğin olduğu tespit edilmiştir (Ek 19). Bu medireğin batısında sualtında çok miktarda seramik dolgu ve çatı kiremitleri parçaları ele geçmiştir. Sualtında tespit edilen en yoğun seramik topluluklarından birini oluşturan bu yer olasılıkla rıhtım oluşturmak için yapılmış olabilir. Bu bölgede bulunan kiremitlerin büyük bir oranı Roma dönemine ait olabileceği düşünülmektedir. Bu seramik topluluğunun hemen batısında amphoralardan oluşan bir yığın yer almaktadır. Karışık bir grubu andıran bu amphoralar sağlam bir vaziyette değildir. Daha çok atılmış olabileceğini akıllara getiren bu topluluk (Özdaş, 2008: 266) o bölgede üretim atölyelerinin olabileceği fikrini gözler önüne sermektedir.

4.3.2. Karia Bölgesinin dışındaki Batıklarda Yer Alan Çatı Kiremitleri

4.3.2.1. Uluburun Bölgesi

1985 yılı Eylül ayında INA tarafından Antalya ve Muğla illeri kıyılarında batık araştırma çalışmaları yapılmıştır. 1985 yılı çalışmalarında daha önceki araştırmalarda olduğu gibi uzun bir süreçte arşivlenen batık ihbar raporları değerlendirilerek antik devir gemileri için tehlike oluşturacak burun, topuk ve sığıklar göz önünde bulundurularak, bu bölgelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu batık Uluburun batığının sadece üç mil kadar doğusundaki iç adanın güney doğusunda bulunan burnun açığında tespit edilmiştir (Ek 19). Batığın kargosunu çatı kiremitleri oluşturmaktadır. İki kiremit yığını şeklinde olan bu batık 42-43 metre derinlikte yer almaktadır. Bu yığınların aynı batığa ait olduğu malzemenin homojenliğinden tespit edilmiştir. Batıkta yer alan kiremitler kapama ve kaplama olmak üzere iki tiptir. Kaplama kiremitlerinin ölçüleri 75x35 cm kapama kiremitlerinin ise 59x15 cm'dir. Bu batıkta kiremitler dışında kesin tarih verecek bir unsur ile karşılaşılmamıştır. Bazı çatı kiremitleri MS 10-11 ve 12. yüzyıllara tarihlendirilebilir. Bu batıkta çatı kiremitlerinin yanında Y şekline sahip bir çapa bulunmuştur. Ancak bu çapanın mutlaka bu batığa ait olduğuna yönelik bir görüş mevcut değildir. Bu batıkta yer alan kiremitlerin tipik olarak eğimli kavisli şekle sahip olan Lakonian tipini yansıtmakla beraber bunlar Dr.

Ömer Özyiğit tarafından MS 10-12. yüzyıl dönemine ait Korinth tipi olarak değiştirilmiştir (Bass, 1986: 214; Parker, 1992: 440; Pulak, 1986: 79-80).

4.3.2.2. Batık No:1

1996 yılında INA tarafından 3. etap araştırmaları Cemal Pulak başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma etabında Kalkan ve civarı araştırılmış, Çatal Adalar olarak bilinen iki adadan Yılan Ada açıklarında dalışlar gerçekleştirilmiş ve geniş çaplı aramalar sonucunda 5 ayrı batığa ait izlere rastlanmıştır. Bunlardan Batık No: 1 olarak adlandırılan batıkta tarihlendirme yapılamamıştır. Yılan Adası çevresinde yapılan dalışlar sonucunda tespit edilmiş bu batık dışında, bu alanda 2 batığa daha rastlanmıştır. Yılan Ada ile Sıçan Ada arasındaki akıntılı boğazın 16 metre derinliğinde yer alan, çok dağınık halde bulunan seramik malzemelerden oluşan bir batıktır (Ek 19). Kayalara kaynamış olan seramik parçaları içerisinde kapama kiremidine rastlanmıştır. Ayrıca bir amphora boynu ve kuzineye ait olduğu sanılan birkaç ocak tuğlası tanımlanabilir durumdadır. Batıkta yer alan seramik vs. parçalarının tanımlanamayacak boyutta olması yüzünden tarihleme yapılamamıştır (Pulak, 1998: 311).

4.3.2.3. Batık No: 5

1996 yılında INA tarafından 3. etap araştırmaları Cemal Pulak başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma etabında Kalkan ve civarı araştırılmış Çatal Adalar olarak bilinen iki adadan Yılan Ada açıklarında dalışlar gerçekleştirilmiş ve geniş çaplı aramalar sonucunda 5 ayrı batığa ait izlere rastlanmıştır. Batık No: 5'te yine Batık No: 3 ile aynı bölgede bulunmuş (Ek 19) 10 metre derinlikte kayalara kaynamış olan 6-7 cm kalınlığında kiremit parçalarına rastlanmıştır. Bu kiremit parçaları denize dökülen döküntü malzemeden çok bir gemiye ait olduğu çevredeki koyu renkli büyük safra taşlarından açıkça anlaşılmaktadır. Tespit edilen seramik parçalarının tanımlanamayacak boyutlarda olmasından dolayı batığı tarihlemede katkısı olmamıştır. Ayrıca üç delikli bir çapa bulunup Bodrum Müzesi'ne teslim edilmiştir. Ancak bu çapanın batıkla bir ilgisinin olmadığı düşünülmektedir (Pulak, 1998: 313).

4.3.2.4. Kumluca Dikice Burnu Bizans Batığı

Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü (DBTE) bünyesinde Dr. Harun Özdaş başkanlığında Akdeniz Bölgesi Sualtı Araştırması 2007 yılı çalışmaları Mersin Antalya ve Muğla illeri kıyılarında gerçekleştirilmiştir. Antalya'nın Kumluca İlçesi kıyısında yer alan Dikice Burnu'nun kuzeyinde yaklaşık kıyıdan 100 metre açıkta yer almaktadır (Ek 19). 12-27 metre derinlikte kumluk ve kayalık bir zeminde çevreye saçılmış bir şekilde sağlam ve kırık halde 30 adet civarında çatı kiremidi görülmüştür. Bunun dışında çevrede sahra taşları ve küçük seramik parçaları, ayrıca 1 adet silindirik gövdeli MS 7. yüzyıla ait Bizans amphorası yer almaktadır. Buluntulara bakıldığında batığın yükünün büyük bir bölümünü kiremitlerin oluşturduğu görülmektedir. Kalıntıların hemen yakınında yaklaşık 20 metre derinlikte batığa ait olduğu düşünülen T formu bir çapa bulunmuştur. Büyük bir kayanın dibinde, kumluk bir zeminde yer alan buluntular yaklaşık 300 m² lik karelik bir alana dağılmıştır yine batığa ait olduğu düşünülen iki adet çapa batık alanının kuzeyinde, batığa 25 metrelik bir mesafede bulunmuştur. Dip yapısına bakıldığında kumluk bir zeminin olması yüzeyin altında çok sayıda kiremit ve diğer buluntuların olabileceğini göstermektedir. Kiremitler incelendiğinde üzerinde birbirine paralel iki düz iki dalgalı çizgiden oluşan bir bezeme vardır. Bodrum Yassıada MS 7. yüzyıl batığında benzer bezeme örnekleri rastlanılmıştır. Fakat Yassıada'da bulunan kiremitlerden daha uzun bir yapıya sahip, ayrıca kenar çıkıntıları ve formu farklıdır. Kiremitlerin şimdilik MS 6-7. yüzyıllara tarihlenmesinin doğru olacağı düşünülmektedir (Özdaş, 2008: 263).

Şekil 27: Kumluca Dikice Burnu Bizans Batığı'nda Bulunan Eserler

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

4.3.2.5. Bozcaada Bizans Kiremit Batığı

Çanakkale iline bağlı bir ilçe olan Bozcaada, Türkiye'nin en büyük üçüncü, Ege Denizi'nin ise Gökçeada'dan sonraki en büyük adasıdır. 2006 yılında Ege ve Akdeniz Sualtı Araştırmaları kapsamında Dr. Harun Özdaş başkanlığında bölgede araştırmalar gerçekleştirilmiş bunun sonucunda 10 batık tespit edilmiştir. Bu batıklardan biri olan Bozcaada Bizans Kiremit Batığı'na Bozcaada'nın kuzeydoğusunda bulunan Sıçan Adası yakınında gerçekleştirilen dalışlarda 3 küme halinde çatı kiremitlerinden oluşan bir yığın ile karşılaşmıştır (Ek 19). Bu yığınlar içerisinde düz kaplama kiremitleri olan stroter ile yarım yuvarlak profile sahip kalipter denilen kapama kiremitlerine rastlanılmıştır. Bu yığınlarda kapama ve kaplama kiremitleri birbirine kaynamış vaziyettedir. Üzerlerinin tortu ve çökelti kaplamasından dolayı bu kiremitler üzerinde her hangi bir süslemenin yer alıp almadığı tespit edilememiştir. 3-6 metre derinlikte yer alan batık içerisinde yüzlerce kiremit mevcuttur. Bu batık büyük ihtimalle güneyde bulunan sığığa çarpmış olmalıdır. Batık alanına bakıldığında çok miktarda sahra taşı bulunmaktadır. Batıkta yer alan kiremitler Pergamon' da Ketsel' de bulunan Bizans kiremitlerini anımsatmaktadır. Buradan yola

çıkılarak MS 12-13. yüzyıl Bizans Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Batık civarında kiremit dışında başka bir esere rastlanılmaması ayrıca kiremit üretiminin net bir kronoloji barındırmaması kesin bir tarihlendirme yapılmasını engellemiştir. Olumsuz hava koşullarından dolayı bölgede daha detaylı çalışılamamıştır (Özdaş, 2007: 334).

Şekil 28: Bozcaada Bizans Kiremit Batığı'nda Bulunan Eserler

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

4.3.2.6. Kuyu Burnu Kiremit Batığı

1995 yılı Marmara Adaları sualtı araştırmaları Nergis Günsenin başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Yine 1993 yılında kendisi tarafından yapılan araştırmalarda Kuyu Burnu'nda (Ek 19) kiremit batığının olduğu tespit edilmiştir. 1995 yılındaki çalışmalarda tespiti daha önce yapılan kiremit batığına dalışlar gerçekleştirilmiş,

ardından batığa ait iki çapa ve kiremitlerin çizimi yapılmıştır (Günsenin, 1996: 98) (Ek 17).

4.3.2.7. Marmara Adası Tekmezar Burnu Bizans Batığı

1984 yılı Marmara sualtı araştırmaları, INA (Sualtı Arkeoloji Enstitüsü) tarafından gerçekleştirilir. Bu sezonun ikinci bölümü Kapıdağ Yarımadası ile Marmara Adası çevresi araştırmasıdır. Marmara Adası'nın kuzeybatı ucunda yer alan Tekmezar Burnu'nun kuzey kısmındaki koyda 6-8 m derinlikte, dağılmış vaziyette bulunan kiremit parçalarına rastlanılmıştır (Ek 19). Bu sığlıkta batığın zamanla dalgalar tarafından parçalanarak dağıldığı düşünülmektedir. Koyun bir liman yapısında olması dağınık malzemenin gemilerden atılmış olabileceğini düşündürür. Koy içerisinde alana yayılmış aynı tipte bol miktarda çatı kiremidiyle karşılaşmıştır. Bu durum bu bölgede kiremit taşıyan bir Bizans gemisinin battığı görüşünü kuvvetlendirmektedir. Geminin sığ yapıya sahip bir koyda batması yükün büyük bir miktarının veya önemli olabilecek malzemelerin zamanında kurtarılmış olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca batığın böyle sığ bir suda yer alması amatör dalgıçlar tarafından malzemelerin sualtından alınmasını kolaylaştırabilecek niteliktedir. Koydan çıkarılan bir sağlam kiremit parçası ile aynı batıktan olduğu sanılan 4 adet kırık, sırlı kase etütlük malzeme olarak Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ne teslim edilmiştir. Batık sırlı kaselerden kabaca MS 13. yüzyıla tarihlendirilebilir (Pulak, 1985: 56) (Ek 18).

4.3.2.8. Sinop Demircili

1993 yılında Sinop Bölgesi'nde amphora atölyeleri yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiş, ardından 1994-1997 yılları arasında Demircili'de kazılara devam edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında 10 adet fırın ortaya çıkarılmış ve ele geçen kiremitler üzerine çalışılmıştır. Atölyede imal edilen kiremitlere bakıldığında üretimin yoğun olduğu saptanmış, kiremitlerin hamurunun amphora ve tübülür yapımında kullanılan killere benzediği ancak içerdiği malzemenin daha kaba ve katkı maddesinin daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Üretimin seri bir biçimde yapıldığı kullanılan tekniğin

basit bir şekilde olduğu anlaşılmıştır. 1997 yılında Sinop Yarımadası'nda gerçekleştirilen sualtı araştırmaları sayesinde Demircili' de üretilen amphoralar ve kiremitlerin Karadeniz'in diğ er bölgelerine de ihraç edildiğı görülmüştür. Bu sualtı araştırmaları Güney Karadeniz sahilinde ilk kez gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar sırasında iki batık tespit edilmiş bu batıklardan ilkinin kiremit yüklü bir batık olduğı ikincisinin de kargosunda amphoralar olduğı tespit edilmiştir. Batığın limandan ayrıldıktan kısa bir süre sonra (Ek 19) battığı tespit edilmiştir (Tezgör, 1999: 315-318).

SONUÇ

Antik Dönem çatı kiremitleri, arkeolojik olarak tarihlenmesi ve sınıflandırılması en zor olan gruplardan biridir. Gerek kara kazıları gerekse de sualtı araştırma ve kazılarında ele geçen kiremitler genel formları itibariyle ele geçtikleri tabakayı tarihlendirmek için yeterli değildir. Bu sebeple, belli bir dönemde üretilmiş ticari malların bir arada ele geçtiği batıklar kapalı kontekst olmaları nedeniyle tarihleme ve sınıflandırma açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda, Karia Bölgesi sınırlarında ele geçmiş olan ve kargosunu çatı kiremitlerinin oluşturduğu batıklar, bu seramik grubunun sınıflandırılması ve tarihlendirilmesi için oldukça önemlidir.

Ege, Akdeniz ve Karadeniz’de bugüne kadar çok sayıda batık ele geçmiştir. Özellikle Roma ve Geç Roma Dönemi’ne tarihlenen ve kargosu amphoralardan oluşan Yassıada gibi batıklarda da geminin mutfak kısmının üzerini örten kiremitler ele geçmektedir. Ancak bunlar geminin uzun kullanım süresi düşünüldüğünde kargonun tarihinden çok daha önce yapılmış olma ihtimalleri yüksek iken kargoda yer alan kiremitler, yakın zamanda üretilmiş oldukları için gemide kullanılan diğer çanak çömlek ile tarihleme açısından paralellik gösterecektir. Bu sebeple tezin konusunu oluşturan batıklar ayrı bir önem kazanmış olmaktadır.

Tezin kapsamına alınan batıklar lokasyon olarak Karia kıyılarında ele geçmiştir. Bu nedenle söz konusu batıkların ana kargosunu oluşturan kiremitlerin Karia Bölgesi’nde ki atölyelerde üretilmiş olma ihtimalleri oldukça yüksektir. Karia Bölgesi’nde tespit edilen dört batık üzerinde yaptığımız incelemelerde, bölgedeki amphora üretim atölyelerinin yakın çevresinde bulunmalarından ötürü bu kiremitlerin kesin olmamakla birlikte amphora üretimlerinin olduğu atölyelerle ilişkilerinin olduğu düşünülebilir. Seramik atölyeleri hakkında kuzeyden güneye doğru örnekler vermek gerekirse; Erken Bizans Dönemi’ne tarihlenen kiremit örneklerine Karadeniz’de, Trabzon’da Sürmene ve İvan Kaleleri’nde rastlanmaktadır (Çilingiroğlu, Derin, 1993: 346). Sinoptaki seramik ve amphora atölyeleri üzerine yapılan çalışmalarda, söz konusu bu atölyelerde kiremit üretiminin yapıldığı ve MÖ 4. yüzyıldan itibaren Karadeniz’in kuzey sahillerine kiremit ihracatının yapıldığından söz edilmektedir. Bu döneme tarihlenen 36 cm uzunluğunda ve 34 cm genişliğinde bir örnek bulunmuştur (Tezgör, 1994: 182). Karadeniz ve Sinop dışında diğer bir çatı kiremidi üreten

atölyeye Marmara Adası'nda rastlanmaktadır (Günsenin, 1995: 360) Ayrıca Marmara Bölgesi'nde, Ganos'ta da kiremit üretimi tespit edilmiştir (Günsenin, 1992: 89). Güneye gediğimizde ise Datça Yarımada'sında yapılan araştırmalarda kiremit atölyesine rastlanmaktadır (Tuna, Empereur, 1989: 558).

Deniz yoluyla yapılan taşımacılığın özellikle liman kentleri ile gerçekleşmesi söz konusu batıklardaki kiremitlerin Karia Bölgesi'ndeki liman kentlerine taşınmakta olduğu izlenimini doğurmaktadır. Burdan da bu kentlere ya da yakın noktalara dağıtımı söz konusu olduğu söylenebilir.

Tezde incelenen batıklardaki kiremitlerin kesin tarihlenmesi batık alanında kazı ya da sondaj yapılmadan mümkün değildir. Batıklarda ana kargoyu kiremitler oluşturmaktadır ve tespit edilen kiremitler, farklı kaynaklardaki benzerlerine göre MÖ 2. yüzyıldan MS 11. yüzyıla kadar çok geniş bir aralığa tarihlendirilmektedir. Batıklardaki kiremitleri daha kesin bir biçimde tarihlendirebilmek için kontekst içindeki diğer tarihleyici materyali incelemek gerekmektedir. Bununla beraber Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı'nda ele geçen ve MÖ 2. yüzyılın sonu- MÖ 1. yüzyılın başına tarihlendirilen 2 adet mahmuz kulplu Rhodos amphorasından bu batıktaki kiremitleri de aynı tarih aralığına tarihlendirmek yanlış olmayacaktır. Özyiğit'in yaptığı kiremit tipolojisinde bu batığa ait olan kiremitlerin boyutunda yada benzer boyutta herhangi bir kiremit bulunmamaktadır. Kendisiyle yapılan görüşmede de bu batığın Bizans Dönemi'ne ait olamayacağı daha erken dönemlere tarihlendirmenin daha doğru olacağını belirtmiştir. Gökova Nergis Kiremit Batığı'na baktığımızda farklı ekipler tarafından çalışmalar yapılmış ve farklı tarihlendirmeler ortaya konmuştur. Bu veriler ışığında geniş bir tarih dilimi karşımıza çıkmakta. Bununla birlikte 1960'lı yıllarda Frost tarafından yapılan (Frost, 1960: 214-215) araştırmada günümüze kadar gelemeyen diğer seramik bu buluntulara göre kiremitlerin MS 6-7. yüzyıla tarihlendirmek daha uygun görülmektedir. Bu batığı MS 6-7. yüzyıla tarihlemek doğru olacaktır. Yaklaşık 2000-2500 adet gibi kiremitten oluşan bu batığın üzerinde uzun süre çalışmak net bir sonuca varılmasına imkan tanıyacaktır. Bunun için kazı yada sondaj şarttır.

Kızılada ve Knidos batıkları, araştırmacılar tarafından MS 5 ve 6. yy'a tarihlendirilmiş olup, tarafımızdan yapılan incelemeler ve değerlendirmeler dışında Prof. Dr. Ömer Özyiğitle yapılan sözlü görüşme sonucu Bozburun Kızılada Batığı'nın

stroterle ele geçen kalypterlerin beşik çatı biçiminden üçgen biçime dönüşmüştür. Bu profil Geç Roma Dönemi içerisinde görüldüğünü aktarmıştır. Bu profilin yuvarlaklaşması MS 5. yüzyılda olduğuna göre bu üçgen kalpter formunda MS 5. yüzyıldan önceki bir tarihte olması olağandır (Özyiğit 1990: 158). Stroterlerle birlikte bulunduğundan dolayı bu üçgen kalpterlerle bulunan stroterleride tarihleyici niteliktedir. Özyiğitin makalesine baktığımızda kronolojik olarak sıralanan kalypter formlarından H harfiyle belirtilen formun MS 5. yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlenmiş olup bu batığın en yakın kalypter formuna benzer olan F harfinin daha eski olduğu, bununla MS 350-400 arasına tarihlendiği kendisi tarafından aktarılmıştır. Özyiğit ile yapılan görüşmede Knidos Kiremit Batığı'nın MS 2. yüzyıl ile MS 4. yüzyıl arasına yani MS 3. yüzyıl gibi tarihlemenin doğru olacağını aktarmıştır. Bu boyutta ki kiremitlerin yapısal açıdan bakıldığında, kendi oluşturduğu kronolojiden yola çıkarak Roma Dönemi'ne ait olan kiremitlerin boyutlarından daha büyük olduğunu bu sebepten dolayı daha erken döneme ait olabileceği kendisiyle yapılan sözlü görüşmede aktarmıştır.

Üzerinde çalışılan batıkların iki tanesinde Korinth tipi kiremitler yer alırken, diğer ikisinde Lakonia tipi kiremitler görülmektedir. Bununla birlikte kara kazılarında ele geçen veriler doğrultusunda Korint tipinin daha yaygın kullanıldığı söylenebilir. Ancak teze konu olan batıklarda Korint tipiyle Lakonia tipi kiremitler arasında böyle bir sayısal fark tespit edilmemiştir.

Batıklarda bulunan kiremitlerin karşılaştırma örnekleri için Karia Bölgesi ve dışında toplam 5-6 yerleşimde bulunan kiremitlere bakılmıştır. Söz konusu kiremitler için içinde Korint tipi olanlar MÖ 2. yüzyıl ile MS 7. yüzyıl, Lakonia tipi olanlar MÖ 2. yüzyıl ile MS 11. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. Burada kiremitler tipolojiden yola çıkılarak bir kronolojiye oturtulmaktadır. Örneğin Lakonia tipindeki Nergis Batığının kiremitlerine benzer örneklerle Kuzey Ege ve Marmara'da karşılaşılmıştır. Bu batıklar ise MS 5-7 yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir.

Akdeniz genelinde Parker'ın kitabında verilen batıklarda en erken döneme tarihlenen kiremit bulunan batık MÖ 5. yüzyıla tarihlendirilirken, en geç tarihlenen ise MS 14. yüzyıldır.

Sonuç olarak, Karia Bölgesi kıyılarında tespit edilmiş çatı kiremiti taşıyan batıklar, antik dönem kiremit tipolojisi ve kronolojisine kısmen katkı sağlayacak

niteliktedir. Bu çalışmaya göre, tez kapsamına alınmış kiremitler genel olarak MÖ. 2. yüzyıl ile MS. 13. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Akdeniz ve Karadeniz’de tespit edilen batıklar ile Karia Bölgesi’nde ki batıkların kargosunda yer alan kiremitlerin yoğunluğuna bakıldığında, kiremit ticaretinin en az amphora ticareti kadar etkin yapıldığı söylenebilir.

Tezin konusu olan kiremitlerden Çirinko Kiremit Batığına ait olanlar kontekstindeki diğer malzeme ile tarihlenebilirken, diğer örnekler yayınlanmış benzer örnekler yardımıyla tarihlenmiştir. Ancak, yapılan bu çalışma, bu konudaki boşluğu henüz tam olarak doldurabilmiş değildir. Bunun için kiremit taşıyan batıkların daha detaylı bir araştırma ve kazıya ihtiyacı vardır. Bunlar gerçekleştirildiğinde, kapalı kontekst niteliği taşıyan batıklardaki kiremitler tipolojik ve kronolojik açıdan daha sağlam bir temel üzerine oturacak ve çatı kiremiti çalışmalarına önemli ölçüde referans olacaktır.

KAYNAKÇA

Adnan, D. (2005). “ Karya’da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi’’, Ramazan Özgan Anı Kitabı, İstanbul.

Adnan, D. (2005). Akdeniz Bölgesi Antik Çağ Zeytin ve Üzüm Presleri 1993’’ 12. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Antalya. 1: 171-184.

Akerström, A. (1966). *Die architektonischen Terrakotten Kleinasiens: Text* (Vol. 1). Glerup.

Akkurgal, E. (1987). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Akurgal, E. (1997). *Eski İzmir I Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Alparslan, M. (2010). *Eski Anadolu’da Ticaret (MÖ II. Binyıl)*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Alpözen, O. (1995). Harun Özdaş, Bahadır Berkaya. Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Ticari Amphoraları. Ankara: Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Yayınları.

Aslan, E. (2015). 2014 Yılı Knidos Sualtı Araştırmaları’nda Elde Edilen İlk Bulguların Değerlendirmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5(1), 101-23.

Ateşlier, S. (2010). *Euromos Arkaik Mimari Terracottaları (Arkaik Tapınak üzerine düşünceler)*. İstanbul: 28. Araştırma sonuçları Toplantısı.3:223-137.

Aydaş, M. M.Ö. 7. Yüzyıldan 1. Yüzyıla Kadar Karya ile Rodos Devleti Arasındaki İlişkiler. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bahar, H. (2003). Konya Karaman Bölgesi Yüzey Araştırmaları 2002. 21. Ankara: *Araştırma sonuçları Toplantısı*. 1: 203-216.

Balard, R. D., Mc Can A.M., Yoerger D., Whitcomb L. L., Mindell D., Oleson J., Singh H., Foley B., Adams J., Piechota D., Giangrande C. (2006) . *The discovery of ancient history in the Deep Sea Using Advanced Deep Submergence Technology*. Deep-Sea Research, Bochum, ss 335-368.

Baldıran, A. (2010). “Taşkent – Seydişehir 2009 Yılı Yüzey Araştırması”, İstanbul: 28 *Araştırma sonuçları Toplantısı*. 1:221-230.

Ballard R.D., Mc Can A.M., Yoerger D., Whitcomb L. L., Mindell D., Oleson J., Singh H., Foley B., Adams J., Piechota D., Giangrande C. (2000), “The discovery of ancient history in the deep sea using advanced deep submergence technology”, Deep-Sea Research I 47,1591-1620.

Barın, G. (1988). *Klazomenai 4. Yüzyıl Evleri Çatı Kiremitleri ve Çatı Rekonstrüksiyonları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bass, G. F, Frederick V. Doorninck, JR. (1982). Yassı Ada Volume 1, A Seventh-Century Byzantine Shipwreck. *Texas A&M University Press*.

Bass, G. F. (1961). The Cape Gelidonya Wreck: Preliminary Report. *American Journal of Archaeology*. 65: 267–276.

Bass, G.F. and Fernald, R., (1971). Underwater archaeological explorations in Turkey. National geographic Society Research Report, 1965 Projects.

Bass, G. F. (1991). Evidence of Trade from Bronze Age Shipwrecks. *Bronze age Trade in the Mediterranean*. 90: 69-82.

Bass, G. F. (1996). Shipwrecks in the Bodrum Museum of Underwater Archaeology. *Museum of Underwater Archaeology*.

Bass, G. F. (2005). Beneath the seven seas. *Adventures with the Institute of Nautical Archaeology*.

Bass, G. F., & Van Doorninck, F. H. (1971). A fourth-century shipwreck at Yassi Ada. *American Journal of Archaeology*, 75(1), 27-37.

Bass, G.F. (1986). Underwater Surveys 1985. *Anatolian Studies* 36: 214-216

Bean, E. G. (2009). *Eski Çağda Menderesin Ötesi*. Çev. Pınar Kurtoğlu, İstanbul: Arion Yayınevi.

Bean, G. E. (1953). Notes and Inscriptions From Caunos. *The Journal of Hellenic is currently published by The Society for the Promotion of Hellenic Studies*. 73: 10-35.

Beltrame 2015, Beltrame C. (2015), “The Contribution of Yassıada Shipwreck Excavation to the Knowledge of Life Aboard Ancient Ships”, *Maritime Studies in The Wake of The Byzantine Shipwreck at Yassıada, Turkey*, Edited by Deborah N. Carlson, Justine Leidwanger and Sarah M. Kampbell, Texas A&M University Press, College Station.

Benter, M. (2001). II. Hydaz Yüzey Araştırması 2000. Ankara: 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. 1: 177-188.

Bingöl, O. (1976). Bayraklı (Eski İzmir) Çatı Kiremitleri. *Anadolu/ Anatolia*. 20: 51-81.

Bodrumlu (1996). Avram Galanti. *Bodrum Tarihi*, Ankara: Bosav Yayınları.

Briese, M. B. ve Pedersen P. (2004). Halikarnassos 2003. *Konya: 26. Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt I*. Konya. 401-414.

Brodribb, G. (1987). *Roman Brick and Tile*. Great Britain: Sutton Pub Limited.

Bulba, Mustafa. (2012). *Antik Çağ'da Kaunos Lykia İlişkileri, Uluslar Arası Genç Bilimciler Buluşması I Anadolu Akdeniz Sempozyumu*. 04-07 Kasım 2009 Antalya, İstanbul, 57-61.

Canbazoglu, A. (1982). *1981 Yılı Sualtı Araştırması*. Ankara: 15. Kazı sonuçları Toplantısı. 1: 369-377.

Casson, L. (2000). *Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler*, çev. Gürkan Engin, İstanbul: Homer Yayınları.

Childe, V G. (2007). *Tarihte Neler Oldu?*, İstanbul: Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2007.

Cooper, A. F. (2008). Greek Engineering and Construction. The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World. Ed. John Peter Oleson, Oxford: Oxford University Press. 225–255.

Cooper, A.F. (2008). Greek Engineering and Construction” *The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World*. Ed. John Peter Oleson. Oxford Uni. Press. 225-255.

Cooper, Nanncy K. Archaic Architectural Terracottas From Halieis and Bassai, *Hesperia*, Sayı:59-1, 1988, ss.65-93.

Cummings, L. S., Subirats, I., Cela Espín, X., & Ares, J. (1999). Les inhumacions d'epoca augusteaea de la necrópolis rural de Can Bel (Pineda de Mar, Barcelona).

Çakmakçı, C. (2006). *Karia ve İonia Bölgesi Arkaik Devir Pers Çağı Heykeltraşlık Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çifçi, G., Dondurur, D., & Okay, S. (2005). Yüksek Ayrımlı Deniz Jeofiziği Yöntemleri. *TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası Yayınları*, ISBN, 9944-89.

Çimen, L. (2004). *Halikarnassos Yarımadası Şehir Surları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2004.

Darga. A. M. (2001). Taciser Sivas, Hakan Sivas. 2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları. Ankara: 23. *Kazı sonuçları Toplantısı*. 2:207- 218.

Demir, T. (2003). *Antik Çağda Çatı kiremitleri*. III Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Eskişehir.315-320.

Demircioğlu, Halil. (1987). *Roma tarihi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, 385.

Diakov, V. ve Kovalev, S. (2010). *İlk Çağ Tarihi, Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*. Çev. Özdemir İnce. İstanbul: Yordam Yayınları.

Diler, A. (2006). “Bodrum Yarımadası, Leleg Yerleşimleri Pedasa, Mylasa, Damlıboğaz (Hydai), Kereai (Sedir Adası) Kissebükü (Anastasioupolis) ve Mobolla Kalesi Yüzey Araştırmaları 2004-2005”, 24. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 2*. Çanakkale. 479-500.

Diler, A. Özer, B. Gümüş, Ş., Özcan, H.Ö. Elmas, M. Novaliç. A. (2009). Bodrum Yarımadası Leleg Yerleşimleri, Adalar, Aspat, Kissebükü (Anastasioupolis), Mylassa Damlıboğaz (Hydai), Pilavtepe ve Sedir Adası Yüzey Araştırmaları-2009. İstanbul: 28. *Araştırma sonuçları Toplantısı*. 3. İstanbul: 187-206.

Dinsmoor, W. B. (1942). *Notes on Megaron Roofs*’, *American Journal of Archaeology*. 46(3): 370–372.

Dinsmoor, W. B. (1976). The Roof of the Hephaisteion. *American Journal of Archaeology*. 80(3):223-246.

Doğan, S. (2005). Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2004. 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt:2, Antalya, 2005, s.135-146*.

Doğan, S. (2008). Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları-2007. 26. *Ankara: Araştırma sonuçları Toplantısı* 2:125-132.

Doğer, E. ve Şenol. A. K. (1998). 1998 Yılı Marmaris Hisarönü-Çabucak Seramik Atölyeleri Kazıları. 21. *Kazı sonuçları Toplantısı*. Tarsus. 2: 115-132.

Durm, J. (1905). *Die Baukunst der Etrusker: Die Baukunst der Römer* (Vol. 2). A. Kröner.

Ebru, Y. (2014). *Olba Manastırı Çatı Kiremitleri ve Örtü Sistemleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erkanal, A. (1996). 1995 Panaztepe Kazıları Sonuçları. 18. *Kazı sonuçları Toplantısı*, Ankara. 1:281-290.

Erten, E. (2012). Olba (Mersin, Silifke) 2011 Kazıları. *ANMED*, 2012(10), ss.73-77.

Frankel, R. (1999). *Wine and oil production in antiquity in Israel and other Mediterranean countries* (Vol. 10). Sheffield Academic Press.

Glendinning, M. R. (1996). A Mid-Sixth-Century Tile Roof System at Gordion. *Hesperia*. Sayı:65-1: 99-119.

Green, J. N. (1973). An underwater archaeological survey of Cape Andreas, Cyprus, 1969–70: a preliminary report. *Marine archaeology*, 141-79.

Günel, S. (2002). Aydın ve Muğla İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırmaları. 20. *Araştırma sonuçları Toplantısı*. Ankara. 2: 113-126.

Günsenin, N. (1995). 1994 Yılı Marmara Adaları Sualtı Araştırması”, 13. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Cilt:1, Ankara. 357-373.

Günsenin, N. (1996). 1995 Yılı Marmara Adaları Sualtı Araştırması” 14. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Ankara. 97-106.

Gürbüz, M. (2006). *İdyia'daki Hellenistik Dönem Oda Mezarı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2006.

Gürdal, T. (2007). *Anadolu' da Apollon Kültürü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Held, W. (1996). "1995 Yılı Loryma Araştırması" *14. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara. 165-181.

Held, Winfried, Gonca Cankardeş Şenol, Ahmet Kaan Şenol, (2007). "2006 Yılı Bybassos Araştırması", *25. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Çanakkale. 365-380.

Held, Winfried, Gonca Cankardeş Şenol, Ahmet Kaan Şenol, (2008) "2007 Yılı Bybassos Araştırması", *26. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 3*, Ankara, s. 211-226.

Herodotos, (1991). Tarih, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Homerios (1996). *Ilyada*. Çev. Azra Erhat-A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları.

Hornblower, S. (1982). *Maussollos*. Oxford. 1982.

Hülagu, K. (2013). *Anadolu'da Suyun İzi" Yayın No:7, Anadolu'da Su Medeniyeti Dizisi: 4*.

Hürmüzlü, B. (2008). *Eski Yunanda Ölü Gömme Gelenekleri*, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Işık, C. (1998). Kaunos 1997 Araştırmaları. *20. Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Tarsus. 195-203.

İplikçioğlu, B. (1990). *Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No: 486.

İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahtarları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kahya, K. T. (2011). Düver Pişmiş Toprak Mimari Kaplama Levhaları ve Çatı Elemanları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaöz A. S. (2007). *Karia Bölgesi Ölü Gömme Adetleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kassab-T., Dominique, Tatlıcan İ. (1999). Sinop-Demirci Malzemesi 1998 Yılı Araştırma Dönemi. 2. *Araştırma sonuçları Toplantısı*. 315-322.

Kızıl, A. (2006). Milas Müzesi'ndeki, 2004-2005 Yıllarında Yapılan Hayıtlı Mahallesi Kurtarma Kazısı Buluntuları. 24. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Cilt:2, Çanakkale, 419-432.

Kızıl, A. (2007). 2006 Yılı, Muğla İli, Milas ilçesi ile Ören ve Selimiye Beldelerinde Arkeolojik Yüzey Araştırması. 25. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Kocaeli, 3: 357-374.

Malay, H. (1992). *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*. İzmir: Bergama Belediye Kültür Yayınları.

Matthaus, H. (2006). Geç Tunç Çağı'nda Akdeniz' de Kültürler Arası ilişkiler ve Ticaret Seferleri. *Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*. Bochum. 335-368.

Meriç, R. (1996). Metropolis 1997 Yılı Kazı Raporu", 20. *Kazı sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Tarsus. 335-352.

Ohnesorg, A. (1990). Archaic Roof Tiles from the Heraion on Samos. *Hesperia*. 59-1: 181-192.

Ökse, T. A. (2012). Ön Asya Arkeolojisinde Çanak Çömlek. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özbay, F. (2007). Klazomenai MÖ 4. Yüzyıl Evlerinde Kullanılan İnşa Teknikleri. *Arkeoloji Dergisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 10 (2): 93-108.

Özdaş, H. (2007). Ege ve Akdeniz Bölgeleri Sualtı Araştırması, 25. *Araştırma sonuçları Toplantısı*. Kocaeli. 3: 327-342.

Özdaş, H. (2008). Akdeniz Bölgesi Sualtı Araştırması 2007 Yılı Çalışmaları” 26. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 3*, Ankara. 3: 259-272.

Özdaş, H. Hirschfeld N., Bass G. F. , Pulak C., (2011). “2010 Yılı Gelidonya Batığı Kazısı”, 33. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Malatya, 3: 115-126.

Özer, Y. (2007). *Karia Coğrafyası ve Tarihi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla, 2007.

Özgan, R. (1988). 1988 Knidos Kazısı Ön Raporu. *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, 1989: Antalya.

Özgan, R. (1998). Christene Özgan, Mustafa Şahin, Christof Berns. 1998 Knidos Kazıları. 21. *Kazı sonuçları Toplantısı*, Tarsus, 2:115-132.

Özgan, R. (2001). Christine Özgan, Ian Jenkins, Hakan Mert. “2000 Knidos Kazıları”, 23. *Kazı sonuçları Toplantısı*. Ankara, 2: 351-364.

Özgan, Ramazan. “1995 Knidos Kazıları Raporu”, 18. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1996, s. 273-296.

Özgan, Ramazan. “1996 Knidos Kazıları Raporu”, 18. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1998, s. 133-160.

Özgan, Ramazan. “1997 Knidos Kazısı”, 20. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Tarsus, 1998, s. 205-214.

Özgan, Ramazan. “1998 Knidos Kazısı”, 21. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1999, s. 115-133.

Özgan, Ramazan. “2000 Knidos Kazısı”, 23. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 2001, s. 351-364.

Özgen. Engin, Atilla Engin, Meryem Acara Eser, Erdal Eser. “Oylum 2006: Mozaikli Bazilika Kazısı”, 29. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 3*, Kocaeli, 2007, s. 411-426.

Özyar, Aslı, Günhan Danışman, Emre Kuruçayırılı, Elif Ünlü. “Tarsus-Gözlükule 2007 Yılı Kazısı”, 30. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 2008, s. 47-60.

Özyiğit, Ömer. “Alaturka Kiremidin Oluşumu”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı:5, 1990, ss.149-179.

Özyiğit, Ömer. “Antik Çatılarda Dere Kiremitleri”, *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı:4, 1988, ss.101-116.

Özyiğit, Ömer. “2000-2001 Yılı Phokaia Çalışmaları”, 24. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 2002, s. 333-350.

Özyiğit, Ömer. Batı Anadolu’da Antik Dönem Çatıları, *X. Türk Tarih Kongresi*, Cilt 1, Ankara, 1986, ss.303- 326.

Pamir, Hatice. “Hatay İli Antakya, Samandağı, Altınözü ve Yayladağı Yüzey Araştırmaları”, 28. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt:1*, İstanbul, 2010, s.453-474.

Parker, Anthony John. *Ancient Shipwreck of The Mediterranean & the Roman Provinces*, Tempvs Reparatvm, England, 1992.

Pausanias Pausanias, Description of Greece with an English translation by W.H.S. Jones, Litt.D., and H.A. Ormerod, Harvard University Pres, London, 1918.

Pişkin, Cennet. *Antik Çağ'da Karia Bölgesinde Dionysos Kültü ve Şarap Üretimi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

Plinius *The Natural History*, John Bostack, M.D., F.R.R., H.T. Riley, Esq., B.A., London, 1855.

Pulak, Cemal. “ 1984 Marmara Sualtı Araştırmaları” 3. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1985, s. 47-62.

Pulak, Cemal. “ 1984 Yılı Aydın, Muğla ve Antalya İlleri Sualtı Araştırmaları” 3. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1985, s. 35-46.

Pulak, Cemal. “ 1986 Yılı Sualtı Araştırmaları” 5. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 1987, s. 277-286.

Pulak, Cemal. “ 1996 Sualtı Araştırması” 15. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 1998, s. 307-322.

Pulak, Cemal. “ Yalıkavak Batığı-1990 Sualtı Araştırması” 9. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Çanakkale, 1991, s. 593-600.

Pulak, Cemal. “1984 Yılı Aydın, Muğla ve Antalya İlleri Sualtı Araştırmaları”, 13. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt:1*, Ankara, 1985, s.35-45.

Pulak, Cemal. “1994 Uluburun Batığı Kazısı (Kaş) Son Kampanya”, 17. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 1995, s. 215-228.

Pulak, Cemal. “Uluburun (Kaş) Batığı Kazısı: 1992 Kampanyası”, 15. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 1993, s. 375-397.

Ramage, A., *Lydian Houses and Architectural Terracotas*. Sardis Monograph, 5. Cambridge, 1978.

Ramage, Andrew. *Lydian Houses and Architectural Terracottas*, Cambridge: Harvard University Press, 1978.

Rostoker, W. Gebhard, E. The Reproduction of Rooftiles for the Archaic Temple of Poseidon at Isthmia, Greece *Journal of Field Archaeology*, Sayı: 8:2, 1981, ss. 211 – 227.

Rumsheid, Frank. “Milas 1997”, *16. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Tarsus, 1998, s. 165-186.

Rumsheid, Frank. “Milas 1997”, *16. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt:2*, Tarsus, 1998, s.165-186.

Serin, Ufuk. “Karya’daki Geç Antik ve Yerleşimleri Üzerine Bazı Gözlemler” *METU JFA*, No: 1, Cilt 30, 2013, ss191-211.

Sevin, Veli. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Stevens, Gorham P. “A Tile Standard in the Agora of Ancient Athens”, *Hesperia*, Sayı:19, 1950, ss.174-188.

Strabon, *Geographika*, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.

Strabon, *Geographika*, çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2014.

Şahin, Mustafa, Derya Şahin, Erdoğan Arslan, Serkan Gündüz. “2005 Yılı Myndos Kazısı”, *28. Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Çanakkale, 2006, s. 559-572.

Şahin, Mustafa. ‘’ Myndos 2004 Yılı Yüzey Araştırması’’ 23. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Antalya, 2005, s. 171-184.

Şahin, Mustafa. “2006 Yılı Myndos Kazısı”, 29. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Kocaeli, 2007, s. 559-572.

Şahin, Nuran, Cumhuri Tanrıver, Duygu Sevil Akar, Emre Taştımur, Özden Ürkmez, İbrahim Önel.”Klaros, 2005 (5.yıl)”, 28. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Çanakkale, 2006, s. 589-608.

Şenol, A. K. (2003). *Marmaris Müzesi ticarî amphoraları*. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Tatlıcan, İsmail, Dominique Kassab Tezgör, Fuat Dereli. “Demirci- Sinop Amphora Atölyelerinin 1996 Kazısı”, 19. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1998, s. 465-481.

Tavukçu, Zerrin Aydın. *Parion Nekropolü 2005 Yılı Buluntuları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006.

Tezgör, Dominique Kassab, İsmail Tezcan. “Sinop-Demirci Malzemesi 1998 Yılı Araştırma Dönemi”, 21. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1999, s. 315-322.

Tezgör, Dominique Kassab. “Demirci- Sinop Anfora Atölyelerinin Kazısı”, 17. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1995, s. 31-42.

Tırpan, Ahmet. ‘’ Myndos ve Theangela’’ 5. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Ankara, 1987, s. 167-190.

Tırpan, Ahmet. “1988 Keramos” 6. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1988, s. 363-383.

Tulunay, Elif Tül. ”Nif (Olympos) Dağı Araştırma Projesi: 2004 Yılı Yüzey Araştırması”, 23. *Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt:2*, Antalya, 2005, s.189-200.

Tuna, Numan, Nadire Atıcı, İlham Sakarya, Elif Koparal. “Burgaz Kazıları 2005 Yılı Çalışmaları”, 28. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Çanakkale, 2006, s. 295-322.

Tuna, Numan, Nadire Atıcı, İlham Sakarya. “Burgaz Kazıları 2004 Yılı Çalışmaları”, XXVII. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 1*, Antalya, 2005, s. 205-218.

Tuna, Numan. “Burgaz 1998 Yılı Çalışmaları”, 21. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 1999, s. 451-464.

Tuna, Numan. “Burgaz Kazısı 2000 Yılı Çalışmaları”, 23. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 2001, s. 39-54.

Tuna, Numan. “Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, 1987”, 6. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1988, s. 141-158.

Tuna, Numan. “Datça Yarımadası Yüzey Araştırmaları, 1982”, 1. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1983, s. 125-131.

Tuna, Numan. “Datça Yarımadası Yüzey Araştırmaları, 1983”, 2. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, İzmir, 1984, s. 31-42.

Tuna, Numan. “Datça/Burgaz Kazıları, 1993”, 16. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara , 1994, s. 283-295.

Tuna, Numan. “Datça/Emenecik/Sarı Liman Mevkii Arkaik Tapınak 2002 Yılı Çalışmaları”, 25. *Kazı sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara, 2003, s. 41-48.

Türe, Altan. *Karia’dan Bugüne Bodrum*. Yapı Endüstrisi Kültür Yayınları, İstanbul, 2006

Uçankuş, T. Hasan.” Kyme Kurtarma Kazısı Ön Raporu (1979)”, II. *Kazı sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1980, s.139-149.

Uğurlu, Elif. *Antalya-Olympos ve Çevresi Geç Antik Çağ 2001 Yılı Yüzey Araştırmaları 2004*. 20. Araştırma sonuçları Toplantısı, Cilt:1, Antalya, 2005, s.139-152. Wikander, Orjan. Skylight-tiles in the ancient World. *Opuscula Romana* Sayı: 14, Pompeii, 1983, ss. 81-99.

Umar, Bilge. *Karia*, İnkilap Kitap Evi, İstanbul, 1999

Waag, Leif Eric, Vinnie Nørskov, John Lund, *The Maussoleion at Halikarnassos*, Vol 7: The Potery, Aarhus University Press, 2002.

Walbank, F. W. "Olympichus of Alinda and the Carian Expedition of Antigonos Doson." *The Journal Of Hellenic Studies*, 1942, vol. 62, pp 8-13

Wikander, Ö. Ancient Roof-Tiles – Use and Function, *Opuscula Atheniensia*, Sayı: XVII(15), 1988, ss. 204 – 216.

Wikander, Örjan. "Archaic Roof Tiles the First Generations", *Hesperia*, Sayı:59-1, 1990, ss.285-290.

Williams, Charles. K. Roof Tiles from Two Circular Buildings at Corinth, *Hesperia*, Sayı: 27, 1991, ss.53-60.

Winter, Nanncy A. Defining Regional Styles İn Arcaic Greek Architectural Terracottas, *Hesperia*, Sayı:59-1, 1988, ss.13-32

Winter, Nanncy A. *Greek Architectural Terracottas: from the Prehistoric to the End of the Archaic Period*, Oxford, Clarendon Press, 1993.

Yağız, Kahraman. "Antandros Nekropolisi Hellenistik Dönem Mezar Tipleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, 2009, ss.136-144.

Yaşar, Özcan. *En Eski Devirlerden Roma Hakimiyetine Kadar Karia Tarihi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya,1995.

Yıldırım, Tayfun, Tunç Sipahi. “2007 yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırması”, *26. Araştırma sonuçları Toplantısı*, Cilt:3, Ankara, 2008, s.91-106.

Yıldız, Yaşar. ‘ ‘ 1983 Sualtı Batık Gemi Araştırmaları’ ’ 2. *Araştırma sonuçları Toplantısı*, İzmir, 1984, s. 21-30.

Yılmaz, Havva, Nevzat Çevik. “Tlos 1994”, *XIII. Araştırma sonuçları Toplantısı*, Cilt:1, Ankara, 1995, s. 185-203.

Zoroğlu, Levent. “Tarsus Cumhuriyet Alanı 1995 Yılı Kazısı”, *18. Kazı sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara, 1996, s. 401-408.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DENİZ BİLİMLERİ VE TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ

Ege Bölgesi Sualtı Araştırması Batık Gemi Alanları Belirleme Formu:

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yapan Kişinin Adı ve Soyadı:

Görüşme Yapılan yer:

Bilgi veren Kişinin Adı ve Soyadı:

Adres ve Telefon Numarası:

Batığın Bulunduğu Alan:

- a) Kıyıdan Uzaklık:
- b) Derinlik:
- c) Kapladığı Alan:
- d) Tahmini Amphora Sayısı:

Batığın Tanımı:

Bulunduğu Tarih ve Bilgilendirme Şekli:

Batık ve Bölge ile İlgili Diğer Bilgiler:

Ek 2: Knidos Antik Kenti Limanlarını Gösteren Mozaik

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

Ek 3: Kinidos Kiremit Batığı

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 4: Knidos Kiremit Batığı Katalog

Kat No: 01

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri:

Env No: Knidos Kiremit Batığı 01

Türü: Çatı Kiremiti

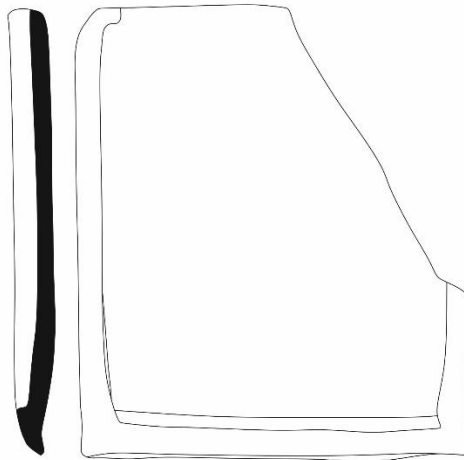
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 64,5 cm, genişlik 55,8 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MS 2-4. yüzyıl

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı eser, kiremit rengine sahiptir. İçerisinde, mika vb. malzemeler yer almaktadır. Düz bir yapıya sahip olan bu eserin üç tarafı pervazla kaplı olmakla birlikte açık olan kısmı L şekline sahiptir. Bir köşesi kırık vaziyettedir. Açık olan kısmın tam karşısında 1,8 cm kalınlığında oluk şeklinde kanal yer almaktadır. Cıdarı 2,8 cm olan bu eser pervaz kalınlığı (pervaz kalınlığı içten üste kadar olan kısım 3,1 cm) ile birlikte 5,9 cm' dir. Pervaz genişliği orta kısımda 3,4 cm kadardır.

0 20
Cm
Knidos Kiremit Batığı 01

0 20
Cm
Knidos Kiremit Batığı 01

Kat No: 02

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri:

Env No: Knidos Kiremit Batığı 02

Türü: Çatı Kiremiti

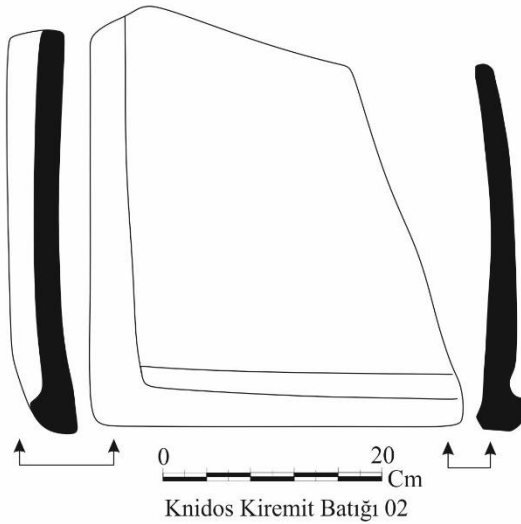
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 38,7 cm, genişlik 34,1 cm'dir.

Dönemi: MS 2-4. yüzyıl

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı eser, kiremit rengine sahiptir. İçerisinde, mika vb. malzemeler yer almaktadır. Düz bir yapıya sahip olan bu eserin iki tarafı pervazla kaplıdır. İki tarafı kırık vaziyettedir. Bir tarafında oluk şeklinde kanal bulunmaktadır. Bu kanalın genişliği 2 cm' dir. Cıdarı 2,5 cm olan bu eser pervaz yüksekliği (pervaz yüksekliği içten üste kadar olan kısım 2,5 cm) ile birlikte 5 cm' dir. Pervaz genişliği 3,4 cm kadardır.

Kat No: 03

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Knidos

Env No: Knidos Kiremit Batığı 03

Türü: Çatı Kiremiti

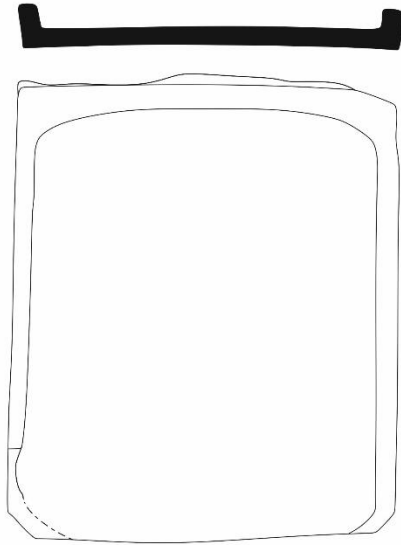
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Küçük bir yer kırık (Yan pervaz)

Ölçüleri: Uzunluk 65,6 cm, genişlik 55,8, pervaz yüksekliği 6 ile 6,30 cm'dir.

Dönemi: MS 2-4. yüzyıl

Açıklama: Yan pervazın arka üst kısmı kırık bir vaziyettedir. İç kalınlık 2,40 cm'dir. Bu çizim Margaret Mary Cowin 'in tezinden alıntıdır. (Cowin, 1986: 41) Üzerinden tekrar çizilip boyutlandırılmıştır.

0 20
Cm
Knidos Kiremit Batığı 03

Kat No: 04

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Knidos

Env No: Knidos Kiremit Batığı 04

Türü: Çatı Kiremiti

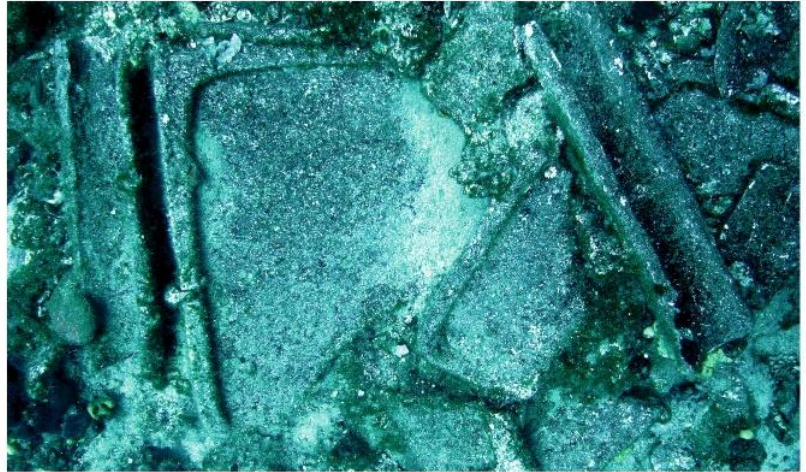
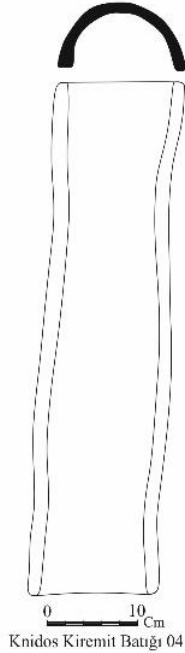
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Sağlam

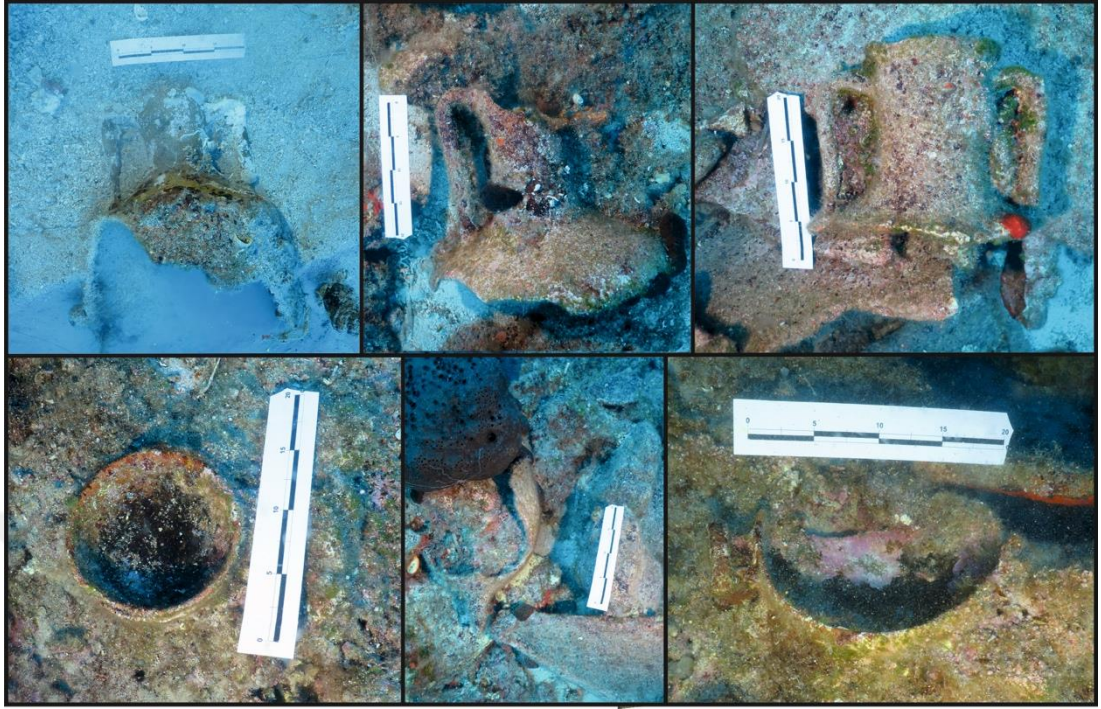
Ölçüleri: Uzunluk 56 cm, genişlik 14,40 cm'dir. Kalınlık 1,5-1,7 cm, yükseklik 6-7 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MS 2-4. yüzyıl

Açıklama: Tam bir yarım yuvarlak profile sahip değildir. Deforme olmuştur. Bu çizim Margaret Mary Cowin 'in tezinden alıntıdır. (Cowin, 1986: 41) Üzerinden tekrar çizilip boyutlandırılmıştır.

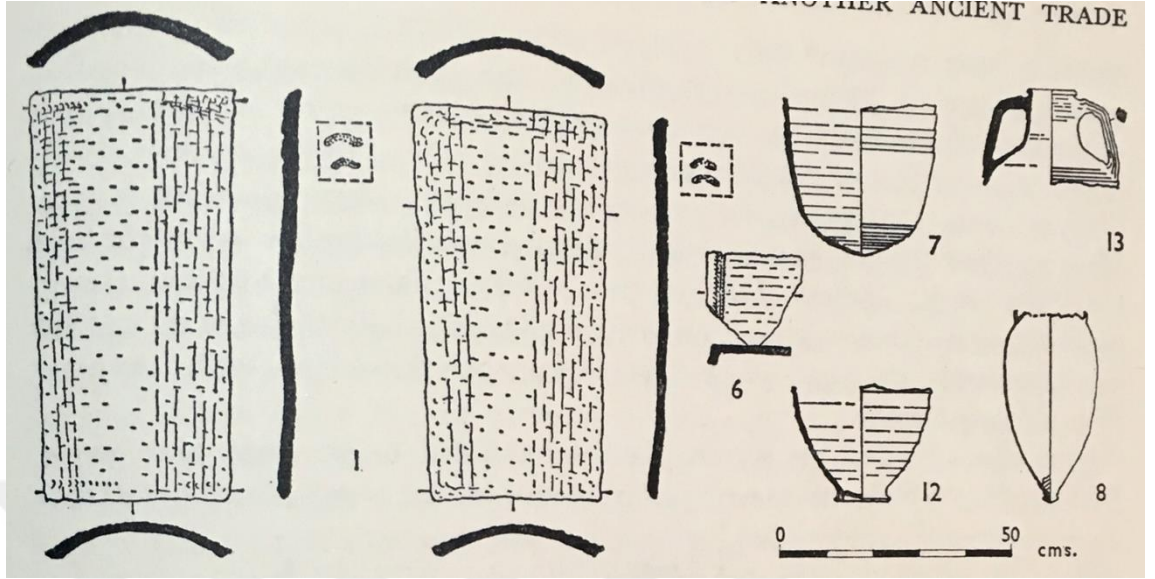

Ek 5: Knidos Kiremit Batığında Bulunan Diğer Eserlerin Bir Bölümü

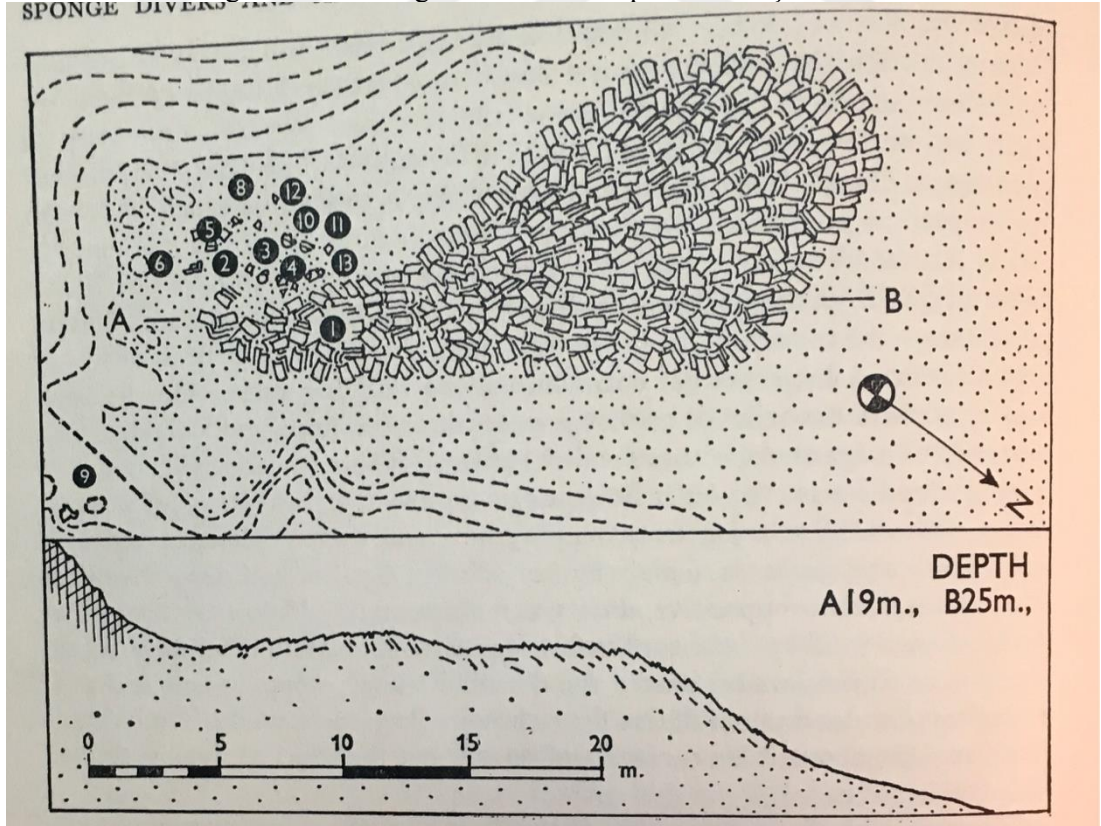
Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 6: Gökova Nergis Kiremit Batığı'nın 1959 Yılında Honor Frost Tarafından Yayınlanan Çizimler

Kaynak: Frost, 1960: 214-215.

Ek 7: Gökova Nergis Kiremit Batığı'nın 1959'da Yapılan Eskiz Çizimi

Kaynak: Frost, 1960: 214-215.

Ek 8: Gökova Nergis Burnu Kiremit Batığı

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 9: Nergis Kiremit Batığı Kataloğu

Kat No: 01

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Gökova Körfezi

Env No: Nergis Kiremit Batığı 01

Türü: Çatı Kiremiti

Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Sağlam

Ölçüleri: Uzunluk 73 cm, alt genişlik 36 cm üst genişlik 37 cm ‘ dir.

Dönemi: MS 6-7. yüzyıl

Açıklama: Hamuru iri taşcık, iri kireç ve kum katkılıdır. Dış yüzün üzeri yer yer poliket, kırmızı kalkerli alg (Rhodophyta) gibi deniz canlıları ile kaplanmış alt tarafın uzunluğu üste oranla 1 cm kadar daha dar bir yapıya sahiptir. Yine dış kenarlarda alttan üste doğru ince çizgiler yer almaktadır. İç kısmına baktığımızda geniş olan tarafın orta kısmında 2 adet çentik yer almakta bu çentiklerin uzunluğu yaklaşık 7 cm genişliği yaklaşık olarak 1’ dir. Muhtemelen pişirilmeden önce şekli verilmiştir. İç bükey bir yapıya sahip olan bu kiremidin tırnakları geniş olan taraftan dar olan kısma doğru incelmekte ve dar kısmın sonunda tırnaklar yok olmaktadır.

Kat No: 02

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Gökova Körfezi

Env No: Nergis Kiremit Batığı 02

Türü: Çatı Kiremiti

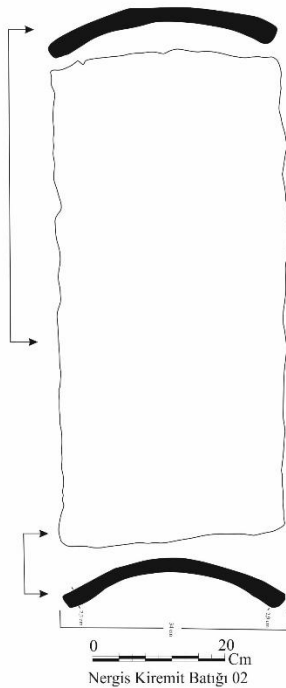
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Sağlam

Ölçüleri: Uzunluk 74,5 cm, en geniş kısım 34,5 diğer kısmın genişliği 34 cm ‘ dir. Orta kısmın iç derinliği 4,4 cm, baş kısmın iç derinliği 5,3 cm’ dir. Cidar kalınlığı 2,1 ile 3,2 arasında değişmektedir.

Dönemi: MS 6-7. yüzyıl

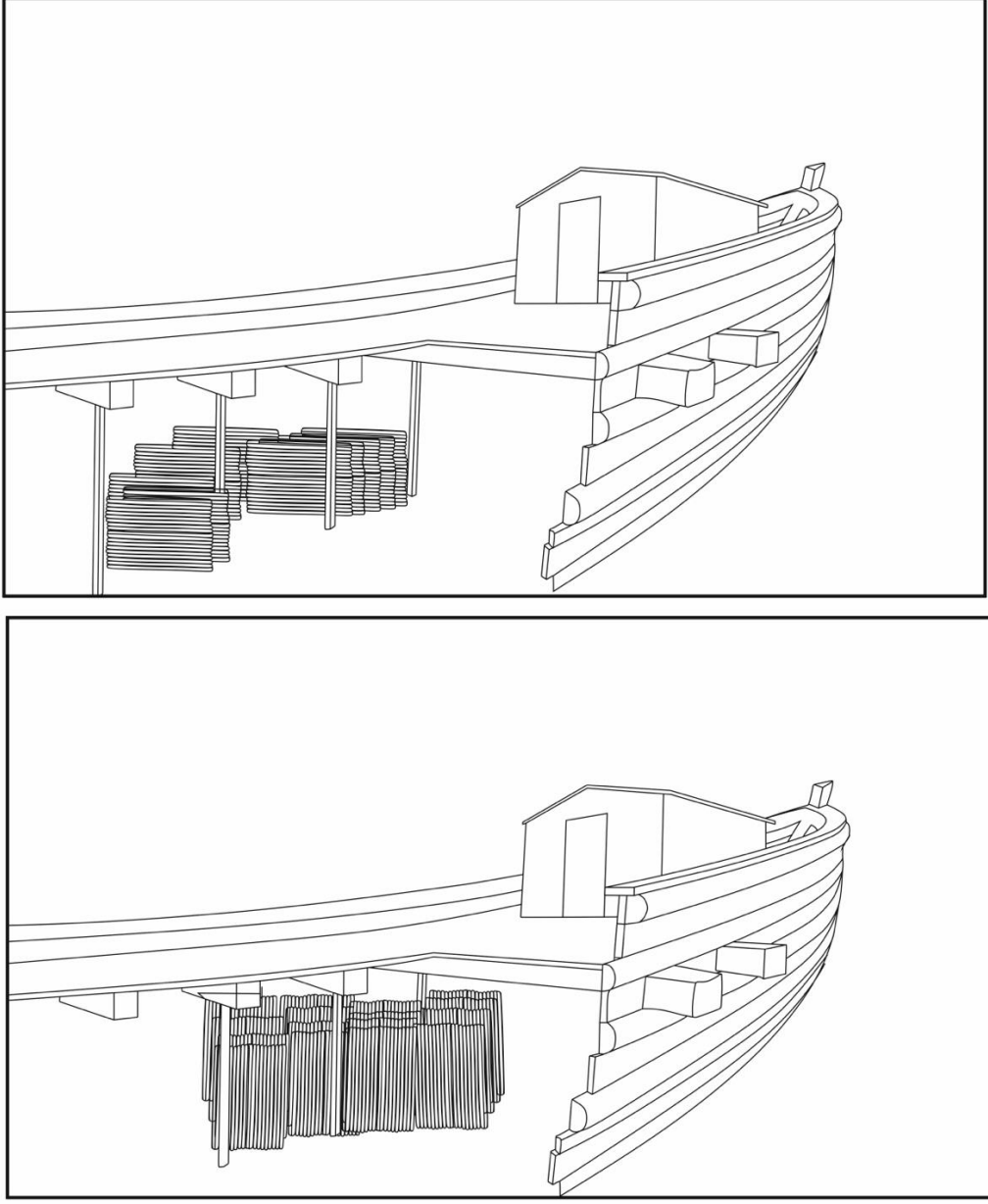
Açıklama: Hamuru iri taşcık iri kireç ve kum katkılıdır Dış yüzün üzeri yer yer poliket, kırmızı kalkerli alg (Rhodophyta) gibi deniz canlıları ile kaplanmış alt tarafın uzunluğu üste oranla 0,5 cm kadar daha dar bir yapıya sahiptir. iç kısmına bakıldığında biraz yıpranmış vaziyettedir. Yıpranmış olmasına rağmen iç kısımda 2 adet çentiğin yapıldığı görülebilmektedir. bu çentiklerin uzunluğu yaklaşık 6 cm, genişliği yaklaşık olarak 1’ dir. Muhtemelen pişirilmeden önce şekli verilmiştir. Kiremitte bakıldığında iç bükey bir yapıya sahip olması dışında yamuk bir yapıya sahip olduğu da görülebilmektedir.

0 20 Cm
Nergis Kiremit Batığı 02

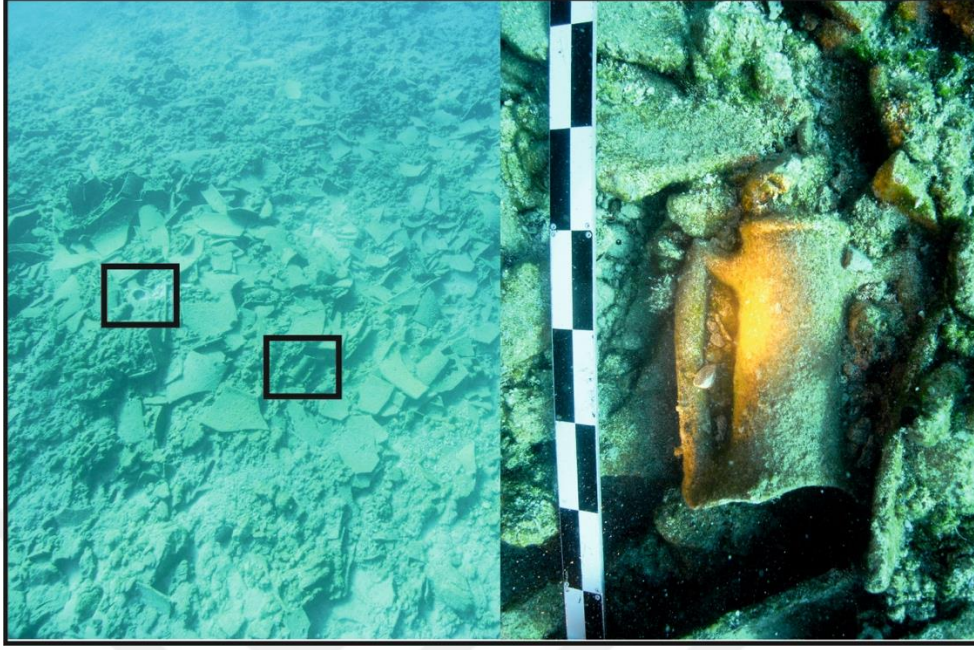

Ek 10: Kargonun Olası İstiflenme Şeklini Gösteren İki Farklı Çizim

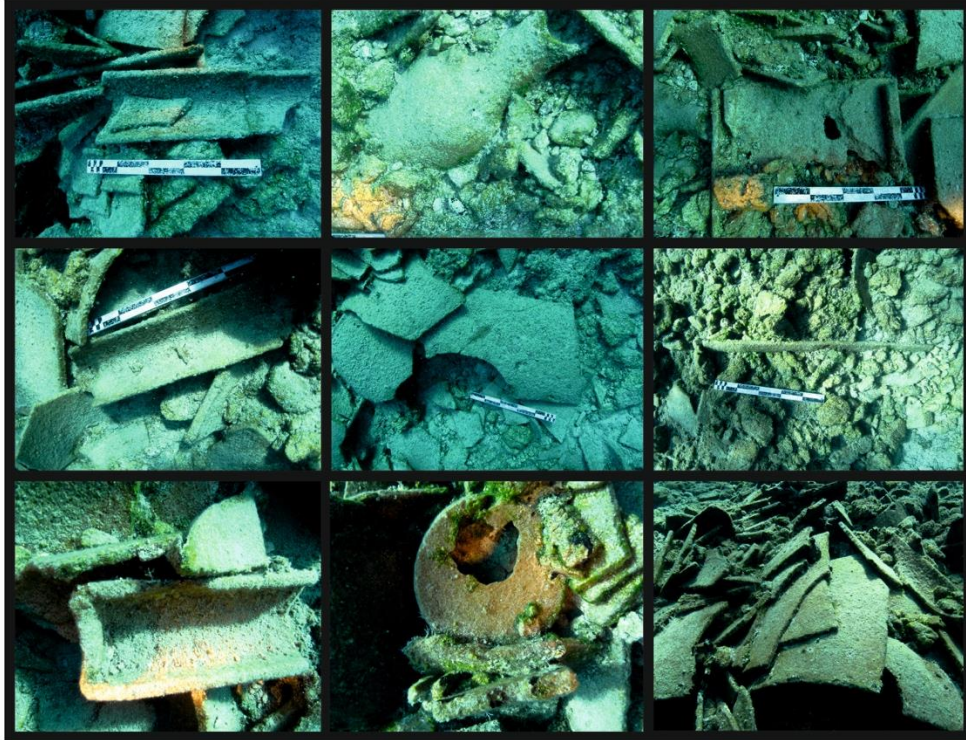
Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.

Ek 11: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı'nda Bulunan Amphoralar

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 12: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı'nda Yer Alan Eserler

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 13: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı Katalogu

Kat No: 01

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 01

Türü: Çatı Kiremiti

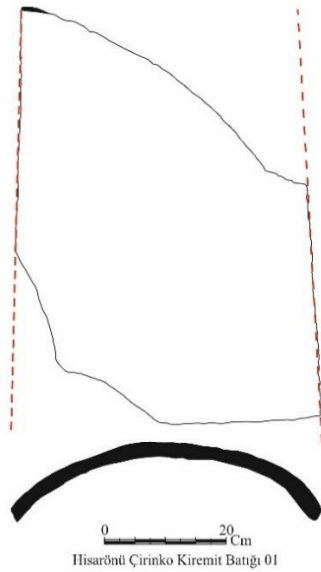
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Maksimum Uzunluk 68,3 cm, alt genişlik 45,3 cm üst genişlik 51,5 cm ‘ dir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı kırmızımsı bir renge sahip olan bu kaplama kiremidi iki taraftan da kırıktır. Fakat profil vermektedir. Kavisli bir yapıya sahip olan bu kiremit ileri doğru daralır ve konkav yapar. Bir tarafı diğer tarafından daha dar bir yapıya sahiptir. Bu tip kiremitler yan yana yerleştirildiklerinde birlerine sıfır bir şekilde yanaşamazlar aralarında hafif boşluk kalır. Bu daralmanın net bir şekilde ortaya çıkması için, kiremit ölçülürken kırmızı çizgilerin arası referans olarak alınmıştır. Kalınlığına bakıldığında 2 cm ile 2,5 cm arasında değiştiği görülmektedir.

Kat No: 02

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 02

Türü: Çatı Kiremiti

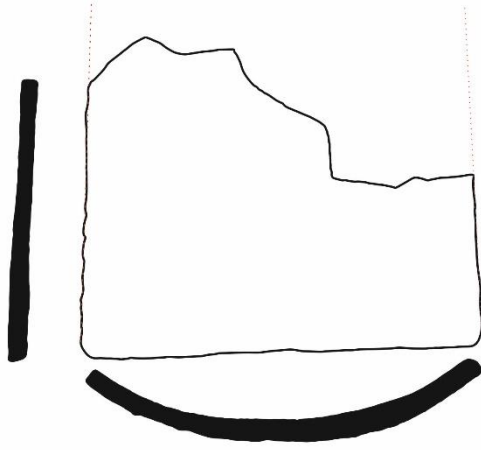
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 41,8 cm, en geniş kısım 52,3 cm' dir. İç derinliği ise 7,3 cm' dir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

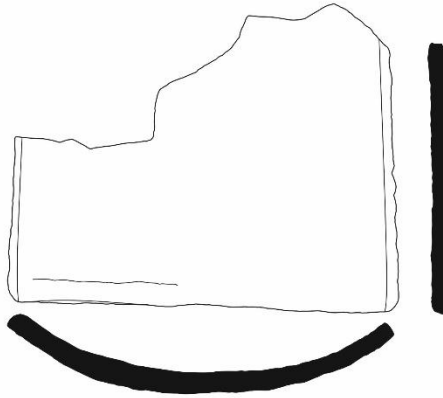
Açıklama: Üzeri yer yer çökelti ve deniz kabuklularının kaplandığı görülmektedir.. Sualtından çizim için aldığımız bu parça tam bir yapıda olmayıp yarısından fazlası yok, kırılmış vaziyettedir. Kırık kısma kadarki boyu 41,8 cm'dir. Şeklinden de anlaşılacağı gibi bir uçtan diğer uca doğru daralmanın olduğu gözükmektedir. En geniş kısmı 52,3 cm dir. Fakat gittikçe daralmaktadır. 22 cm kadar sağlam kısımdan kırık olan kısma gidildiğinde genişliğin 52,3 ten 50,5 cm' e düştüğü görülmektedir. Kavisli bir yapıya sahip olan bu kiremit konkav yapmakta ve bu konkav en geniş kısımdan ölçüldüğünde 7,3 cm gibi bir derinlikte olduğu anlaşılmaktadır. Kalınlığına bakıldığında yan kenarlar 2 cm ile 2,5 cm arasında değişmekte en geniş kenar orta kısımdan kalınlığı ölçüldüğünde kalınlık 2,9 cm kadardır kırık kısmın ortasından ölçüldüğünde kalınlığın 2 cm kadar düştüğü görülmektedir. İç kısma bakıldığında hafif bir çerçevelimsi yapıya sahip gibi gözükmektedir. Fakat çok belirgin değildir.

0 20 Cm
Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 02

0 20 Cm
Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 02

0 20 Cm
Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 02

0 20 Cm
Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 02

Kat No: 03

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 03

Türü: Çatı Kiremiti

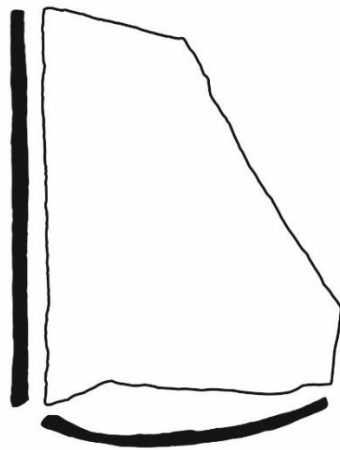
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 42 cm, en geniş kısım 31,3 cm' dir. Kalınlık 1,6 cm ile 2 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti ve deniz kabuklularının kaplandığı görülmektedir. Sualtından çizim için aldığımız bu parça tam bir yapıda olmayıp üç tarafından kırılmış vaziyettedir. Kırılmış olan bu kiremitin boyu 42 cm'dir. En geniş kısmı 31,3 cm dir. Üzerinde küçük küçük deliklerin yer aldığı görülmüştür. İçerisinde taşcık mika benzeri katkı malzemeleri yer almaktadır. Eser kırmızımsı kil rengindedir. Kalınlığı 1,6 cm ile 2 cm arasında değişmektedir. Parçaya bakıldığında kavisli konkav bir yapıda olduğu anlaşılmaktadır.

Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 03

Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 03

Kat No: 04

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 04

Türü: Çatı Kiremiti

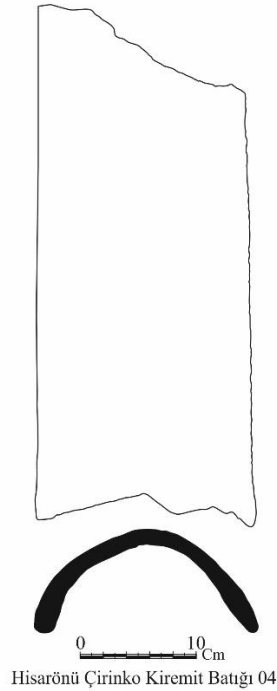
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 44 cm, geniş olan kısım 18,8 cm, dar olan kısmın genişliği 17,5 cm ' dir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı kırmızımsı bir renge sahiptir. İki uç tarafta kırılmış bir vaziyettedir. Uzun kenarların bir tarafı 44 cm diğer tarafı ise 37,1 cm' dir. Cidar kalınlığı 1,4 cm ile 2,1 cm arasında değişmektedir. Düz kiremide oturan kısımlar yer yer orta kısma göre biraz daha kalınlaşmaktadır. Yarım daire formuna sahiptir. Bir uçtan öbür uca doğru yaklaşık 1 cm ile 2 cm arasında bir daralma olduğu görülmektedir. İç derinliği ölçüldüğünde 7,6 cm gibi bir derinliğin olduğu görülmüştür.

Kat No: 05

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 05

Türü: Çatı Kiremiti

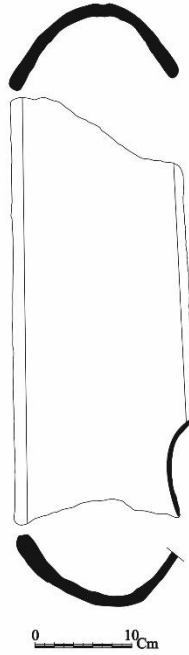
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 44,2 cm, en geniş kısım 18,6 cm' dir. Kalınlık 1 cm ile 2 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı kırmızımsı bir renge sahiptir. İçerisinde kaba malzeme olan taşçık, mika, kum vb. materyallerin çok olduğu görülebilmektedir. İki uç tarafta kırılmış bir vaziyettedir. Uzunluğu 44,2 cm olup tam bir forma sahip değildir. Genişliği 18,6 cm'dir. Cidar kalınlığı 1 cm ile 2 cm arasında değişmektedir. İç kısmında küçük küçük çukurlar yer almaktadır. Yarım daire formuna sahiptir. İç derinliği ölçüldüğünde 7 cm gibi bir derinliğe sahiptir.

Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 05

Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 05

Kat No: 06

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 06

Türü: Çatı Kiremiti

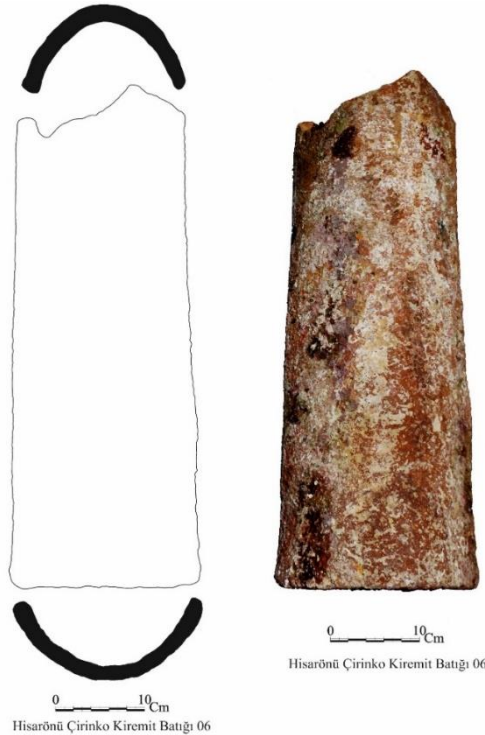
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 58 cm, geniş olan kısım 21,2 cm daralan kısım 19 cm dir. Kalınlık 1,6 cm ile 2,1 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı kırmızımsı bir renge sahiptir. İçerisinde kaba malzeme olan taşçık, kum vb. materyallerin olduğu görülebilmektedir Kısa kenarların bir tarafı kırılmış bir vaziyettedir. Uzunluğu 58 cm olup yarım daire şeklinde konkav bir yapıya sahiptir. Sağlam olan kısmın genişliği 21,2 cm olup kırık olan kısma gidildikçe daralmaktadır. Kırık kısmın genişliği 19 cm' dir. Cidar kalınlığı 1,6 cm ile 2,1 cm arasında değişmektedir. İç kısmında küçük küçük çukurlar yer almaktadır. İç derinliği ölçüldüğünde dar olan kısım 8 cm geniş olan kısım ise 7,7 cm' lik bir derinliğe sahiptir.

Kat No: 07

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Hisarönü Çirinko Burnu

Env No: Hisarönü Çirinko Kiremit Batığı 07

Türü: Çatı Kiremiti

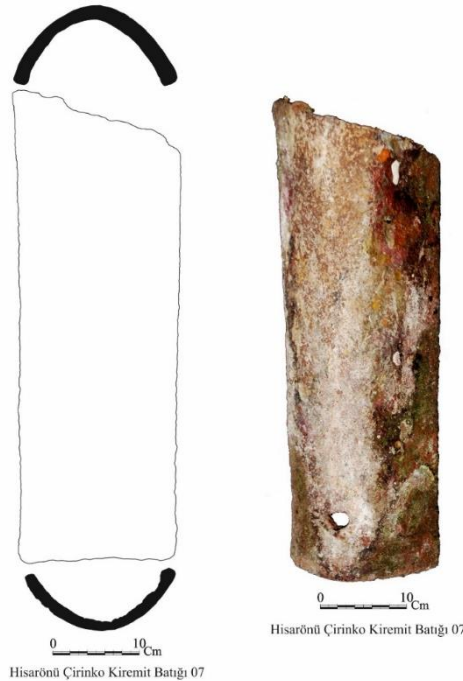
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırıktır.

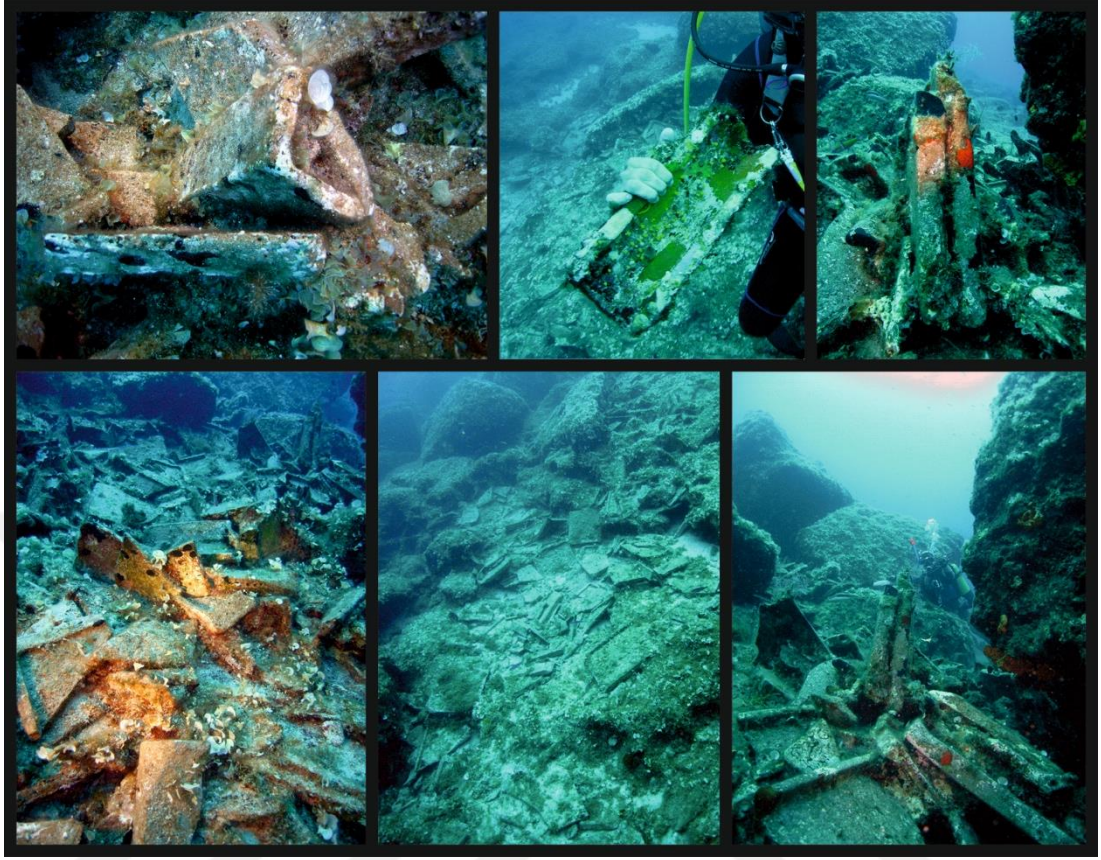
Ölçüleri: Uzunluk 54,8 cm, genişliği 19 cm'dir. Kalınlık 1,6 cm ile 2,2 cm arasında değişmektedir. Geniş olan kısım iç derinlik 7,7 cm dar olan kısmın iç derinliği 6 cm'dir.

Dönemi: MÖ 2. yüzyıl sonu MÖ 1. yüzyıl başı

Açıklama: Üzeri yer yer çökelti kaplı kırmızımsı bir renge sahiptir. İçerisinde kaba malzeme olan taşçık, kum vb. materyallerin olduğu görülebilmektedir Kısa kenarların bir tarafı kırılmış bir vaziyettedir. Uzunluğu 54,8 cm olup yarım daire şeklinde konkav bir yapıya sahiptir. Sağlam olan kısmın genişliği 18,3 cm olup kırık olan kısma gidildikçe genişlemektedir. Kırık kısmın genişliği 19 cm'dir. Cidar kalınlığı 1,6 cm ile 2,2 cm arasında değişmektedir. İç kısmında küçük küçük çukurlar dışında orta kısımda 1 cm civarında ince bir oyuk yer almaktadır. Bunun dışında sağlam olan dar orta kısmında bir delik yer almaktadır. İç derinliği ölçüldüğünde dar olan kısım 6 cm geniş olan kısım ise 7,7 cm'lik bir derinliğe sahiptir.

Ek 14: Bozburun Kızılada Kiremt Batığı Eserleri

Kaynak: DEÜ. Deniz Bilimleri ve Teknoloji Enstitüsü Sualtı Arkeolojisi Programı Arşivi

Ek 15: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı Katalogu

Kat No: 01

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 01

Türü: Çatı Kiremiti

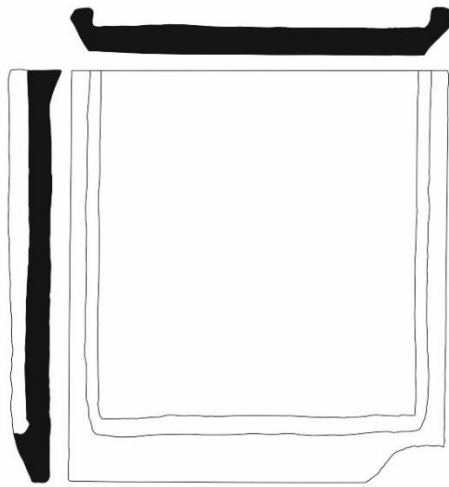
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu çatlaktır.

Ölçüleri: Uzunluk 54,5 cm, alt genişlik 50 cm, üst genişlik 50,3 cm' dir.

Dönemi: MS 3-4. yüzyıl

Açıklama: Üzeri yer yer çökleti kaplı olan bu eser. Sarımtırak rengine yakın bir kil rengine sahiptir. Hamura bakıldığında sert bir hamur yapısına sahiptir. İçerisinde mika, taşçık gibi malzemeler yer almaktadır. Analizler için örnek parça alınmıştır. Bir sonraki aşamada bunların analizi yapılacaktır. Düz bir yapıya sahip olan bu kiremidin üç tarafında pervazlar yer almaktadır. Bu pervazların iç kısmında üç kenarda da oluk vardır. Bu olukların genişliği 1,7 cm ile 2,4 cm arasında değişmektedir. Pervazlara baktığımızda üst pervazın 6 cm ile 6,3 cm arasında değişmektedir. Yan pervazlar 2 cm ile 2,5 cm arasında olduğu ölçülmüştür. Üst pervaz hafif bir şekilde dışa doğru incelendiği görülmektedir. Alt kısım yani pervazsız olan kısma baktığımızda döşeme sırasında diğer kiremidin üzerine oturması için tırnak şeklinde artan bir çıkıntıya sahiptir.

0 20
Cm
Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 01

0 20
Cm
Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 01

Kat No: 02

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 02

Türü: Çatı Kiremiti

Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Pervaz kısmı kırıktır.

Ölçüleri: Uzunluk 55 cm, alt genişlik 50 cm, üst genişlik 51 cm'dir.

Dönemi: MS 3-4 yüzyıl

Açıklama: Üzeri yer yer çökleti kaplı olan bu eser. Sarımtırak rengine yakın bir kil rengine sahiptir. Hamura bakıldığında sert bir hamur yapısına sahiptir. İçerisinde mika, taşçık gibi malzemeler yer almaktadır. Düz bir yapıya sahip olan bu kiremidin üç tarafında pervazlar yer almaktadır. Bu pervazların iç kısmında üç kenarda da oluk vardır. Bu olukların genişliği 1,7 cm ile 2,4 cm arasında değişmektedir. Pervazlara baktığımızda üst pervazın 6 cm ile 6,5 cm arasında değişmektedir. Yan pervazlar 2 cm ile 2,7 cm arasında olduğu ölçülmüştür. Üst pervaz hafif bir şekilde dışa doğru inceldiği görülmektedir. Alt kısım yani pervazsız olan kısma baktığımızda döşeme sırasında diğer kiremidin üzerine oturması için tırnak şeklinde artan bir çıkıntıya sahiptir.

Kat No: 03

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 03

Türü: Çatı Kiremiti

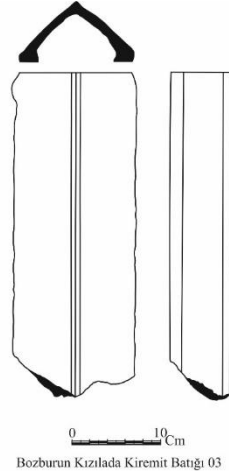
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Kırık tam değil

Ölçüleri: Uzunluk 36,5 cm (boy tam değil, kırık), alt genişlik ve üst genişlik 13,5 cm ile 14 cm arasında değişmektedir.

Dönemi: MS 3-4 yüzyıl

Açıklama: Üzeri tamamen çökelti kaplı olup, kahverengine yakın bir kil rengine sahiptir. Hamur incelendiğinde iyi pişmiş olduğu anlaşılmaktadır. İçerisinde mika, taşcık gibi malzemeler yer almaktadır. Analizler için örnek parça alınmıştır. Bir sonraki aşamada bunların analizi yapılacaktır. Üçgenimsi bir yapıya sahip bu kiremit ters bir “v” yapısındadır. Düz kiremide oturan kısmı 2,1 cm kalınlığındadır. Oturan kısımdan yukarı çıktıkça kalınlık azalmaktadır. Bu kısım 0,8 ile 1,2 cm arasında değişen bir kalınlığa sahiptir. Hamuru iri taşcık iri kireç ve kum katkılıdır. Alt tarafın uzunluğu üste oranla 1 cm kadar daha dar bir yapıya sahiptir. Yine dış kenarlarda alttan üste doğru ince çizgiler yer almaktadır. İç kısmına baktığımızda geniş olan tarafın orta kısmında 2 adet çentik yer almakta bu çentiklerin uzunluğu yaklaşık 7 cm genişliği yaklaşık olarak 1’ dir. Muhtemelen pişirilmeden önce şekli verilmiştir. İç bükey bir yapıya sahip olan bu kiremidin tırnakları geniş olan taraftan dar olan kısma doğru incelmekte ve dar kısmın sonunda tırnaklar yok olmaktadır.

Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 03

Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 03

Kat No: 04

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 04

Türü: Çatı Kiremiti

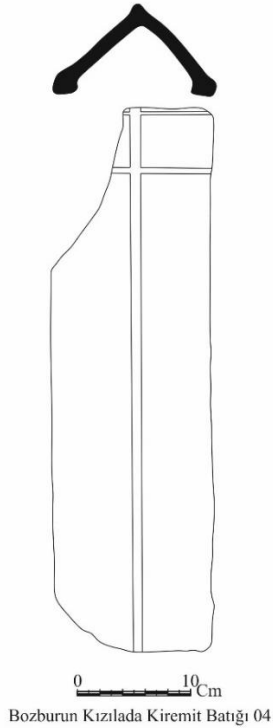
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Mevcud durumu kırık

Ölçüleri: Uzunluk 48 cm, genişlik 14,4 cm, dış yükseklik 8,2 cm, iç yükseklik: 6,2 cm'dir.

Dönemi: MS 3-4. yüzyıl

Açıklama: Üzeri tamamen çökelti kaplıdır. Rengi kiremit renginden deve tüyü rengine kaçmaktadır. Hamur incelendiğinde iyi pişmiş olduğu ayrıca içerisinde mika, taşcık gibi malzemeler yer almaktadır. Üçgenimsi bir yapıya sahip bu kiremit ters bir "v" yapısındadır. Üzerinde tırnak şeklinde ince bantlar mevcuttur. Üst iki tırnak arası mesafe 4,6 cm kadardır. Düz kiremide oturan kısmı 2-2,5 cm kalınlığındadır. Hamuru iri taşcık iri kireç ve kum katkılıdır.

Kat No: 05

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 05

Türü: Mutfak Kabı (Lekane)

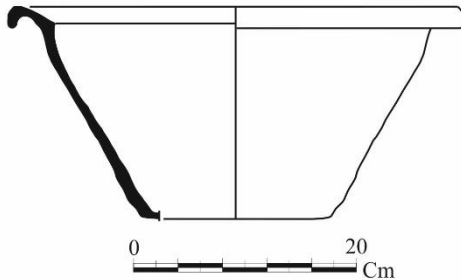
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Kırık

Ölçüleri: Ağız çapı 40 cm, maksimum yükseklik 20 cm'dir.

Dönemi: MS 3-4. yüzyıl

Açıklama: Dışa çekik aşağı sarkık ağız kenarı, derin, dibe doğru daralan derin gövde ve düz dibe sahiptir. Mevcud durumu kırıktır. Üzeri yer yer çökelti kaplıdır.

Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 05

Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 05

Kat No: 06

Yeri: Karia Bölgesi

Buluntu Yeri: Bozburun/Kızılada

Env No: Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 06

Türü: Amphora

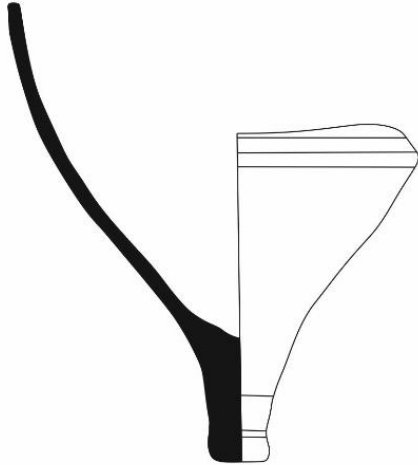
Malzeme: Pişmiş Toprak

Durumu: Kırık, alt gövde

Ölçüleri: Dip çapı 2-3 cm, maksimum yükseklik 20 cm'dir.

Dönemi: MS 3-4. yüzyıl

Açıklama: Amphoranın üzeri yer yer çökelti kaplı olup mevcut durumu kırıktır. Yivli alt gövdeden uzun tutamak dibe yumuşak kavisle geçiş vardır.

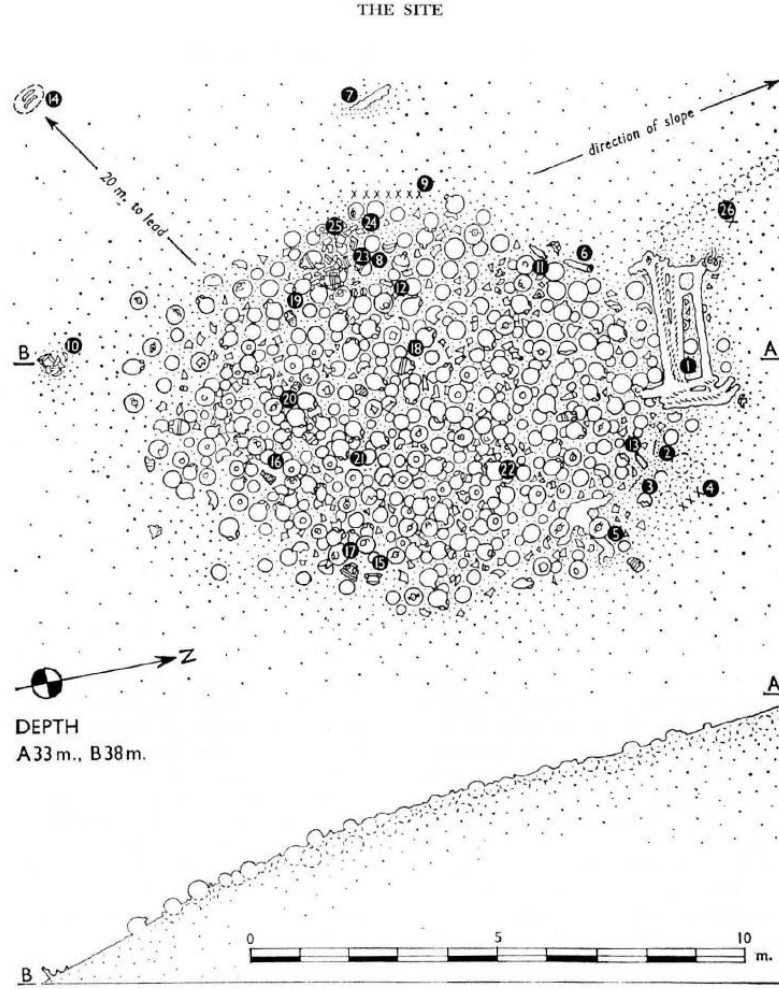

0 10 Cm
Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 06

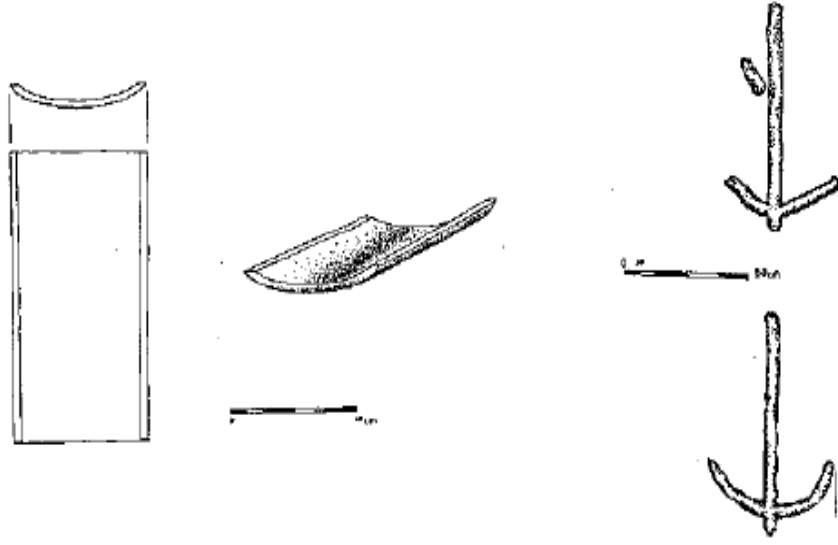
0 10 Cm
Bozburun Kızılada Kiremit Batığı 06

Ek 16: Yassıada A Batığı'na ait Çizim

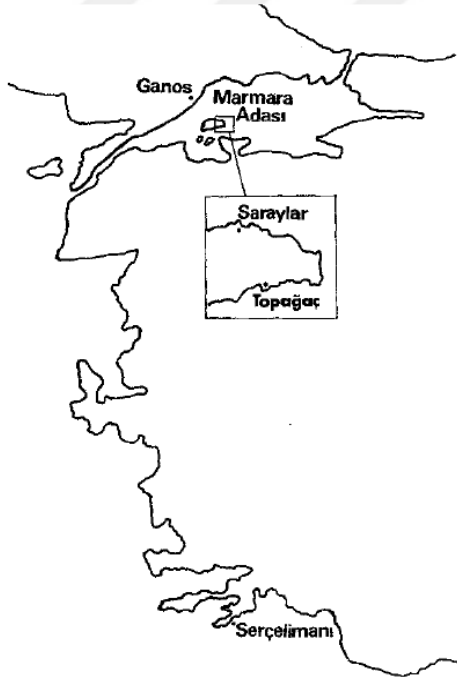
Kaynak: Bass, Gifford, 1982: 5

Ek 17: Kuyu Burnu Kiremit Batığı

Kaynak: Özdaş, 2008: 263

Ek 18: Marmara Adası Tekmezar Burnu Bizans Batığı

Kaynak: Pulak, 1985: 56

Ek 19: Türkiye Kıyılarında Bulunan Batıkların Haritadaki Yerleri

Kaynak: Yazar tarafından yapılmıştır.